

UNİVERSİTEYA BİNGÖLİ
ENSTİTUYA ZIWANANÊ GANIYAN
QISIMÊ ZIWAN U EDEBİYATÊ ZAZAKİ

Tezê Masteri

ZAZAYANÊ DORMAREYÊ DEPEYİ DI
KULTURÊ WAREYİ: MINTIQAYA SARCONİ

İrfan AKDAĞ

161301101

Şormend

Prof. Dr. Hasan ÇİFTCİ

ÇOLİG – 2019

UNİVERSİTEYA BİNGÖLİ
ENSTİTUYA ZIWANANÊ GANIYAN
QISIMÊ ZIWAN U EDEBİYATÊ ZAZAKİ

Tezê Masteri

ZAZAYANÊ DORMAREYÊ DEPEYİ DI
KULTURÊ WAREYİ: MINTIQAYA SARCONİ

İrfan AKDAĞ

161301101

Şormend

Prof. Dr. Hasan ÇİFTCİ

ÇOLİG - 2019

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
YAŞAYAN DİLLER ENSTİTÜSÜ
ZAZA DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KARAKOÇAN KIRSALINDAKİ ZAZALARDA
YAYLA KÜLTÜRÜ: SARICAN YÖRESİ

İrfan AKDAĞ

161301101

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Hasan ÇİFTÇİ

BİNGÖL – 2019

TEZ ONAY SAYI'ASI

Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Müdürlüğüne

Zazayanê Dormareyê Depeyi dı Kulturê Wareyi: Mıntıqaya Sarconi/ Karakoçan Kırsalındaki Zazalarda Yayla Kültürü: Sarıcan Yöresi isimli bu çalışma, jürimiz tarafından Zaza Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Jürisi Üyeleri (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Başkan : Prof. Dr. Hasan ÇİFTÇİ

Üye : Dr. Öğr. Üyesi İsmail SÖYLEMEZ

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Yusuf AYDOĞDU

İmza:

İmza:

İmza:

ONAY

Bu Tez, Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Yönetim Kurulunun/...../ 2019 tarih ve sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Zazayanê Dormareyê Depeyi Dı Kulturê Wareyi: Mıntıqaya Sarconi / Karakoçan Kırsalındaki Zazalarda Yayla Kültürü: Sarıcan Yöresi* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

İrfan AKDAĞ

TEDEYÎ

KILMVATE	IX
ÖZET.....	X
ABSTRACT	XI
VERVATI	XII
LİSTEYÊ TABLOYAN.....	XIV
LİSTEYÊ FOTOĞRAFAN	XIV
KILMNUŞTEYÎ.....	XVI
DESTPÊK.....	1
Ğayeyê Ina Xebat	4
Ehemmiyetê Ina Xebat	5
Çerçewaya Ina Xebat.....	5
Çımeysi Ina Xebat.....	5

QISIMO YEWIN

1. ERD U WAREYÎ DEPEYÎ	6
1.1. Depe.....	6
1.2. Erdê Depeyi.....	6
1.3. Koyi Depeyi	7
1.4. Deşti Depeyi	8
1.5. Çemi Depeyi.....	8
1.6. Nıfısa Depeyi.....	9
1.7. Beldeya Sarconi.....	9
1.8. Wareyi ki Sarconici Şını.....	11
1.8.1. Wareyi ki Sarconici Amnanan Şiyne cı	14
1.8.2. Wareyi ki Sarconici Zımıstanan Şiyne cı	15
1.8.3. Wareyi ki Mıntıqayê Depeyi dı yê.....	18
1.8.3.1. Wareyi Beldeya Sarconi.....	18
1.8.3.1.1. Wareyê Çeyoni	19
1.8.3.1.2. Wareyê Qayabaşıya Cêrin	20
1.8.3.1.3. Wareyê Qayabaşıya Corin.....	21
1.8.3.1.4. Wareyê Mergê Şeynoni	22

1.8.3.1.5. Wareyê Qiringueli	23
1.8.3.1.6. Wareyê Merga Çıqeri	26

QISIMO DIYIN

2. MİMARİYÊ WAREYİ.....	28
2.1. Cinsê Xeyman	28
2.1.1. Kuem (Holıg).....	28
2.1.2. Xeym.....	29
2.1.3. Çadır.....	33
2.1.4. Branda Çadır	33
2.1.5. Çadıra Naylon	34

QISIMO HİREYIN

3. CUYAYIŞ U QATIXÊ WAREYİ.....	35
3.1. Veciyayışê Wareyi	35
3.2. Ware dı Yew Roc	35
3.2.1. Serê Sıba	36
3.2.2. Nimroc	36
3.2.3. Şand	37
3.3. Barı	37
3.4. Ware dı Şuxulnayışê Teknoloji	41
3.5. Şoneyi u Tıftali Şoneyan	43
3.6. Meşk	45
3.7. Ware dı İbadet Kerdış.....	46
3.8. Rıšta.....	47
3.9. Kulturê Wareyi dı Çiyi ki Vin Biyi	49
3.10. Ware dı Faliyeti Ekonomi yê Sarconcan	49
3.11. Qatixê Wareyi.....	50
3.11.1. Pendirê Tulğ.....	51
3.11.2. Turaq	54
3.11.3. Mast	55
3.11.4. Qemax (lemê serê şıt)	55
3.11.5. Pendiş Şil.....	55
3.11.6. Tomast	56
3.11.7. Sıc	56

3.11.8. Runo Kelle	56
3.11.9. Terni.....	56
3.11.10. Heriş.....	57
3.11.11. Dûe.....	57

QISIMO ÇARIN

4. FOLKLORÊ WAREYÎ	58
4.1. Kayi Wareyi	58
4.1.1. Kal u Pir	58
4.1.2. Lastikê Teylon	60
4.1.3. Delqoç	61
4.1.4. Qonzkey	62
4.1.5. Kabkey	62
4.1.6. Bonkey/kuezkey.....	63
4.1.7. Yelê Burr	64
4.1.8. Çalkey	64
4.1.9. Papu-Sobe (Nimitkay)	65
4.1.10. Go.....	65
4.1.11. Kelkey	65
4.1.12. Weqa	66
4.1.13. Hevalkey (Eskerkey, Fırarkey).....	67
4.1.14. Nakey Çue.....	67
4.2. Werdê Wareyi.....	67
4.2.1. Sıpare	68
4.2.2. Mastuwa.....	68
4.2.3. Lueltoq	69
4.2.4. Luelê Qatixi	70
4.2.5. Non Sir	71
4.2.6. Kufteyê Qatixi.....	71
4.2.7. Luelê Zerri	72
4.2.8. Xulerikê Qatixi	73
4.2.9. Qormı	73
4.2.10. Eşkênı.....	73
4.2.11. Ruenin.....	74

4.2.12. Dat.....	74
4.2.13. Qılç.....	75
4.2.14. Nonê Toq	76
4.2.15. Beşi	76
4.2.16. Patila/Patley	77
4.2.17. Gêrmê Qatixi.....	77
4.2.18. Keşkaw.....	77
4.2.19. Sarmeyê Pel Sualsın.....	78
4.2.20. Sarmeyê Tırşiki.....	78
4.2.21. Yelung / Tar	79
4.2.22. Sung	79
4.2.23. Şilki.....	80
4.2.24. Helaw	81
4.2.25. Sutlaç	81
4.3. Kinci Wareyi	82
4.3.1. Kinci Camerdan	82
4.3.2. Kinci Cıniyan.....	82
4.3.3. Kinci Şoneyan.....	83
4.4. Cuyayışê Wareyi u Wareyi Sarconi Ser Çend Deyiri u Şiiri.....	87
4.4.1. Deyiri	87
4.4.1.1. Zerrê Mı Berd.....	87
4.4.1.2. Nînkê Nîinne Kaşon a	88
4.4.1.3. Hor Nar Hoy Nar Narîne.....	88
4.4.1.4. Zırac	89
4.4.1.5. Meberm Daye.....	90
4.4.2. Şiiri.....	91
4.4.2.1. Ez Welata	91
4.4.2.2. Hasret Türküsü	93
4.4.2.3. Sarıcan.....	95
4.4.2.4. Tiji Hesarek.....	96
4.4.2.5. Helag	97
4.4.2.6. Sarcon o.....	98
4.4.2.7. Kueçebera.....	98

4.4.2.8. Eya Caografia(Coğrafya) ye Ma	101
4.4.2.9. Ez Sarcona.....	103
4.4.2.10. Zelê Mi.....	104
VATEYO PEYÎN	105
MESELEYÎ KOÇERAN U TAWSÎYEYÎ.....	109
ÇIMEYÎ	111
CAYÎ KÎ TEZ DI VÎYERENÎ, TIRKÎ NAMEYÊ ÎNAN.....	115
TERMÎNOLOJÎYÊ WAREYÎ	117
ÎLAWEYÎ	122

KILMVATE

Zazayi ki qezayê Xarpêt (Elazığ) Depe (Karakoçan), Beldeya Sarconi (Sarıcan Beldesi) dı cuyeni serran ra nat hududê Xarpêt u Çolig (Bingöl) dı bıateyê koyanê Qurceyi (berzey 2372 m) u Hesareki (berzey 2115 m) dı şini wareyan. Neticeyê iney dı yew kulturê wareyi yo dewlemend ameyo meydan. Kulturê Zazayan dı cuya wareyi u koçerey hetê folkloriki ra zaf muhim o.

Merdım dınyaya modern dı hını rehet cuyenı. Çetın biyayışê cuyayışê wareyi, vay biyayışê fıyananê yem u ını semed ra zedıyayışê malıyetan, waştışê yew cuya modern, wendış, semedê yew gureyo daimi vinayış u (sey ını çıyan) hetê şarıstananê pılan barkerdış zedıyayo. Riyê barkerdış u sebebanê binan ra keyeyi ki her ser vecıyeni wari biyi kêm. Ino semed ra cıwani cuya wareyi ra dur mendi u kulturê wareyi yo ki zaf dewlemendo, vera talukeyê vinbiyayışı dı mendo. Ğayeyê ma xebata ma kulturê wareyi yo ki hema gani yo labelê vera talukeyê vinbiyayışı dı mendo, zereyê yew sistem dı tetkik kerdış, qeyd kerdışê ını kulturi u ını kultur pawıtış o.

Malumati ki tezê ma dı ca geni zafi ra çımeyanê feki ra temin biyi u hema verê cu çımeyi ki Tırki nusıyayi ma onıyayi inan ra zi. Merdımı ki ma te ra malumati gureti, ını merdımı epey wext wareyan dı cuyıyayi, derheqê ını kultur dı wayırê malumat i u zafi ra pil i. Pê iney ma zi ware dı tewrê koçeran mendi, video anti, noti alaquadarê cuya wareyi gureti u fotografı anti.

Çekuyi Mefteyi: Kulturê Wareyi, Koçerey, Depe, Sarcon

ÖZET

Elazığ'ın Karakoçan ilçesine bağlı Sarıcan Beldesinde yaşayan Zazalar çok uzun yıllardan beri Elazığ-Bingöl sınırında yer alan Kuruca Dağı (rakım 2372 m) ile Hesarek Dağı (rakım 2114 m) arasında kalan dağlık bölgelerde yaz aylarında yaylaya çıkmaktadırlar. Bunun sonucunda bu bölgede çok zengin bir yayla kültürü oluşmuş, Zaza kültüründe yayla hayatı ve konargöçerlik önemli bir folklorik öge olarak karşımıza çıkmıştır.

İnsanlar modern dünya ile birlikte artık daha rahat bir yaşam sürmektedir. Yayla hayatının zorluğu, artan yem fiyatlarından dolayı maliyetlerin artması, modern bir yaşam sürme isteği, eğitim, daha düzenli bir iş, vb. nedenlerden dolayı bölge insanın büyük şehirlere göçü artmıştır. Bu göçler ve yukarıda bahsettiğimiz diğer nedenlerden dolayı her yıl yaylaya çıkan aile sayısında gerçekleşen düşüş, genç neslin yayla hayatını hiç bilmemesine yol açmış, bu zengin kültürün yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Bu çalışma hala varlığını sürdüren ancak kaybolma tehlikesi ile karşı karşıya kalan yayla kültürünü sistematik bir şekilde inceleyip kayıt altına almak ve yayla kültürünü korumayı amaçlamaktadır.

Tezimizde yer alan bilgilerin büyük kısmı sözlü kaynaklardan temin edilmiş olup daha önce yayla hayatına dair yapılan Türkçe çalışmalardan da yararlanılmıştır. Kaynak kişiler, yaylada uzun yıllar yaşayan, bu kültürü özümsemiş çoğunlukla orta yaş üstü kişilerden seçilmiştir. Bununla beraber yaylada konargöçerlerle vakit geçirilmiş, video çekimi yapılmış, yayla hayatına dair notlar alınmış ve resimler çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yayla Kültürü, Göçebelik, Karakoçan, Sarıcan

ABSTRACT

For many years, Zazas, living in Sarican Town of Karakocan district of Elazig, have been going up to plateau the in the mountainous regions between Kuruca Mountain (altitude of 2372 m) and Hesarek Mountain (altitude of 2114 m) which are located to the east of Elazig-Bingol border in summer. As a result of these long years, a very rich plateau culture has been formed. Plateau life and condominium has emerged as an important folkloric component in Zaza culture.

Developing technology with the modern world has enabled people to lead a more comfortable life. The migration of the people of the region to big cities has increased due to the difficulties of plateau life, increasing costs due to increasing feed prices, the desire to lead a modern life, a more regular job, education and so on. Due to these migrations and other reasons mentioned above, the decrease in the number of families going to the plateau every year has caused the young generation to never know the plateau life and this rich culture has been faced with the danger of extinction. This study systematically examines and records the plateau culture, which still exists but is in danger of disappearance and aims to protect the plateau culture and to have knowledge of future generations about this culture.

Most of the information contained in our thesis was obtained from oral sources and Turkish studies on plateau life were also utilized. Source persons have been selected from mostly older people who have lived in the plateau for many years, have assimilated this culture. In addition, time was spent in the plateau with the conveyor, video was taken, notes about the highland life were taken and pictures were taken.

Key Words: Plateau culture, Nomadism, Karakocan, Sarican

VERVATI

Zazayi, koyanê mîntiqaya Anatoliya Rocveteyi u mîntiqaya Rocvetiya Verroci dî wextê Selçukiyan u Osmaniyan ra nat bî serrani koçeri keni u veciyeni wareyan. Zazayi ki besteyê qezayê Xarpêt Depe, Beldeya Sarconi dî cuyeni, inî zi bî serrani hududê Xarpêt u Çolig dî bînatyê koyanê Qurceyi (berzey 2372 m) u Hesareki (berzey 2115 m) dî şîni wareyanê dewa xu. Zazayi Sarconîci kalîkanê xu ra heta ina roc semedê debareya xu veciyeni inî wareyan. Neticeyê iney dî cuya wareyi ra heta mimariyê wareyi, werdi wareyi, qatixi wareyi, kayi wareyi, kînci wareyi yew kulturo dewlemend ameyo meydan. Labelê hîni wextê ma dî veciyayîşê wareyi biyo tayn u zaf keyeyan ware ca verdayi. Cîwani yîn zi ino semed ra kulturê ware ra dur mendî u ino kultur nêşinasnenî. Derheqê kulturê wareyi yê Zazayan dî zi yew xebata akademîk çîn a. Ma zi ina kemasi ra veciyayî rayir u waştî ki iney ser yew xebat vîrazi. Cayi ki Zazayi veciyeni wareyan zaf i u yew sehaya zaf hera ya. Ino semed ra ma xu rê Qezaya Xarpêt mîntiqaya Depeyi dî wareyi Beldeya Sarconi vîcinayi. Sarconîcan ra taynî, tay serran hîn zîmîstan u hîn zi amnanan şîynî ware. Inî wari teberê Depe dî yê. Ma inî wareyan ra behs kerdî u zereyê yew tablo dî goreyê serran amnan-zîmîstan şîynî kam ca ma nuştî. Sarconîcan ra taynî zi teyna şîyi wareyanê dewa xu. Ma inî wareyan zi nêzdi ra cigeyrayî u derheqê inan dî malumat dayi. Xebata ma pêser dî çahar qîsîm ra yena meydan. Goreyê iney ma xebata xu dî;

Qîsîmo yewî dî, ma ino qîsîm bî nameyê “Erd u Wareyi Depeyi” mîntiqaya ki ma tedî xebat vîraşt, ma ina mîntîqa ra nêzdi ra behs kerd. Ma derheqê Depî dî xeylî malumatî dayi. Ma erd, koyî, deştî, çemî u nîfîsa Depeyi ra behs kerdî. Dîma ma ino qîsîm dî sehaya cigeyrayîşê xu Beldeya Sarconi ra behs kerd. Dîma wareyi ki teberê Depe dî yê u Zazayi Depeyi amnan-zîmîstan şîynî ma inî wareyan ra behs kerd u kam ser şîyi kam ware ma tabloya inan vetî. Dîma wareyi ki Beldeya Sarconi dî yê ma inî wareyan ra behs kerd u derheqê inî wareyan dî malumatî dayi.

Qîsîmo dîyî dî, ma ino qîsîm bî “Mimariyê Wareyi” Sarconîci ki veciyeni wareyan mimariyê xeymî inan senî i, pîlanê zereyê xeymanê yîn senî i, xeym u çadîranê xu senî ronîni, verê cu wareyan dî ca dî mendîni ma pêruyîni inan ra behs kerd.

Qısimo hireyın dı, ma ıno qısım bı nameyê “Cuyayış u Qatıxi Wareyi” Sarconici ki veciyayi ware uca dı seni cuyeni, zereyê yew roc dı se keni, wextê xu seni viyarneni, ça dı maneni, dabareya xu seni keni, ware dı şıt ra çı hesıl keni, vıraştışê inan senin o, ma pêruyını inan ra behs kerd.

Qısimo çarın dı, ma ıno qısım bı nameyê “Folklorê Wareyi” Sarconici ki veciyayi ware bı serrani wareyan dı kam kayan kay keni, ini kayi seni kay beni, qeydeyi ini kayan çiyi, wareyan dı kam werdan pewceni, seni pewceni, kam malzemeyan keni de, ma pêruyını inan ra behs kerd. Sobina ware dı kam kincan geni pıra, verê cu kam kincan guretini pıra, ini kinci çıney ra vıraziyeni, kam gure dı kam kinc geni pıra, ma pêruyını inan ra behs kerd. Ma peyniyê ina qısım dı alaqedereê cuyayışê wareyi u wareyanê Sarconi ser çend deyırı, şiiri, ardi pêser.

Ez ina xebata xu dı sıftê şormendê xu Prof. Dr. Hasan Çiftci rê, semedê redakte kerdışê tezê xu Dr. Öğr. İsmail Söylemez rê, semedê yardımınê yı Dr. Öğr. Yusuf Aydoğdu rê, may u piyê xu rê, İbrahim Özdemir (28'ê Temmuz 2018 dı şı rehmet. Homa rehma xu pê biko) o ki mı rê xeyma xu akerd u semedê heme ci mı rê zaf yardım kerd yı rê, semedê resayışê çımayan dı yardımınê yı dewıc xu Nurullah Sarı rê u Sarconici ki derheqê kulturê wareyi dı malumat dayi mı, ez pêruyını inan rê zaf teşekkur kena.

LİSTEYÊ TABLOYAN

Tablo 1: Goreyê serran nıfisa Depeyi	9
Tablo 2: Goreyê serran nıfisa Beldeya Sarconi.....	10
Tablo 3: Goreyê serran amnan-zımıstan tabloyê veciyayışê wareyi.....	14
Tablo 4: Goreyê serran Sarcon dı omara miyeşna, bız u heywano pil.....	18
Tablo 5: Goreyê serran omara dıtışê cınsê heywanan u hesilê şiti.....	51
Tablo 6: Cınsê pendirê tulıg u mıntıqayi hesıl kerdışê yı	53

LİSTEYÊ FOTOGRAFAN¹

Fotograf 1: Depe ra yew fotograf	7
Fotograf 2: Xariteyê Dewanê Depeyi	8
Fotograf 3: Beldeya Sarconi ra dı fotografi	11
Fotograf 4: Wareyi mıntıqayê Zazayanê Depeyi	16
Fotograf 5: Erzingan - Têrcan - Dewa Pardiye (Yaylım Köyü) - Wareyê Qerederi	16
Fotograf 6: Erzingan - Têrcan - Dewa Pardiye - Wareyê Qerederi (2008)	17
Fotograf 7: Çolig - Kanireş - Koyê Şerevdini - Wareyê Kelli (2009)	17
Fotograf 8: Uydu ra yew fotografê Wareyê Çeyoni	19
Fotograf 9: Wareyê Qayabaşıya Cêrin ra yew fotograf (2013)	20
Fotograf 10: Uydu ra fotografê Wareyi Qayabaşıya Corin u Cêrin (2016).....	21
Fotograf 11: Uydu ra fotografê Wareyi Qayabaşıya Corin u Cêrin (2016).....	21
Fotograf 12: Uydu ra yew fotografê Wareyê Mergê Şeynoni	23
Fotograf 13: Uydu ra yew fotografê Wareyê Qırıngueli	24
Fotograf 14: Qabristanê Wareyê Qırıngueli (Quet Mızelon - 2017)	25
Fotograf 15: Wareyê Qırıngueli dı wısar	25
Fotograf 16: Uydu ra yew fotografê Wareyê Merga Çıqeri	26
Fotograf 17: Rayirê şiyayışê Wareyanê Mergê Şeynoni u Qırıngueli	27
Fotograf 18: Uydu ra fotografê wareyanê Sarconi	27
Fotograf 19: Zereyê xeym ra yew fotograf. Wareyê Qırıngueli (2017)	30
Fotograf 20: Cayê rakewtış ra yew fotograf. Wareyê Qırıngueli (2017).....	31
Fotograf 21: Serê kâğıt dı pılanê yew xeym	32
Fotograf 22: Mıtbax u cayê werd pewtışê xeym ra dı fotografi. Wareyê Qırıngueli (2017)	32
Fotograf 23: Branda çadıran ra yew fotograf (Wareyê Çeyoni).....	33
Fotograf 24: Xeymanê Wareyê Qırıngueli ra yew fotograf (2017).....	34
Fotograf 25: Barı ra hire fotografi. (Wareyê Qırıngueli - Diyar Tıkmi - 2017)	38
Fotograf 26: Serê kâğıt dı vıraştışê bari.....	39
Fotograf 27: Kuemê Şoni (yawır) ra yew fotograf. Wareyê Qırıngueli (2017).....	40

¹ Fotografi ki çımeyi yın nêusiyayi aidê nuştox u keyeyê yı yê.

Fotograf 28: Parzun kerdışê şıt ra yew fotograf. Wareyê Qıringueli (2017).....	40
Fotograf 29: Şıyayışê bariyê yeri ra yew fotograf. Wareyê Qıringueli (2017).....	41
Fotograf 30: Ware dı şuxulnayışê teknoloji ra hire fotografi. Wareyê Qıringueli (2017).....	42
Fotograf 31: Ware dı şuxulnayışê teknoloji ra hirina fotografi. Wareyê Qıringueli (2017).....	42
Fotograf 32: Tıftali şoni ra yew fotograf.....	44
Fotograf 33: Meşk u qısmi meşk ra tay fotografi.....	46
Fotograf 34: Vıraştışê Mescidê Wareyê Qıringueli ra tay fotografi.....	47
Fotograf 35: Fotografê rıšta u şonveri.....	48
Fotograf 36: Vıraştışê pendirê tulği ra tay fotografi. Wareyê Qıringueli (2017)	54
Fotograf 37: Pılazê kerdışê pendirê tulği ra tay fotografi.....	54
Fotograf 38: Ternı, pendiro şıl, qemax, mast u sic ra yew fotograf.....	57
Fotograf 39: Hetê Mamekiye dı yew fotografê gaxon.....	59
Fotograf 40: Kaykerdışê lastikê teylon ra tay fotografi. Wareyê Qıringueli (2017)	60
Fotograf 41: Kaykerdışê delqoç ra dı fotografi.....	61
Fotograf 42: Kaykerdışê qonzkey ra tay fotografi. Wareyê Qıringueli (2017)	62
Fotograf 43: Kabkey dı goreyê şekilan nameyê kabeyi.....	63
Fotograf 44: Kaykerdışê bonkey ra yew fotograf. Wareyê Qıringueli (2017)	63
Fotograf 45: Kaykerdışê çalkey ra yew fotograf.....	65
Fotograf 46: Kaykerdışê weqa ra yew fotograf. Wareyê Qıringueli (2017).....	66
Fotograf 47: Sıpareyê wareyi ra yew fotograf. Wareyê Qıringueli (2017)	68
Fotograf 48: Yew fotografê Mastuwa.....	69
Fotograf 49: Yew fotografê Lueltoqi.....	70
Fotograf 50: Yew fotografê Luelê Katıxi.....	71
Fotograf 51: Yew fotografê Luelê Zerri.....	72
Fotograf 52: Yew fotografê Eşkeneyi.....	74
Fotograf 53: Yew fotografê Qılçi.....	75
Fotograf 54: Pewtışê Nanê Toq ra yew fotograf. Wareyê Qıringueli (2017).....	76
Fotograf 55: Pewtışê sung ra dı fotografi.....	80
Fotograf 56: Yew fotografê Şilki.....	81
Fotograf 57: Yew fotografê çit (temzi).....	83
Fotograf 58: Yew fotografê cınıya koçer. Wareyê Qerederi (1990?).....	84
Fotograf 59: Kinci camerdan ra dı fotografi. Wareyê Qıringueli (2017)	85
Fotograf 60: Yew fotografê kılayi camerdan.....	85
Fotograf 61: Dı fotografi kinci cınıyan. Wareyê Qıringueli (2017)	86
Fotograf 62: Lastiki naylon ra tay fotografi.....	86

KILMNUŐTEYİ

b.c.	: Bonê cêr
bn.	: Bonê
DİA.	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
e.e	: Eyni eser
Edt.	: Editör
M.Ö.	: Milattan önce
M.V.	: Millat ra ver
r.	: Rıpel
Trans.	: Transkripsiyon
vb.	: Ve benzeri

DESTPÊK

Goreyê kendişanê arkeolojik mıntıqaya Anatoliya Rocveteyi dı M.V. II. dı koçerey bıbi. “Transhumance” u “nomadism” İngilizki ra viyerti Tırki. “Transhümanizm” zıwananê Rocawani dı yeno manayê “semedê çereyo rınd barkerdışê buelan”, hiyna eyne qeyde “pastoralism” zi yeno manayê “aidê şonan u mergan”. “Nomad” u “nomadism” zi yena manayê “koçer u koçerey”. Ma inı teriman ra eşkeni vaci ware. Dı manayı wari esti: Manaya vêrin: Erdi ki dengız ra berzi, pê layan yewbini ra abıryayı u serê yın dı mergi esti. Manaya dıyın: Cayi berzi u koyi ki zimıstanan riyê serdınay ra veng maneni, amnanan zi semedê hewayo pak u honıkey heywano qıç tedı beno weye. Koçer zi qom yan zi merdimo ki goreyê şertan zereyê yew mıntıqa dı pê xeym, heywan u tıftal ca bedılneo u yew cayê cı yo bewli çin o.²

Tırkiya dı faliyeti veciyayışê wareyi zafi ra mıntıqaya Dengızasıpi, mıntıqaya Dengızasiya, mıntıqayı Anatoliya Rocveteyi u Rocvetiya Verroci dı cayanê berzan dı vıraziyeni.³ 19.19.2006 dı qanunê iskânî bı numrayê 5543 veciya. Ino qanun dı koçer⁴ tarif biyo. Goreyê ino tarifi Zazayı koçerey keni labelê nim koçer ê. Amnanan veciyeni wareyan u zimıstanan zi dewa xu dı heywananê xu weye keni. Wareyi ki nêzdiyê Zazayanê amnanan veciyeni inı wareyan u zimıstanan zi ageyreni cayê xu. Yın ra tayni zi cayê xu dı vındeni tucaret u cıtyeri keni. Eşiri Zazayı sey eşiranê Kurdan semedê veciyayışê wareyi bar nêkeni cayanê duran.⁵

² Adnan Baysal, “Doğu Anadolu Arkeolojisinde Göçebelik Ve Yaylacılık Kültürü (M.Ö. II. Bin): Veriler Işığında Yeni Düşünceler”, Uludağ Üniversitesi, *Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 2013, Sayı: 23, 2012/2, r.258.

³ Necdet Yetim, *Beritan Aşireti'nin Konar-Göçer Yaylacılık Faaliyetleri*, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa 2016, r.11.

⁴ 5543 Sayılı İskân Kanununda Göçebe, şu şekilde tanımlanmıştır: Yerleşik tarımsal faaliyetler dışında kalmış, sabit ve daimi bir konuta bağlı olmadan geçimlerini göçer hayvancılıkla sağlayan, tabiat ve iklim şartlarına göre yurt içinde yaylak ve kışlaklar arasında göçen, bu hayat tarzını kadimden beri sürdüren, aralarında hısımlık ilişkileri bulunan ve hayvancılık faaliyetlerini bir grup halinde yürüten Türk vatandaşlarıdır.

⁵ Abdullah Demir, “XIX. Yüzyılda Zazaların Nüfusu Ve Demografik Yapısı”, *II. Uluslararası Zaza Tarihi Ve Kültürü Sempozyumu* (Edt. Murat Varol) (4-6 Mayıs 2012), Bingöl Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012, r.110.

Zazayi mıntıqaya Anatoliya Rocveteyi u mıntıqaya Rocvetiya Verroci dı wextê Selçukiyan u Osmaniyen ra nat epey wexto koçeri keni u veciyeni wareyan. Serra 1515 ra pê Anatoliya Rocveteyi kewt binê hâkimiyetê Osmaniyen u Zazayi zi kewtê binê hâkimiyetê Osmaniyen. Ronayışê eyaleta Diyarbekir ra pê Zazayi itiya ra idare biyi. Zazayi ki dewan dı cuyeni zafî ra cıtyeri keni u heywan weye keni. Zazayi amnanan veciyeni wareyanê nêzdiyê xu.⁶ Evliya Çelebi Anatoli dı zaf wareyan ra behs keno u vano ki miyanê ini wareyan dı wareyi tewr rınd u namdari wareyi Çolig ê.⁷ Ma ino vateyê Evliya Çelebi ra veceni ki Zazayi wextê Osmaniyen dı zi veciyayni wareyan.

Wextê Herbê Kırım dı (1853-1856) eskeri Osmaniyen ra tay Kurdi u Zazayi destê Wırısan dı esir maneni. Peter Lerch o ki Aqademiya İlim yê Qraliyetê Wırısan ra wazife geno, ini esiran het dı nêzdiyê yondes hefte maneno. Itiya dı tewrê nêzdiyê pancas tenan qısey keno. İnan ra yew ten zi Hesên o. Hesên Qason (Günkondu) ra yo. Qason a ki mıntıqayê Siwoni (Sivan Beldesi) dı manena u o wextan besteyê Palı bi ya u inkey besteyê Qezayê Çolig, Dara Hêni (Genç) yew dew a. Lerch, Roslow dı tewrê Hesên qısey keno.⁸

“... ”

- Şuma şuenî zozan?
- Ma şuenî zozan.
- Şima qam waxti şuenî zozan?
- Aşmê temuzidi ma şuenî zozan.
- Şîma zozandi karaçadiridi roşenî?
- Ma karaçadiridi roşenî, banî estî ma banîdi roşenî.
- Şuma kam waxti yêni war?

⁶Murat Alanoğlu, “Zazalar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, EK 2, İstanbul 2016, r.696-698.

⁷Alaaddin Yüksel, Abdulvahap Baydaş, Ali Rıza Kurtaran, “Bingöl Yöresinde Yaşayan Zazalarda Yaylacılık Geleneği”, II. Uluslararası Zaza Tarihi Ve Kültürü Sempozyumu (Edt. Murat Varol) (4-6 Mayıs 2012), Bingöl Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012, r.603.

⁸ Mehmet Aslanoğulları, *Lerch'in Zazaki Derlemelerinin Çevrimyazımı Ve Türlerine Göre Sözcüklerin Tahlili*, Bingöl Üniversitesi, Yaşayan Diller Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bingöl 2014, r. 13.

- Ma aşmê paîza veryeni yêni war.⁹ ...”¹⁰

Ino roportaj dı zaf zelal aseno ki Zazayi iney ra 162 seri verê cu zi şiyini wareyan. Itiya dı “Zozan” ware yo. Tay Zazayi ware ra vani “Zozan”. Zozan, Kurdki ra viyerto Zazaki. “Karaçadir” zi xeym a. Tırki ra kewta Zazaki. Lerch ino qısmê roportaj dı wari ser tewrê Heseni qısey keno. Goreyê vateyê Heseni, Zazayi Dara Hêni o wextan şiyini wareyan, xeym dı mendini, aşma temuzi dı veciyayni wari u aşma payiza vêrini (tişrên vêrin) ware ra ameyni war. Hın ino roportajê Lerch hın nuşteyê Evliya Çelebi u hın zi vateyê pilanê Zazayan ıspat keno ki Zazayi epey wexto veciyeni wareyan.

Labelê veciyayışê wareyi heme cayanê mıntıqayanê Zazayan dı nêmando. Mıntıqayanê Depi, Dara Hêni, Palı (Palu), Qowancıyan (Kovancılar), Miyaran (Arıcak), Ğuleman (Alacakaya) dı hini goreyê ver zaf biyo tay labelê dewom keno. Ini cayan dı koçeri teyna amnanan veciyeni wareyan. Yani nim koçeri. Zımıstanan nêşeni ware dewa xu dı maneni pesê xu axuran dı weye kenı u yem dani cı. Teyna amnan şini wareyan. Bilhesse tay Zazayi Depeyi verê cu zımıstanan zi şiyini wareyan (bn. r.15-17.) Labelê serra 1989 ra pê hini zımıstanan zi nêşi ware.¹¹ (bn. Tablo: 3. r.13-14) Sobina Çolig dı zi veciyayışê wareyi biyo tayn labelê dewom keno. Çolig dı wareyi tewr namdar zi ineyi; Dara Hêni dı Wareyê Çotla, Kanireş (Karlhova) dı Wareyi Şerevdin, Wareyê Hırhal u Wareyê Çavreşi, Gêği (Kiği) dı Wareyê Gêği u Wareyi Dağın Düzü, Azarpêrt dı (Adaklı) Wareyê Karer ê.¹²

Zazayanê Rocvetiya Verroci dı zi hini kulturê wareyi nêmando. Bilhesse Çêrmug (Çermik), Erğeni (Ergani) u dormareyê yın dı hini kulturê wareyi u şiyayışê wareyi nêmando. Zaf cıwani nêzani ware çı yo. Labelê nameyê wareyan miyanê Zazayanê ini cayan dı hema esto. Misal; Sirtware, Duzware, Pısware, Sıwarek, Qırware. Qırware Inkey ho Qezaya Rıha Sêwregi dı yo. Bê iney Zazayanê Çêrmugi u dormareyê yı dı, dı manayê wari esto. Goreyê yew mana ware keye yo. Çend misali;

⁹ Peter Lerch, *Forschungen über die Kurden und die Iranischen Nordchaldaer*, (Trans. Seyîdxan Kurij) I, Rusya Bilimler Akademisi, St Petersburg 1857, r.104.

¹⁰ Seyîdxan Kurij, *Metnî Verên yê Kirdkî Xabatê Kurdoloji yê Peter Lerchî*, Lîs Yay., Diyarbakır 2017, r. 44.

¹¹ Faruk Akdağ, 1954, Sarcon, mezunê mektebi binate yo, teqawit o.

¹² Muhsin Aygün, *Bingöl Yöresinde Kullanılan Zazaca Hayvancılık Kavramları*, Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bingöl 2015, r. 85.

Rıskê ma bîrardê mı sero bı, bırayê mı merd warey ma veng mendı. Mara mı warey ma kerdo şên. Boka warey şıma veng bımano!(Zot). Warey şıma xeyr. Manaya bin zi manaya raştikin a.¹³ Aseno ki kulturê ini Zazayan dı wareyi ser zaf duayi, zoti u nameyi esti. Ino zi mojnenno ma ki verê cu tarixê ini Zazayan dı zi ware bı.

Koyi berz u deşti herayi ki Xarpêt, Çolig, Erzirom (Erzurum), Erzıngan (Erzincan), Mamekiye (Tunceli), Diyarbekir (Diyarbakır) u Riha (Şanlıurfa) dı yê, Zazayi verê cu zafı ra ini cayan dı zımıstan-amnan ca bedılnayni u veciyayni wareyan. Zazayi ini wareyan dı miyeşna-bız yani heywano qıç weye kerdını. Ini wareyan u deştan dı çere zaf o u zaf nebati ferqını zi reseni. Amnanan eya serr goreyê waziyetê hewayi peyniya aşma gulani yan zi sareyê hezirani veciyayni ware, xeym dı mendını u heta nimeyê aşma tişrên vêrini ware dı mendını. Zımıstanan zi goreyê waziyetê hewayi peyniya aşma tişrên vêrini yan zi serê tişrên peyni veciyayni ware u heta nimeyê aşma nisani itiya dı mendını. Labelê Zazayi inkey hını zımıstanan nêveciyeni ware.¹⁴

Verê cu semedê debara kerdışê xu imkani tay biyi. Sarconi teyna pê heywano qıç debareya xu kerdını. Sobina imkânê yewna gure çine bı. Amnanan heywananê xu berdını koyan itiya dı çernayni u ware dı mendını. Zımıstanan zi heywananê xu dewan dı axuran dı pê simer weye kerdını. Yani ma eşkeni vaci veciyayışê wareyi sifte goreyê şertanê cuyayış destpê kerdo.

Ğayeyê Ina Xebat

Ina xebat dı ğayeyê ma, kulturê wareyi yo ki hema gani yo labelê vera talukeyê vinbiyayış dı mendo, tetkik kerdışê, qeyd kerdışê, şınasdayışê u pawıtışê kulturê wareyi yo. Sobina derheqê kulturê wareyi dı yew xebata akademik vıraştışo. Ma ina xebat dı waştı ki derheqê wareyanê Sarconi dı malumat bıdı. Sobina cuya wareyi, mimariyê wareyi, qatıxi wareyi, kayi wareyi, werdi wareyi, kinci wareyi u deyiri u šiiri ki derheqê cuyayışê wareyi u wareyanê Sarconi ser nusiyayi zi ina xebat dı ca geni.

¹³ Rosan Hayig, 1964, Çêrmug, cıgeyrayox u nuştıx o.

¹⁴ Faruk Akdağ, 1954, Sarcon, mezunê mektebi bırate yo, teqawıt o.

Ehemmiyetê Ina Xebat

Zazayi serrani dergan ra nat koyanê mıntıqaya Anatoliya Rocveteyi u mıntıqaya Rocvetiya Verroci dı koçeri keni u veciyeni wareyan. Labelê heta wextê ma derheqê kulturê wareyi yê Zazayan dı yew xebata akademik nêameya vıraştış u yew çımeyo nuştıyo hera zi çin o. Ma zi xu rê dormareyê Depi dı wareyi Sarconi misal guret u derheqê kulturê Zazayanê ki veciyeni wareyan dı yew xebata akademik vıraşt. Ina xebat yew xebata akademik a.

Çerçewaya Ina Xebat

Ma ina xebata xu dı derheqê kulturê Zazayanê ki veciyeni wareyan dı yew xebata tezê lisansê berzi vıraşt. Sarconci teyna nêşi wareyi dewa xu. O semed ra amnan-zımıstan kam ser şiyi kam ware u wareyi ki dewa yin dı yê, ma ini wareyi pêruyi gureti çerçewaya cigeyrayışê xu. Erdi ini wareyan, cuya ini wareyan, mimariyê ini wareyan, qatixi ini wareyan, kayi ki ini wareyan dı miyanê qıcan dı kay beni, werdi ki ini wareyan dı pewciyeni, kinci ki ini wareyan dı geriye ni pıra ma pêruyini inan gureti zereyê cigeyrayışê xu.

Çımeyi Ina Xebat

Derheqê ina xebata ma dı çımeyi nuşti çin i. Teyna qısimo yewın dı ma derheqê Depi u erdi Depi dı tay çımeyan ra istifade kerd. Sobina maqaleyi ki derheqê koçerey u ware dı Tırki nusiyayi ma inan ra zi istifade kerd. Ma ini maqaleyi wendi, noti gureti u zereyê tez dı ca dayi cı. Çımeyi ma zafi ra koçeri ki veciyayi wareyi u merdımı ki verê cu veciyayi wareyi yê. Merdımı ki ma te ra malumatı gureti, ini merdımı epey wext wareyan dı cuyiyayi, derheqê ino kultur dı wayirê malumat i u zafi ra pil i. Ma suali persayi u cewabi inan pê cihaza vengi qeyd kerd. Ma ini suali zereyê yew sistem dı ney sey yew sohbet persayi. Sobina ma zi veciyayi ware, tewrê koçeran wext viyarnayi, derheqê cuyayışê yin dı tewrê yin qısey kerd, noti gureti u derheqê heme gureyanê yin dı fotografi u videoyi anti. Ma miyanê tez dı semedê hina hewl fahm biyayışê meselayan, ca da ini fotografan zi.

QISIMO YEWIN

1. ERD U WAREYİ DEPEYİ

1.1. Depe

Depe qezayê Xarpêt o u zimeyê rocveteyê Xarpêt dı maneno. Zimeyê Depeyi dı Çolig, zimeyê rocawanê cı dı Mamekiye, verrocê cı dı zi qezayê Xarpêt, Qowançıyan esti.¹⁵ Depe 26 ê Nisan serra 1937 dı biyo qeza.¹⁶ Mıntıqaya Anatoliya Rocveteyi dı Qısımê Fırato Corini dı ca geno. Xarpêt ra 104 km, Çolig ra 46 km dur o. Sobina Mamekiye ra 130 km, Qowançıyan ra 35 km, Qıslê (Nazımıye) ra 40 km, Mazgêrd (Mazgirt) ra 50 km, Xorxol (Yayladere) ra 60 km, Gêgi ra 74 km dur o.¹⁷ Yew beldeya cı (Beldeya Sarconi) 88 dewi cı, 58 mezrayi cı, 9 mehlayi cı (7 hebi miyanê Depeyi dı, 2 hebi Sarconi dı) esti. Goreyê serra 2018 nıfisa yı tewrê dewan pêser dı 28702 ya. İnan ra 14429 teni camerdi u 14273 teni zi cenî yê.¹⁸ Depe bınateyê 40° 02' u 11.76 rocveteyi u 38° 57' u 16.80 zimeyi dı yo. Erdê Depeyi 1085 km² yo. Dengız ra 1090 metre berz o. Koyê cı yo tewr berz Koyê Qurceyi yo u qotê cı yo tewr berz zi 2372 metre yo.¹⁹ Miyanê hududê Depeyi u dormareyê cı dı 7 hebi awbendi esti. Hewayê erdi (wışk-serd) hukum keno. Zımıstanê Depeyi derg u serd viyereni. Amnanê Depeyi germ, payız u wısarê Depeyi dı zi dijn zaf varena.

1.2. Erdê Depeyi

Miyanê Depi raşte yo. Labelê dormareyê yı zafi ra berz o. Deşt, qut u koyi yı zaf ê. Bilhesse zimeyê Depeyi dı cayi duzde tayn i. Awa Peri hududê Depe u Mamekiye yewbini ra abırnena. Awa Peri zereyê yew cewi ra şına u rışyena Çemê Munzuri. Kefanê cewi dı zafi ra mazêri esti. İtiya dı dewıci zafi ra heywandari kenî.

¹⁵ *Yeni Binyılda Karakoçan*, Karakoçan Kaymakamlığı Yayını 2002, Elazığ, r.16.

¹⁶ Elaziz Vilayeti Karakoçan Kazası Merkezine ve Aşağılahan Nahiyesine Bağlanacak Köyler Hakkında Kararname, *T.C Resmi Gazete*, 3589, 26 Nisan 1937.

¹⁷ Ahmet Bor, *Karakoçan İlçesi'nin Coğrafi Etüdü*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ 2008, r. 212.

¹⁸ *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi [ADNKS]*, Nüfus Ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü[NVİ], Karakoçan İlçe Nüfus Müdürlüğü 2019.

¹⁹ Bor, 2008, e.e., r. XVII+426.

Fotograf 1: Depe ra yew fotograf²⁰

1.3. Koyi Depeyi

Derdormareyê Depeyi dı koyi berzi zaf ê. Ini koyan dı riyê zımıstano çetın u wıſkey ra dari tayn u kırrek ê. Zafi ra dari mazêti esti.

Koyê Qurceyi: Berzey 2372 metre yo.

Koyi Kôrboğayi: Berzey 2293 metre yo.

Koyê Hesareki: Berzey 2115 metre yo.

Gırd Pil: Berzey 2075 metre yo.

Koyê Gazi: Berzey 1837 metre yo

Koyê Mazı: Berzey 1769 metre yo.

Koyê Çoburi: Berzey 1606 metre yo.

Koyê Celoyi: Berzey 1594 metre yo.

Koyê Hamami (Tor): Berzey 1552 metre yo.

Koyê Mezragazi: Berzey 1450 metre yo.

²⁰ Çıme: Arſiwê Qaymaqomtiya Depeyi

Fotograf 2: Xariteyê Dewanê Depeyi

1.4. Deşti Depeyi

Verrocê deşta Depeyi dı koyi Mazı u Hesareki, zimeyê rocawanê deşt dı Koyê Celoyi u zimeyê cı dı zi Koyê Çoburi estı. Ge-ge berzeyê ma deşt reseno heta 1415 metre. Deşta Lehani zi 1095 metre berzey dı ya.²¹

1.5. Çemi Depeyi

Awa Peri: Erdê Gêxi ra veciyena bınateyê Gêxi u Qıslê dı hududê Depeyi bewli kena. Itiya ra şına verroc. Siftê kuwena Çemê Munzuri u dıma zi rişyena Awbendê Kebani.

Layê Ohi: Koyanê Beldeya Sarconi ra veciyeno, miyanê Depeyi ra viyereno u rişyeno Awa Peri. Dergeyê cı pêser 36,3 km a.²²

²¹ Bor, 2008, e.e.. r.39.

Çemê Kuşçuyi: Qezayê Xarpêt Palı ra veciyeno dewanê Kumbet u Alayağmur ra viyereno u rişyeno Awa Peri.

Layê Karaoğlani: Koyê Qurceyi ra veciyeno dewanê Qumik (Yenikaya), Kızılpar (Kızılıpınar), Himan (Çavuşyolu), Ahşış (Kavakdere) u Hemzelyan (Hamzalı) viyereno u dewa Karapınar dı rişyeno Layê Ohi. Dergeyê cı pêser 24,9 km a.²³

1.6. Nifisa Depeyi

Goreyê serra 2018 nifisa Depi tewrê dewan pêser dı piya 28702 o. İnan ra 14429 teni camerdi u 14273 teni zi cenî yê. Goreyê serra 2017 nifisa Depeyi se ra 3,54 zediyeya.²⁴

Serr	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975
Nifis	16479	17595	20622	22496	26726	30850	34825	39459
Serr	1980	1985	1990	1997	2000	2007	2018	
Nifis	39373	42036	43523	30730	45023	30020	28702	

Tablo 1: Goreyê serran nifisa Depeyi²⁵

1.7. Beldeya Sarconi

Sarcon yew beldeya besteyê Qezaya Xarpêt Depe ya. Serra 1991 dı biya belda. Hududê Xarpêt u Çolig dı ya. Tırki te ra vani “Sarican Beldesi”. Şarê Belda piyêru Zaza yo. Sarcon, Depe rê 10 km, Xarpêt rê 105 km, Çolig rê zi 40 km re dur o. Dı hebi mehlayi Sarconi estî. Mehleya Subaşı u Mehleya Gölyaylası. Goreyê serra 2018 Mehleya Subaşı dı 1365 teni, Mehleya Gölyaylası dı 816 teni pêser dı 2181 teni cuyeni.²⁶ Sarcon 40° 08’ u 1.37 rocveteyi u 38° 53’ u 55.27 zımeyi dı maneno. Dengız ra 1095 metre berz o. Sarcon nêzdiyê Depeyi yo. Coka iklimê Depeyi u Sarconi sey cı yo. Hewayê erdi (wişk-serd) hukum keno. Zımıstanê Sarconi serd

²² Bor, 2008, e.e.. r.96.

²³ Bor, 2008, e.e.. r.24-97.

²⁴ ADNKS, NVİ, 2019 e.e., Karakoçan İlçe Nüfus Müdürlüğü 2019.

²⁵ ADNKS, NVİ, 2019 e.e., Karakoçan İlçe Nüfus Müdürlüğü 2019.

²⁶ ADNKS, NVİ, 2019 e.e., Karakoçan İlçe Nüfus Müdürlüğü 2019.

viyereni u zaf vor varena. Amnanê Sarconi zi germ viyereneno. Tewr zaf wısar dijn varena.

Şarê Sarconi debareya xu zafi ra pê heywandari keno. Inkey Sarcon dı 1527 hebi miyeşnayı, 52 hebi bızı, 4107 hebi heywano pil esto.²⁷ Tayn Sarconıcı axuran dı heywano pil weye keni, tayni zi wareyi ki nêzdiyê dewa yın dê wısar veciyeni ini wareyan. Itiya dı heta payız maneni, pes weye keni. Sarconıcı ino qeyde serrani ra nat veciyeni wareyan. Labelê keyeyi ki veciyeni wareyan hını zaf biyi tayn. Tayni zi zereyê Depı dı tucalet keni. Zaf Sarconıcı zi estı ki bar kerdo şı teber zafi ra Xarpêt u Çolig dı cuyeni. Bê iney zaf Sarconıcı semedê debareya xu şıyi İstanbul, Edene, İzmir, Antalya u Bursa. Serra 1971 erdlerzê Çoligi ra pey zi zaf Sarconıcı semedê xebat şıyi teberi welat.²⁸ Inkey ini Sarconıcı zafi ra Almanya, Hollanda, Belçika u İngiltere dı cuyeni.²⁹

Serr	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975
Nıfis	650	617	780	929	993	1006	1024	1253
Serr	1980	1985	1990	1997	2000	2007	2018	
Nıfis	1541	1598	2029	2883	2867	3127	2181	

Tablo 2:Goreyê serran nıfısa Beldeya Sarconi

²⁷ TURKVET, Hayvan Kayıt sistemi, Sibet 2019

²⁸ Abdulkadir Sarı, 1947, Sarcon, awuqat o.

²⁹Bor, 2008, e.e.. r.265.

Fotograf 3: Beldeya Sarconi ra dı fotografi³⁰

1.8. Wareyi ki Sarconci Şini

1.8.1. Wareyi ki Teberê Depe dı yê

Dormareyê Depeyi dı Zazayi ki şini ware teyna Sarconci i. Sarconci wextekêko dergo şini wareyan. Sarconci teyna nêşeyni wareyi dewa xu. Tay Sarconci koyi berz u deşti herayi ki Çolig, Erzingan, Mamekiye, Diyarbekir u Rıha dı yê zafı ra inı cayan dı zımıstan- amnan ca bedılınayni u veciyayni wareyan. Amnan şiyi Çolig, Erzingan u Mamekiye. Tay Sarconci zımıstanê serra 1972-73 ra destpê kerdı u zımıstanan zi şiyi ware. Zımıstan rıdê germıneyê Diyarbekir u Rıha ra şiyi inı cayan. Zımıstanan şiyayışê wareyan heta zımıstanê serra 1988-89 berdewam kerd.³¹ Labelê Zazayi Sarconci inkey zımıstanan hını nêşeni ware.

Amnan eya serr goreyê waziyetê hewayi peyniya aşma gulani yan zi sareyê hezirani veciyayni ware, xeym dı mendini u heta nimeyê aşma tişrên vêrini ware dı mendini. Zımıstanan zi goreyê waziyetê hewayi peyniya aşma tişrên vêrini yan zi sareyê tişrên peyni veciyayni wari u heta nimeyê aşma nisani itiya dı mendini. Inı cayan dı kira dayn wayirê wareyan.³² Pêruyi dew nêşiya inı wareyan. Teyna dewe ra

³⁰ Çıme: Sultan Alagöz, 1980, Sarcon, mezunê lise yo, esnaf o.

³¹ Mehmet Zeki Akdağ, 1950, Sarcon, mezunê mektebo vêrin o, teqawıt o.

³² Bedri Akdağ, 1934, Sarcon, wende yo, teqawıt o.

tay keyeyi şiyi ini wareyan. Zafi keyeyi şiyi wareyanê koyanê Sarconi. Ma ini wareyan ra aver dı behs kenî.

Keyeyi ki amnanan şiyîni wareyanê Mamekiye u Erzingani zafi ra heşt keyeyi. Çahar keyeyi ameyni yewca u pesê xu kerdîni tiêmîyona. Çahar keyeyi bin zi pesê xu kerdîni tiêmîyona u pêser dı biyni dı buelê (bırr) pesi. Rey- rey zi dı keyeyi yan zi hire keyeyi pesê xu kerdîni tiêmîyona. Keyeyi seni kewtîni rayir tıftalê xu bar kerdîni astoran u heran. Pesê xu zi xu het dı berdîni. Şoneyi oniyayni pesi ra. Şîni kam ca rayirê yın bewlî bî. Koçeri heta nimroc rayir şiyîni u resayni cayê xu yê vındertîşi. Cemê şandi pesê xu dîtêni badina pes u vareyi xu kerdîni tiêmîyona. Eya roc uca dı şew kerdîni, serê sîba şefeş ra hiyna bar kerdîni u heta cayo bin koçberey ino qeyde berdewam kerdîni.³³

Koçeri amnan ra pê tıftal u qıcanê xu heyne pê qamyonan tepiya şawîteni dew. Koçeri tewrê şonan hiyna lıngan kam rayir ra ameyi uca ra tepiya ageyrayni şiyîni dew. Wextê payizi zi ina rey semedê wareyi zımistan şiyîni Diyarbekir u Rîha. Hewayê Bêrri (Rîha) germ u nemra bî. Koçeri semedê pesê xu dekerdîş xeym vıraştîni. Semedê xu zi wade vıraştîni u dı perri wadeyi derg u dı perri wadeyi zi kemver vıraştîni. Diyesê wadeyan kerran ra vıraştîni u ino diyes hendê diyesê banan derg bî. Neylano hoz eştîni serê wadeyan u şıdneyni. Binê diyesê banan dı zi erd ra heta yew winca her kendîni, naylon kerdîni dı u her eştîni ser. Ino qeyde wade biyni hera u germ. Xeymî kerdîni dı cey. Yew het dı şarê keyeyi u heto bin dı zi pesê yın mendîni.³⁴

³³ Memet Akdağ, 1964, Sarcon, mezunê mektebo vêrin o, esnaf o.

³⁴ Mehmet Kaya , (Aşmê Heziron 2014), “Şari Zazon Ser Yow Demi Kueçeri”, *Qezeteyê Wengê Welatê Zazayan.* r.7.

AMNAN - WEXTÊ VECİYAYIŞÊ WAREYÎ	AMNAN - CAYÊ ŞİYAYIŞÊ WAREYÎ	ZIMISTAN – WEXTÊ VECİYAYIŞÊ WAREYÎ	ZIMISTAN - CAYÊ ŞİYAYIŞÊ WAREYÎ
AMNANÊ SERRA 1961 U VERÊ CU...	XARPÊT - DEPE- BELDEYA SARCONÎ - WAREYÊ QIRINGUELÎ	ZIMISTANÊ 1972- 73	RIHA – WÊRANŞAR – DEWA MEXTÎ
AMNANÊ SERRA 1962	ÇOLIG - KANIRES - KOYÎ ŞEREVDİNÎ - WAREYÊ QJMERGÎ	ZIMISTANÊ 1973- 74	RIHA – WÊRANŞAR – DEWA MEXTÎ
AMNANÊ SERRA 1963	MAMEKÎYE - PILEMURÎYE - KOYÊ BAĞIRÎ - WAREYÊ BAĞIRPAŞAYÎ	ZIMISTANÊ 1974- 75	RIHA – WÊRANŞAR – DEWA GIRKEŞKULÎ
AMNANÊ SERRA 1964	MAMEKÎYE - PILEMURÎYE – KOYÊ BAĞIRÎ - WAREYÊ HESENGAZÎ	ZIMISTANÊ 1975- 76	RIHA – WÊRANŞAR – DEWA GOGWERÎ
AMNANÊ SERRA 1965	MAMEKÎYE - PILEMURÎYE – KOYÊ BAĞIRÎ – DEWA PERNÎKÎ - WAREYÊ ÇEKEMÎ	ZIMISTANANÊ BINATEYÊ SERRANÊ 1976-82	RIHA – DEWA KALEÇİKÎ BESTEYÊ RIHA WAREYÊ BERÎ
AMNANÊ SERRA 1966	MAMEKÎYE – PILEMURÎYE – YEDÎBELA – WAREYÊ GABURANÎ	ZIMISTANÊ 1986- 87	DIYABEKÎR – KAYAPINAR - DEWA FENUŞÎ (HARMANARDI KÖYÜ)
AMNANÊ SERRA 1967	ERZİNGAN – TÊRCAN – KOYÊ QOŞANÎ – WAREYÊ HEZAZANÎ	ZIMISTANÊ 1987- 88	DIYABEKÎR – BAĞLAR – KAMIŞPINAR – KANIYA QAMIŞPINARÎ
AMNANÊ SERRA 1968	ERZİNGAN – TÊRCAN – YENİKÖY – WAREYÊ YENİKÖYÎ	ZIMISTANÊ 1988- 89	XARPÊT - DEPE- DEWA ÇINAHÇÎ
AMNANÊ SERRA 1969	MAMEKÎYE - PILEMURÎYE – KOYÊ BAĞIRÎ - WAREYÊ HESENGAZÎ		
AMNANÊ SERRA 1970	MAMEKÎYE - PILEMURÎYE – KOYÊ BAĞIRÎ – DEWA PERGİNÎ- ORTA YAYLA		

AMNANÊ SERRA 1971	ERZİNGAN – TÊRCAN – DEWA ŞÊĞ – WAREYÊ ÇEQERÎ		
AMNANÊ SERRA 1972	ÇOLIG - KANİREŞ - KOYÊ ÇAVREŞÎ – WAREYÊ ÇIRIKÎ		
AMNANANÊ BINATEYÊ SERRANÊ 1973 U 1981	MAMEKÎYE – PILEMURÎYE - KOYÊ BAĞIRÎ - WAREYÊ MENTERÎ		
AMNANANÊ BINATEYÊ SERRANÊ 1982-94	ERZİNGAN-TÊRCAN- DEWA PARDÎYE (YAYLIM KÖYÜ)- WAREYÊ QEREDERÎ		

Tablo 3: Goreyê serran amnan-zimistan tabloyê veciyayîşê wareyi

1.8.1. Wareyi ki Sarconci Amnanan Şiyini ci

Wareyi ki hê Erzıngan dê yi;

Koçeri amnanan şiyini ini wareyan. Koçeri Koyê Qurceyi ra destpê kerdini şiyini Koyê Kuerbaxi, Merga Dergi, Wareyê Beji (Gêgi), Pird Tengî, Azarpêrt u Lıcık.

Wareyi Quşoni, Çengel, Mixêl Goloni, Heyderli, Soğonli, Qerederî. Ini wareyi pêruyi hê hetê Erzıngani dê yi.³⁵

Wareyi ki hê Mameki dê yi;

Koyê Kuerbaxi ra destpê kerdini, Pird Selengi, Gêgi ra şiyini wareyanê Bağiri, Laç, Çengel, Fıratçayiri, İbikon. Ini wareyi pêruyi zi hê Mameki dê yi. Koyê Bağiri zaf berz bı. Wısar qediyeni u koçeri resayni ini wareyan. Ina rey semedê qıcan u tıftali xu ardış yew qamyon tepışteni. Tıftal xu bar kerdini pê kindırone tıftal gırıdeyni u qici zi niştini diyar tıftal. Ino qeyde ameyni cayê koçeran. Uca ra zi pê heywanan tıftal kırıştini miyanê wareyi. Wareyi ki hetê Mameki dı mendini ini wareyan ra vateni Çarek.³⁶

³⁵ Kaya, 2014, e.e., r.7.

³⁶ Kaya, 2014, e.e., r.7.

Erzingan;

- Têrcan – Koyê Qoşani – Wareyê Hezazani.
- Têrcan – Yeniköy – Wareyê Yeniköyi.
- Têrcan – Dewa Şêği – Wareyê Çeqeri.
- Têrcan-Dewa Pardiye (Yaylım Köyü)-Wareyê Qerederi.

Mamekiye;

- Pılemuriye - Koyê Bağiri - Wareyê Bağırpaşayi.
- Pılemuriye – Koyê Bağiri - Wareyê Hesengazi.
- Pılemuriye – Koyê Bağiri – Dewa Perniki - Wareyê Çekemi.
- Pılemuriye – Yedibela – Wareyê Gaburani.
- Pılemuriye – Koyê Bağiri – Dewa Pergini- Orta Yayla.
- Pılemuriye - Koyê Bağiri - Wareyê Menterî.

Çolig;

- Kanireş - Koyi Şerevdini - Wareyê Qıjmergi.
- Kanireş - Koyê Çavreşi – Wareyê Çırıkî.

1.8.2. Wareyi ki Sarconci Zımıstanan Şiyini cı

Palı ra kotni rayir şiyini Ğuleman ıtıya ra pê şiyini Erğeni. İtiya dı xeymi xu ronayni. Dıma resayni Kuirê Keşlîgi, Hesar Qerışdaği u dıma resayni Wêranşar (Viranşehir). Wêranşar dı wareyi Qesebi, Xırxılık, Qazgol bi. İni wareyan ra vateni Bêrri.³⁷

Rıha;

- Wêranşar – Dewa Mexti.
- Wêranşar - Dewa Gırkeşkuli.
- Wêranşar- Dewa Gogweri.
- Besteyê Rıha Dewa Kaleçiki Wareyê Beri.

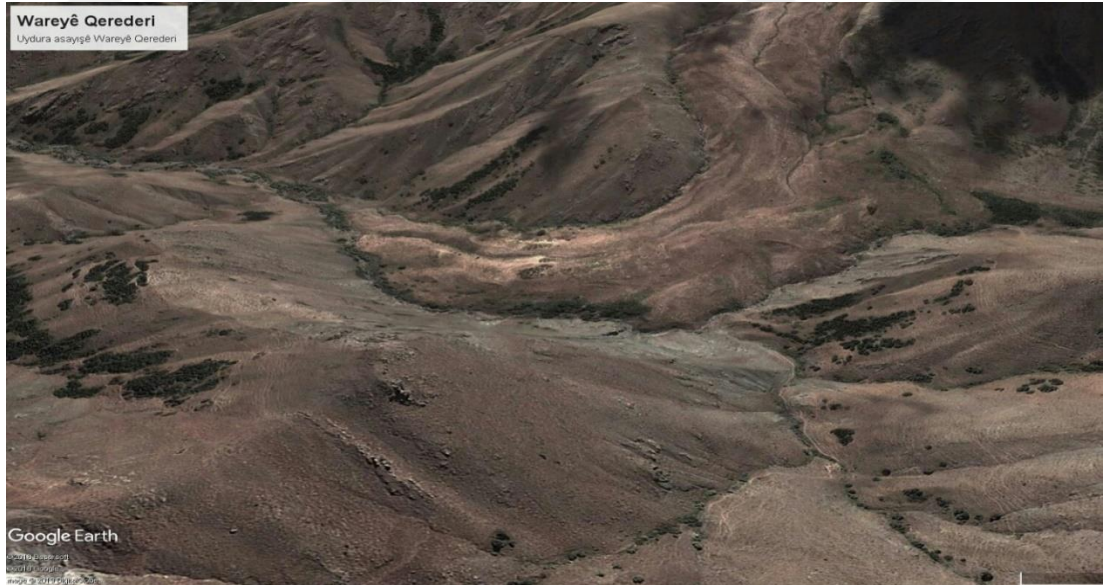
³⁷ Kaya, 2014, e.e., r.7.

Diyarbakir;

- Kayapınar - Dewa Fenuşi (Harmanardı Köyü).
- Bağlar – Kamışpınar – Kaniya Qamışpınari.

Fotograf 4: Wareyi mintiqayê Zazayanê Depeyi

Fotograf 5: Erzingan - Têrcan - Dewa Pardiye (Yaylîm Köyü) - Wareyê Qerederi
Sarconci serra 1994 ra pê mo ware terk kerdo. Fotograf dî riyeça xeyman asena.

Fotograf 6: Erzingan - Têrcan - Dewa Pardiye - Wareyê Qerederi (2008)

Miyanê wareyi ra yew fotograf. Fotograf dı quçeyi xeyman aseni. Koçeri xeymi u dormareyê xeyman pê kerrayan guretini. Inkey peyni dı teyna quçeyi xeyman mendi.

Fotograf 7: Çolig - Kanireş - Koyê Şerevdini - Wareyê Kelli (2009)

1.8.3. Wareyi ki Mıntıqayê Depeyi dı yê

1.8.3.1. Wareyi Beldeya Sarconi

Mıntıqayê Depi dı wareyi ki Zazayi şını pêruyi hê koyanê Sarconi dı yê. Ini wareyi pêruyi Zımeşnê Rocveteyê Sarconi dı yê u rayirê Xarpêt u Çolig o verin o kî bınateyê Sarconi ra şıyni ini wareyi kuweni destê raştê ini rayir ser. Wareyo tewr nêzdi Sarcon ra 12 kilometre dur o (Wareyê Çeyoni). Wareyo tewr duri zi Sarcon ra 19 kilometre dur o (Wareyê Merga Çıqeri). Ini wareyi hududê Xarpêt u Çolig dı bınateyê koyanê Qurceyi u Gırd Pili dı yê u Koyê Hesareki ra zi nêzdi yê. Wareyi ki mıntıqayê Depeyi dı yê u Sarconıcı şını 6 hebi. Ini wareyi; Wareyê Çeyoni, Wareyê Qayabaşıya Cêrin, Wareyê Qayabaşıya Corin, Wareyê Mergê Şeynoni, Wareyê Qıringueli u Wareyê Merga Çıqeri yo. Wareyê Mergê Şeynoni u Wareyê Merga Çıqeri inkey veng i. Wareyê Çeyoni zi ge-ge veng maneno. Wareyanê Qayabaşıya Corin u Cêrin dı zafı ra her serr xeymi esti. Wareyê Qıringueli dı her serr xeymi esti. Labelê pêruyi ini wareyan dı oma ra xeyman her serr bena kê m.

Ini wareyan ra wareyo tewr kahan Wareyê Şeynoni bı. Nêzdiyê serra 1955 i dı Merga Şeynoni dı tewr tayn 60 hebi keyeyi bı. A wextan xeym çine bı. Xeym bacê veciyayi. A wextan pêruyi Sarconıcan veciyayni wareyan.³⁸ Tay Sarconıcı zi teberê Depeyi dı şıyni wareyan (bn. r. 14-16) labelê zafiyê Sarconıcan şını wareyanê dewa xu. Sarconıcı wextekêko derg şını ini wareyan u itiya dı zafı ra miyeşna weye kerdini. Zaf tay bız u heywano pil zi esto. Nêzdiyê serranê 1997-2000 dı goreyê extiyaranê dew wareyanê Sarcon dı 42 hezar miyeşna estı bı.³⁹

Belde	2008 / Miyeşna/Bız	2008 / Heywano Pil	2019 Miyeşna/Bız	2019 / Heywano Pil
Sarcon	7200	1250	Miyeşna:1527 Bız:52 Pêser:1579	4107

Tablo 4: Goreyê serran Sarcon dı omara miyeşna, bız u heywano pil⁴⁰

³⁸ İsmail Günay, 1947, Sarcon, mezunê mektebo vêrin o, teqawıt o.

³⁹ Ali Sonay, 1943, Sarcon, nêwende yo, cıtyer o.

⁴⁰ TURKVET, Hayvan Kayıt sistemi, Şubat 2019, Karakoçan İlçe Tarım Müdürlüğü.

Goreyê ino tablo wareyanê Sarconi dı omara miyeşnayan serra 2008 dı 7200 hebi bi u serra 2019 dı kewti 1527 hebi. Yani omara miyeşna u bız se ra %78,06 kewto. Serra 2008 dı omara heywano pil zi 1250 hezar ra biyo 4107 hezar. Yani se ra %228,56 zediyayo. Ino zi mojnenoma ma ki şarê ina mıntıqa hıni weye kerdişê miyeşna veradayo u axuran dı heywano pil weye keno. Ino tablo ra zi aseno ki keyeyi ki veciyeni ware zaf biyi tayn. Herunda iney heywano pil weye keni.

1.8.3.1.1. Wareyê Çeyoni

Ino ware Beldeya Sarconi ra nêzdiyê 12 kilometre duri o u rayirê Xarpêt u Çolig o verin o kî zereyê Sarconi ra şiyini ino ware kışta ino rayir dı yo. Zımeyê Rocveteyê Sarconi dı yo. Wareyê Çeyoni bınateyê 40° 13' u 26.79 rocveti u 38° 55' u 26.79 zıme dı maneno. Ino ware dı tewr zaf 7-8 xeym roniyayni. Ino ware rey-rey veng maneno u tay serran zi koçeri şini ino ware.

Fotograf 8: Uydu ra yew fotografê Wareyê Çeyoni

Wareyê Çeyoni kışta rayirê verin yê Xarpêt u Çolig dı yo u tedî riyeça xeyman asena.

1.8.3.1.2. Wareyê Qayabaşıya Cêrin

Ino ware Beldeya Sarconi ra nêzdiyê 12 kilometre dur o u rayirê Xarpêt u Çolig o verin o kî zereyê Sarconi ra şiyîni ino ware kışta ino rayir dî yo. Zımeyê Rocveteyê Sarconi dî yo. Koyê Qurceyi ino ware ra aseno. Wareyê Qayabaşıya Cêrin bınateyê 40° 13' u 50.81 rocveti u 38° 55' u 28.05 zıme dî maneno. Ino ware dî zi tewr zaf 5-6 xeym roniyayni. Sarconici inkey zi şîni ino wari.

Goreyê extiyaranê Sarconi verê cu nêzdiyê Wareyi Qayabaşıya Corin u Cêrin dî Armeni cuyayni.⁴¹ Ini wurdî wareyi Sarconi ra nêzdiyê. Coka koçeri pê qamyonan tıftalê xu kırışeni inî wareyan. Samedê resayiş rayirê Xarpêt u Çolig o verin şuxulneni. Ino samed ra hetê resayiş ra yew tengasi nêancenî.

Fotograf 9: Wareyê Qayabaşıya Cêrin ra yew fotograf (2013)

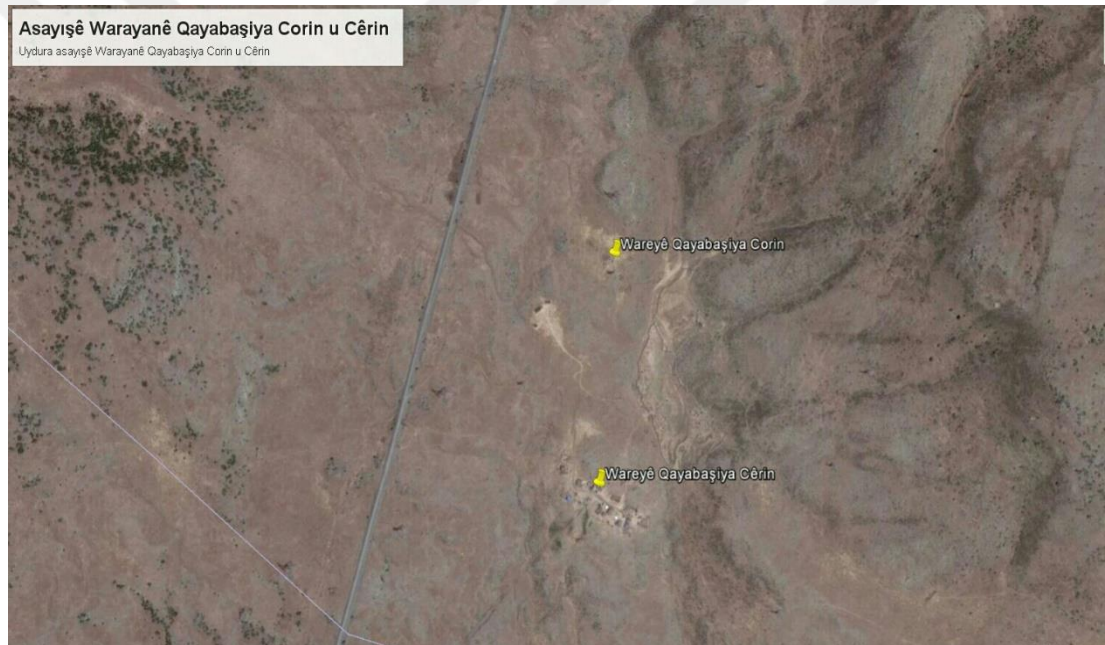
Ino fotograf wısarê serra 2013 dî anciyayo. Baryê nimroci ra pê pes mığel biyo. Fotograf dî peyni dî rayiro ki aseno şîno Wareyanê Mergê Şeynoni, Qırıngueli u Merga Çıqeri.

⁴¹ Halis Çıkaray, 1949, Sarcon, mezunê mektebo vêrin o, esnaf o.

1.8.3.1.3. Wareyê Qayabaşıya Corin

Ino ware Beldeya Sarconi ra nêzdiyê 13 kilometre dur o u rayirê Xarpêt u Çolig o verin o kî zereyê Sarconi ra şiyîni ino ware kışta ino rayir dî yo. Bîna corê Wareyê Qayabaşıya Cêrin dî yo. Zîmeyê Rocveteyê Sarconi dî yo. Koyê Qurceyi ino ware ra aseno. Wareyê Qayabaşıya Corin bînatyê 40° 14' u 3.96 rocveti u 38° 55' u 34.66 zîme dî maneno. Sarconici inkey zî şîni ino wari.

Ini ware zî Sarconi ra nêzdi yo. Coka koçeri pê qamyonan tiftalê xu kırîşeni ino ware. Semedê resayîşê ino ware rayirê Xarpêt u Çolig o verin şuxulneni.

Fotograf 10: Uydu ra fotografê Wareyi Qayabaşıya Corin u Cêrin (2016)

Ini wurdî wareyi rayirê verin yê Xarpêt u Çolig dî yê u fotografî dî riyeça xeyman zî asena. Ino fotograf serra 2016 dî aşma Temuzî dî anciyayo u aseno kî Wareyê Qayabaşıya Corin eya ser veng mendo u Wareyê Qayabaşıya Cêrin dî tay xeymî aseni.

Fotograf 11: Rayirê şiyayîşê Wareyanê Çeyoni, Qayabaşıya Corin u Cêrin

Sarconici semedê şiyayîşê heme wareyanê dewa xu rayirê Xarpêt u Çolig o verin şuxulneni. Ino rayir serra 1951-52 dı viraziya. Ino rayir ra ver Sarconici pê astoran u heran şiyani wareyanê xu.

1.8.3.1.4. Wareyê Mergê Şeynani

Ino ware Beldeya Sarconi ra nêzdiyê 15 kilometre duri dı Zımeyê Rocveteyê Sarconi dı yo. Wareyo tewr kahan o. Wareyê Mergê Şeynani bımateyê 40° 15' u 1.36 rocveti u 38° 54' u 34.36 zime dı maneno u yew kef de ca geno. Ino ware serranê peyinan dı veng mendo. Verê cu zaf keyeyi ameyni ino ware. Serranê peyinan dı tewr zaf duyes-hiriyes xeymi ameyni ino ware. Ino ware ra pê Wareyê Qıringueli est o. Miyanê ino ware ra yew ini şino. Coka pêruyi amnan çereyê ino ware zergun maneno. Şoneyi zi pes zaf ani ino ware. Ino ware dı zi erd dı riyeça xeyman zaf teze ya u asena. Quçeyi xeyman hema zi hê erd dı yê. Rayiro ki verê wari ra şino, ino rayir şino Wareyi Qıringueli u Merga Çıqeri.

Fotograf 12: Uydu ra yew fotografê Wareyê Mergê Şeynoni

1.8.3.1.5. Wareyê Qırıngueli

Wareyê Qırıngueli mıntıqaya Depeyi dı wareyo tewr gırd o. Ino ware Beldeya Sarconi ra nêzdiyê 17 kilometre duri dı Zımeyê Rocveteyê Sarconi dı yo. Wareyê Qırıngueli binateyê $40^{\circ} 15'$ u 47.56 rocveti u $38^{\circ} 53'$ u 54.97 zıme dı maneno u yew deşta hera ser dı roniyayo. Ino ware dı serranê 2000 dı nêzdiyê 28-30 hebi xeymi esti bi.⁴² Omara ini xeyman her serr beno kêm u inkey ino ware dı nêzdiyê 10 xeym şını ware.

Nameyê Wareyê Qırıngueli ra ça ra yeno tam nêzaniyeno. Nêzdiyê Qırıngueli dı yewna ca esto. Ino ca dı yew inıyo hera u yew zi gol bı bi. Beno ki nameyê Qırıngueli zi ino ca ra yeno. Nêzdiyê 200-300 ser verê cu kaliki Sarconıcan ameyni ino ware. Verê cu ino ware zi malê beganê Pali bı. Sarconıcan inan ra vateni mireyi Pali. Dewa Pali Sekrat u Pali dı mendını. Sarconıcı her ser vergi dayni ini miran. Merdımı miran her ser ameyni ware u vergi dayni ari. Sarconıcan ra miyeşna, vare, ruen guretini. Cuaver ino ware dı zaf xeymi bıbi.⁴³

⁴² Faruk Akdağ, 1954, Sarcon, mezunê mektebi binate yo, teqawıt o.

⁴³ Fikret Aydın, 1948, Depe, wende yo, teqawıt o.

Fotograf 13: Uydu ra yew fotografê Wareyê Qıringueli

Fotograf dı xeymi aseni. Wareyê Qıringueli bınateyê dı kefan dı roniyayo u verniya cê yew deşta hera ya.

Wareyê Qıringueli hududê Xarpêt u Çolig dı yo u Sarconıcı inkey zi veciyeni ino ware. Koyanê Gırd Pili u Hesareki ra nêzdi yo. Sarconıcı ino ware dı miyeşna u bız weye keni. Sarconıcı goreyê waziyetê hewayi peyniya aşma gulani yan zi sareyê hezirani yeni ino ware, xeyman dı maneni u heta nimeyê tişrên vêrini ino ware dı maneni. Kışta Wareyê Qıringueli dı (b.c. Fotograf: 14) yew qabristano zaf kahan est o. Kam mızel aidê kam o Sarconıcı nêzani. Teyna wayirê tay mızelan bewli yê. Ini mızelan dı zaf gerguşi zi ameyi defın kerdış.⁴⁴ Ino qabristano kahan mocneno ma ki ino ware zaf kahan o u Sarconıcı epey wexto yeni ino ware. Resayişê ino wari riyê rayiranê xıraban ra zaf çetin o. Rayirê Xarpêt u Çolig o verin o kı miyanê Beldeya Sarconi ra şino Sarconıcı semedê resayişê wareyan ino rayir şuxulneni. Helag resayi Baxım (Itiya dı sobina merdım reseno Wareyanê Çeyoni, Qayabaşıya Cêrin u Corin zi) u destê raşt ser xu tadani u rayirê herrın ra şini Wareyê Qıringueli. Rayir ser Wareyê Mergê Şeynoni zi esto. Ino rayir herrın u zaf xırab o. Ino semed ra Beldeya Sarconi yan zi Qaymaqomtiya Depeyi her ser ino rayir tamir keni.

⁴⁴ Hüsna Polat, 1932, Sarcon, nêwende ya, teqawıt a.

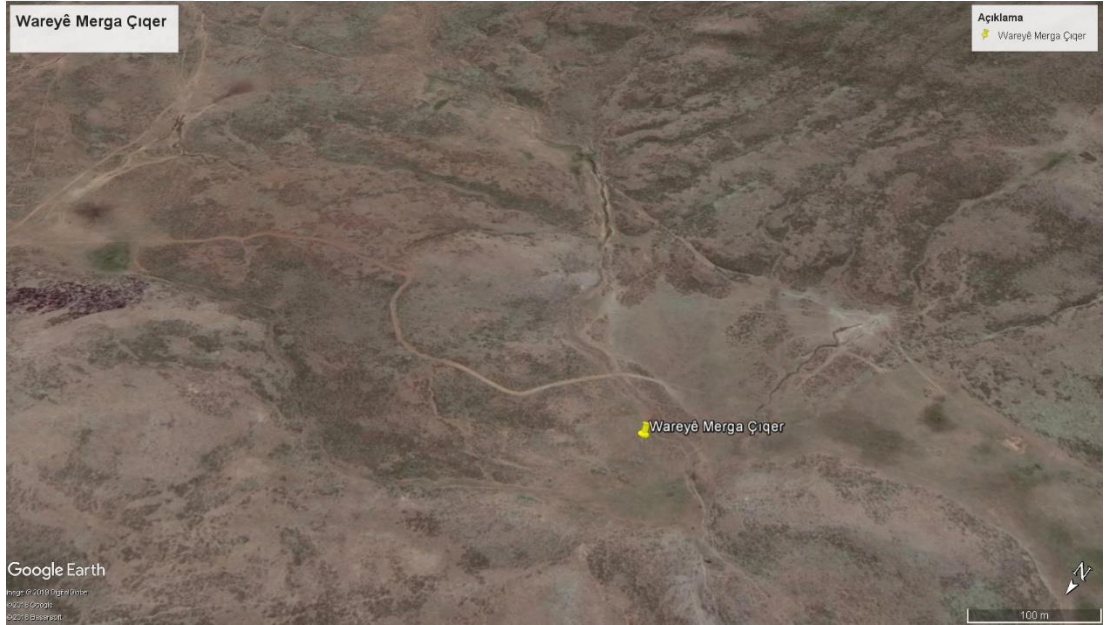
Fotograf 14: Qabristanê Wareyê Qiringueli (Quet Mızelon - 2017)

Fotograf 15: Wareyê Qiringueli dı wısar

1.8.3.1.6. Wareyê Merga Çıqeri

Vaşê Merga Çıqer biyo çıqer coka ino ware ra vani Wareyê Merga Çıqeri.⁴⁵ Ino ware zi Beldeya Sarconi ra nêzdiyê 19 kilometre duri dı Zımeyê Rocveteyê Sarconi dı yo u Wareyê Qırıngueli ra dima merdım reseno ino ware. Sarcon ra wareyo tewr dur ino ware yo. Wareyê Merga Çıqeri bınateyê 40° 15' u 19.84 rocveti u 38° 53' u 29.20 zıme dı maneno. Biyo epey wexto Sarcon ra çew nêşino ino ware u inkey ino ware veng o. Teyna Keyeyi ki yeni Wareyê Qırıngueli pes u vareyi xu ino ware dı çerneni. Festiwalo ki miyanê Sarconıcan dı bı nameyê “Şênahiyê Warê Sarcon” vıraziyayo çend rey ino ware dı vıraziya.

Fotograf 16: Uydu ra yew fotografê Wareyê Merga Çıqeri

Aseno kî yew rayiro herrın reseno ino ware. Labelê wextekêko dergo çew nêyeno ino ware. Coka riyeçi xeyman zi ino ware dı çini. Layê Ohi yo ki wareyanê Sarconi ra veciyeno kışta ino wari ra şino zereyê Depeyi ra viyereneno u rişyeno awa Peri.

⁴⁵ Halis Çıkaray, 1949, Sarcon, mezunê mektebo vêrin o, esnaf o.

QISIMO DIYIN

2. MİMARİYÊ WAREYÎ

Merdım banan dı cuyeno, rakuweno, arsiyeno u xu taluke ra paweno. Sobina bani parçeyê faliyeti ekonomik u cuyayış ê. Ino semed ra ban semedê cuyayışê merdımı çiyı ki tewr muhim o. Yew çardak, şıkeft, xeym, holıg yan zi yew binaya gırd zi semedê merdımı ban a.⁴⁶

Wareyan dı bani goreyê faliyetan bedilyeni. Tuñdilek bani ki wareyan dı şuxulyeni bı nameyê “portatif” u “mende (sabit) abırneno.⁴⁷ Koçeri zi wareyan dı çadıran - xeyman dı maneni. Goreyê şuxulnayışê malzeme u pileye çadıran nameyê yın zi bedilyeno. Cayi ki koçeri ware dı tedı cuyeni, arsiyeni, kuweni u tıftali xu kenı de ma ini cayan ra eşkeni vaci xeym. Ini cayan dı xeym ra pê erd dı teyna quçeyi xeym maneni u ini quçeyi her ser newe ra tamir vineni.

Faliyeti koçerey dı wextê ma dı tay çiyi bedilyayi. Misal koçeri verê cu pê astor, her, ga u qantır tıftalê xu kırıştını. Inkey pê erebayan tıftalê xu kırışeni. Herunda çadır zi branda çadır veciyeya. Labelê sey ver koçeri xeyman dı maneni.⁴⁸

2.1. Cınsê Xeyman

2.1.1. Kuem (Holıg)

Sarconıcı xeym ra ver wareyan dı kuem (holıg) dı mendını. Sifte kerrayi eşteni pêser dıma semedê çatu dari eşteni serê kerrayan dıma kınkor eşteni daran ser u zereyê kuem kerdını vısney. Iney ra vateni “kuem” u koçeri kuem dı mendını.⁴⁹ O wextan miyanê bırr dı dari dergi zaf bi. Sarconıcı pê kerrayan u ini daranê dergan xu rê kuem vıraştını. Ina kuem sey ban bi u itiya dı mendını.⁵⁰

⁴⁶ Bedriye Tolun – Denker, *Yerleşme Coğrafyası – Kır Yerleşmeleri*, İstanbul Üniversitesi Yayınları 2275, İstanbul, 1977, r.59.

⁴⁷ Necdet Tuñdilek, *Türkiye İskân Coğrafyası: Kır İskânı (Köy-Altı İskân Şekilleri)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1967, r.146.

⁴⁸ Mehmet Somuncu, *Aladağlar Yaylacılık ve Dağ Göçebeliği Konusunda Bir Araştırma*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara 2005, r.135.

⁴⁹ Halis Çıkaray, 1949, Sarcon, mezunê mektebo vêrin o, esnaf o.

⁵⁰ Hamzi Polat, 1944, Sarcon, mezunê mektebo vêrin o, teqawıt o.

2.1.2. Xeym

Miyanê koçeran dı semedê cuyayış tewr zaf xeym yena şuxulnayış. Xeym Tırki bı nameyanê “Kıl çadırı, Kara çadır, Çul çadırı” zaniyena. Xeym parçe-parçe mûniyena u mûyanê bız ra vıraziyena. Pê estunan roniyena u omara estunan zi goreyê pileya xeym bedilyena. Xeym dı cayan ra yena meydan. Çıyo vêrin pelaso kı mûyanê bız ra mûniyayo, ino pelas u çıyo dıyın zi estuni ki xeym yena ser u xeym pay dı tepşeni, miyini ki kuniyeni erd u xeym pit tepşeni, weki ki xeym u estun yewca dı tepşeni. Xeym inan ra yena meydan. Ronayış u wek kerdışê xeym çetın nêyo.⁵¹ Miyanê koçeranê Sarconican dı zi tewr zaf xeym yena şuxulnayış. Kam keye kam ca dı xeym roneno verê cu ra bewli yo. Ini cayan dı riyeça yın par ra erd dı mende ya. Xeymi ki hê Wareyê Qıringueli dı yê ona roniyayi. Sifte cayê xeym dı nêzdiyê yew metre kerrayi erziyeni pêser u diyesê xeym vıraziyeno. Cayê ber akerde veradiyeno. Herayeya ino diyes goreyê pileya xeym vıraziyeno. Dıma estuni ki xeym pay dı tepşeni bıateyê xeym dı roniyeni u yew brandaya ki naylon ra vıraziyeya, erziyena estunan ser. Ina branda mehkem a u fabrika dı vıraziyena. Şewi wareyi zaf wenık u serdın i. Ina branda hın xeym germ tepşena u hın zi xeym şilli ra pawena. Dıma xeym erziyena ina branda ser u heta diyês yena war. Dıma bendi ki hê kıştanê xeym dı yê ini bendi bestiyeni miyinanê xeym, miyini kuniyeni erd u xeym ino qeyde bena pit. Dıma velg erziyeno xeym ser. Ino velg roc xeym keno wenık, xeym tij ra paweno u şewan zi xeym keno germ. Hın zi xeym şilli ra paweno u emrê pelasanê xeym keno derg.

⁵¹ Yetim, 2016, e.e., r.70.

Fotograf 19: Zereyê xeym ra yew fotograf. Wareyê Qiringueli (2017)

Zereyê xeym ra cayê meymanan aseno. Semedê ronîştîş balîşnayi u minderi aseni. “Cill” keni miyanê balîşnayan u teberê ini balîşnayan cuaver pê dest deştini.

Zereyê xeym zi zafi ra hire ca ra yeno meydan. Cayo vêrin cayê rakewtîş o. Cayo dıyın cayê meymanan o. Şarê xeym u meymani yın itiya dı ronîşeni. Cayo hireyın zi mıtboxê xeym, cayê werd pewtîş u cayê sareyê xu şutişo. Cayê rakewtîş u cayê meymanan erd ra nêzdiyê 30-40 santimetre pê çamur beno berz o u sifte branda erziyayo serê cı. Dıma kulav erziyeno branda ser. Kulav erd keno nerm u zereyê xeym germ tepşeno. Dıma cacım, pelas sey ini çiyani erziyeni serê kulav. Kerrayi ki zereyê xeym dı maneni cacım, pelas sey ini çiyani erziyeni kerrayan ser u zereyê xeym dı kerrayi nêaseni. Cayê rakewtîş dı cılı ki şarê xeym tedı kuweni, erziyeni pêser u tira vani “Lındon”. Itiya dı sobina balîşnayi u minderi esti. Cayê meymanan bineyna hera yo u semedê ronîştîş balîşnayi u minderi itiya dı zi esti. Yew kuncikê xeym dı cayê rakewtîş u kuncikê bin ê xeym dı zi cayê meymanan esto. Cayê mıtbox, cayê sareyê xu şutiş u cayê werd pewtîş zi zafi ra daxilê xeym nêyi u zafi ra dekewtîşê xeym dı kışta raşt yê xeym dı pê kerrayan vıraziyeni. Tayn xeyman dı zi zereyê xeym dı yew kuncikê xeym dı ca geni.

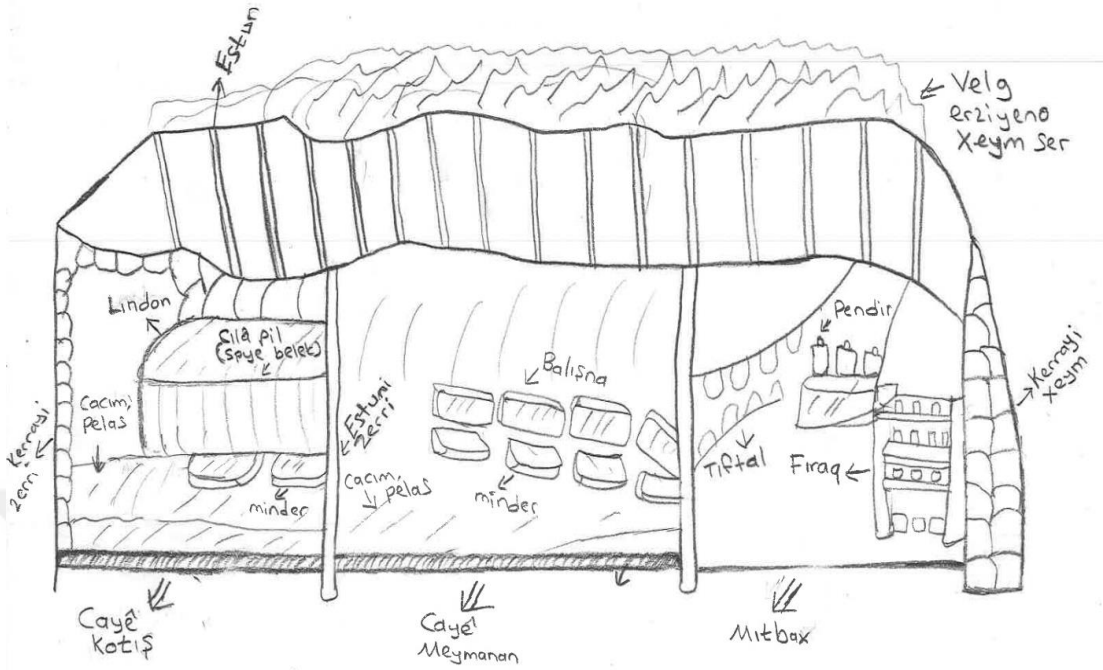

Fotograf 20: Cayê rakewtîş ra yew fotograf. Wareyê Qırîngueli (2017)

Sobina xeyman dı locın zi esta. Bê inan mîtbax dı erd keneni u yew çala xori vîrazeni. Tı ra vaciyena “Kulin”. Zereyê kulin bena serdın u koçeri runo kelle şuteni, sol kerdini u runo kerdini kelçin. “Kelçin” kulengê dar ra vîraziyena u runo kelle keni de. Ruen tedı nêxerpiyeno.⁵² Sobina kulin xeyman dı sey yew depoyê cemed ameyni şuxulnayîş. Tedı heme ci muhafaza biyni. Avriyenç, qeymax, pendirê tulığ, ruen, sebze, fiyek sey mi çiyi kulin dı muhafaza biyni.⁵³

⁵² Hüsna Polat, 1932, Sarcon, nêwende ya. teqawıt a.

⁵³ Halil Kaya, 1962, Sarcon, wende yo, cıtyer o.

Fotograf 21: Serê kâğıt dı pılanê yew xeym⁵⁴

Fotograf 22: Mitbox u cayê werd pewtışê xeym ra dı fotografi. Wareyê Qıringueli (2017)

Aseno ki pıxeri dı nanê toq pewciyeno. Kışta bin yê pıxeri dı mitbox asena. Fıraqi xeym zi itiya dı ca geni.

⁵⁴ Wareyê Qıringueli dı pılanê xeyma İbrahim Özdemir, 1950, Sarcon, wende bı, cıtyer bı.

2.1.3. Çadır

Çadır miyanê koçeran dı goreyê xeym hını tayn yena şuxulnayış. Giriş ra vıraziyena u yew estuna yay esta. Tırki bı nameyê “Konik çadır” zaniyena. Bınateyê çadır dı yew qul esta u estun kuwena zereyê ina qul. Domareyê çadır rê bendi gıradaye esti. Ini bendi bestiyeni miyinanê çadır, miyini kuniyeni erd u çadır ıno qeyde bena pit. Ini çadıran dı zafı ra lacê keyeyo ki hema newe zewıcyayo tedı maneno yan zi meyman maneno. Tayn keyeyi zi tıftal keni ını çadıran.

2.1.4. Branda Çadır

Ina çadır şeklê çaharkışt dı vıraziyeya u hazır erniyena. Branda çadır sey xeym pê destan ney fabrika dı vıraziyena. Ina çadır zi wareyan dı rey-rey yena şuxulnayış. Dormareyê ina çadır pê kerrayan geriyena u ina çadır erziyena kerrayan ser. Goreyê xeym hina rehet roniyena. Tayn keyeyi heywananê xu keni ina çadır.

Fotograf 23: Branda çadıran ra yew fotograf (Wareyê Çeyoni)

Sarconci ina çadır zi şuxulneni. Tayni bı xo tedı maneni tayni zi heywananê xu keni de.

2.1.5. Çadıra Naylon

Ini çadiri naylon ra vıraziyeni u şenık i. Ronayışê yın sey xeym o. Miyanê Sarcomican dı zaf nêyeni şuxulnayış. Yew standardê ini çadıran çin o u ini çadiri zi fabrika dı vıraziyeni.

Fotograf 24: Xeymanê Wareyê Qıringueli ra yew fotograf (2017)

Aseno ki dormareyê xeyman pê kerrayan geriyayo. Sifte brandaya ki naylon ra vıraziyeya, erziyeya estunan ser u dıma xeym erziyeya branda ser. Dıma velg erziyayo xeym ser. Ino qeyde xeym roc beno wenık, şew bena germın u şilli ra pawiyena. Sobina fotograf dı çadiri ki gırış ra vıraziyayi u yew estuna yın esta ini çadır zi aseni.

QISIMO HİREYIN

3. CUYAYIŞ U QATIXÊ WAREYI

3.1. Veciyayışê Wareyi

Koçeri veciyayışê wari ra ver hedreyi keni. Tay koçeri Sarconıcı verê cu semedê wareyan şiyini cayanê duran (bn. Tablo: 3. r.13-14) O wextan semedê veciyayışê wareyi zaf hedreyi kerdini. Labelê inkey teyna şini wareyi dewa xu. Ini wareyi zi nêzdiyê Sarcon ê. Coka zaf hedreyi lazım niya u çiyi ki yın rê lazım bi eşkeni biyeri Depe u bıerni. Labelê koçeri heyne zi tayn hedreyi keni.

Koçeri semedê veciyayışê wareyi sifte xeymanê xu u çadıranê xu hedre keni. Eke xeymi u çadıri qul biyi, koçeri inan tamir keni tay cayan zi pine keni. Semedê xeyman estunan u bendan hedre keni. İnan liyefeni yewbinan ra. Tıftali ki beni ware u tıftali ki keye dı verdeni, yewbinan ra abirneni. Kınc, cıl, dueşegi, lehifi, pelas, cacım, naylon, balışnayı, kulav, minderi, fanus, firaqi, semedê vıraştışê pendir firaqi, bidoni, meşk, estuni meşk, qonzık, mastiyer, satıl, telisi, toqê nan, şiker, run, sol, ardun sifte ini tıftali hedre beni. Sobina çarşu ra sebze u fiyeki erneni. Eke hedreyi qediyayi pê ereba tıftal kırışiyeno cayê wareyi. Astori u heri zi hedre beni. Pesê koçeran zi dıri roci verê cu veciyeno ware. Şoneyi koçeran pesi şoneni xu ver u beni ware. Çı wext veciyayi ware vareyi zi tewrê pes beni ware.

3.2. Ware dı Yew Roc

Ware semedê debareya koçeran zaf muhim o u ware dı cuyayış zi zaf zehmet o. Sey dew ware dı zi semedê gureyi miyanê şexsanê keye dı yew şırıkı-wertaxê esta. Kam çı gure keno zafi ra bewli yo. Çerenayışê heywanan, xeym ronayış, diyas vıraştış, vaş çınayış, alver kerdış, semedê heywanan hedreyê zımıstan kerdış wazifeyê camerdan o. Sey inan daru dayışê heywanan, derzin kerdış u miyeşna qesnayış zi gureyê camerdan o. Dotışê heywanan, heywanan ra çi hesıl kerdış (pendir vıraştış), werd pewtış, paki kerdış, pêşm-liva şutış zi wazifeyê cınıyan o.⁵⁵ Koçeri her roc çiyi ki keni ini çiyi zafi ra eyne yê. Tayn gureyi teyna cınıyi keni, tayn gureyi

⁵⁵ Somuncu, 2005, e.e., r. 193-196.

teyna camerdi keni u tayn gureyi zi ciniyi u camerdi piya keni. Koçeri ware dı heywananê xu weye keni u şîtê inan ra qatix vırazeni.

3.2.1. Serê Sıba

Ware dı roc şefeş ra destpê keno. Koçeri veciyayışê tiji ra ver warzeni we u sifte nımacê seri sıba keni. Dıma ciniya keyeyi bişew ra şıto ki omin kerdı bı, serê o şıt ra qemax (lemê serê şıt) ari dana. Dıma meşk bena hedre. Awk u mast beno de. Cını, meşk nêzdiyê nim seat-çoras deqiqa tiêşonena u masto ki meşk dı yo abıryeno, beno dûe u runo kelle. Heta o wext tij zi veciyena u qıci keye zi warzeni we. Eke xeym dı awk çına qıci keyeyi yan zi ciniya keyeyi, şına ini ra pê bidon-mesin (sey ini çıyan) awk ana. Dıma keye piya sıpare keno. Sıpare ra pê gureyi bini beni. Sey fıraqan şutış, zerre geze kerdış, serê toq dı nan pewtış ini gureyi ciniya keyeyi yan zi keyneya keyeyi kena. Camerdi wareyi zi eke koliyi biy tayn şını koliyan ani. Camerdi eke şıyeri koliyan nımac ra pê şefeş ra kuweni rayir u şını miyanê birri. Koçeri Sarconıcı zafı ra birro ki ho hududê Xarpêt u Çolig dı yo u bınê Koyê Qurceyi dı yo şını uca ra pê heran koliyanê xu ani. Eke heywani ki lengeni daru dani inan. Dıma qıci keyeyi miyeşnayı u vareyi ki lengeni inan beni çerneni. Nêzdiyê saet 11 dı semedê bariyê nimroci pes yeno ware.⁵⁶

3.2.2. Nimroc

Ciniya keyeyi semedê bari hedreyi xu kena. Qeretımananê xu gena pıra, qolinci xu gena pıra, çit piyeşena sareyê xu, satılê xu, mastiyerê xu, bidananê xu gena u şına barı. Eke keyneya keyeyi esta werdê nimroci hedre kena. Barı ra pê cını yeni xeym. Barı goreyê omara pes lez yan zi erey qediyeno. Cını sını resayı xeym, şıt şal keni. Parzun zi vaciyeno. Yew çita pak erzeni serê satıl u bidonan ra şıt keni satılan. Çıyo leymin, pışkul, pêşm (sey ini çıyan) çı esto serê şal dı maneno u şıt beno pak. Dıma eke wazeni mast vırazi şıt serê adır dı gırneni u omin keni. Eke wazeni bıki pendir, şıt nêgerneni. Şıt nêzdiyê nim saet - yew saet arsneni u dım pê şılav omin keni. Şılav yew cayê miyeşna yo Labelê inkey semedê pendir vıraştış zafı ra mayaya hazır şuxuliyena. Dıma keni zereyê parzunan, tadani u nasılmeni. Iney ra pendirê

⁵⁶ Hüseyin Çelik, 1987, Depe, mezunê mektebo vêrin o, cıtyer o.

tuliğ, pendiro şil vırazeni u roşeni.⁵⁷ Şoneyi semedê taşt yeni xeym u werdê xu weni. Taşt ra pê şoneyi şeni kuemê xu dı (yawır) arsiyeni u kuweni hon. Keynayi wareyi zi semedê arsiyayış u qal-qal kerdiş serê ini dı yeni yewca u iney ra vaciyeno “Bındari”. Hon ra pê eke yew ehtiyaceya şoneyan esta sey banyo, traş biyayış, inan vineni pes miğel ra warzneni u beni aliyenç. Pes o ki nimroc ra pê heta bariyê yeri çereno, ini ra vaciyeno “Aliyenç”. Şoneyi semedê bariyê yeri nêyeni wari. Bariyê yeri koyan dı yan zi mergan dı yew cayo raşt dı vıraziyeno. Şoneyi semedê bariyê yeri şini kam ca nimroc beriyan ra vani u beriye zi goreyê iney wextê bariyê yeri dı hedreyê xu keni u pê heran şini cayê bariyê yeri. Beriye nimroc ra pê nêzdiyê saet pañç dı şini bariyê yeri. Beriye helag şı bariyê yeri, werdê şand yê şonan zi tewrê xu beni. Barı ra pê şıto ki doşti, keni bidonan bar keni heran u ageyreni ware.

3.2.3. Şand

Helag tij şı awan zereyê xeym dı fanusi tafiniyeni, şam vuriyena. Cını zafi ra şitê yeri ra mast vırazeni. Şitê yeri goreyê şitê nimroci binena runun o. Coka mastê xu ino şıt ra vırazeni. Şıt girneni dıma şıt binêyk beno serdın u şıt omin keni. Şandan zafi ra camerdi yew xeym dı yeni yewca u qısey keni, çay şımeni dıma vıla beni. Cını firaqan şuweni u cılan rafineni. Şarê wareyi rew kuweno.

3.3. Barı

Barı roc dı, dı cem vıraziyeno. Dotışê buel rê barı vaciyeno. Bariyê nimroci saet nêzdiyê 11 dı destpê keno u ware dı vıraziyeno. Şoneyi semedê bariyê yeri şini kam ca, nimroc beriyan ra vani u beriye zi goreyê iney wextê bariyê yeri dı pê heran şini cayê bariyê yeri (bariyê şand). Beriye nimroc ra pê nêzdiyê saet pañç dı şini bariyê yeri. Nêzdiyê payiz hewa beno serdın, çereyo teze beno tayn u wışk. Vaşo ki koyan dı yo beno puş-pılx. Ino semed ra şitê miyeşneyan zi beno tayn. Riyê iney ra barı ini wextan dı roc dı yew cem vıraziyeno. Semedê bari cayı raşteyi tercih beni. Ini cayan dı barı kerdiş goreyê cayanê binan hina rehet o. Siftê yew kerraya gırd roniyena u serê cı dı yew merdım ronışeno. Cı ra vani “Serberi”. Serberi zafi ra şoneyan ra viciniyeno. Dıma cıniyi ki pes doşeni xu rê yew kerraya pexan vineni u serê cı dı ronışeni. Ina kerra zi cayê xu ra nêleqına u tim u tim uca dı manena. Yew

⁵⁷ Ali Sonay, 1943, Sarcon, nêwende yo, cıtyer o.

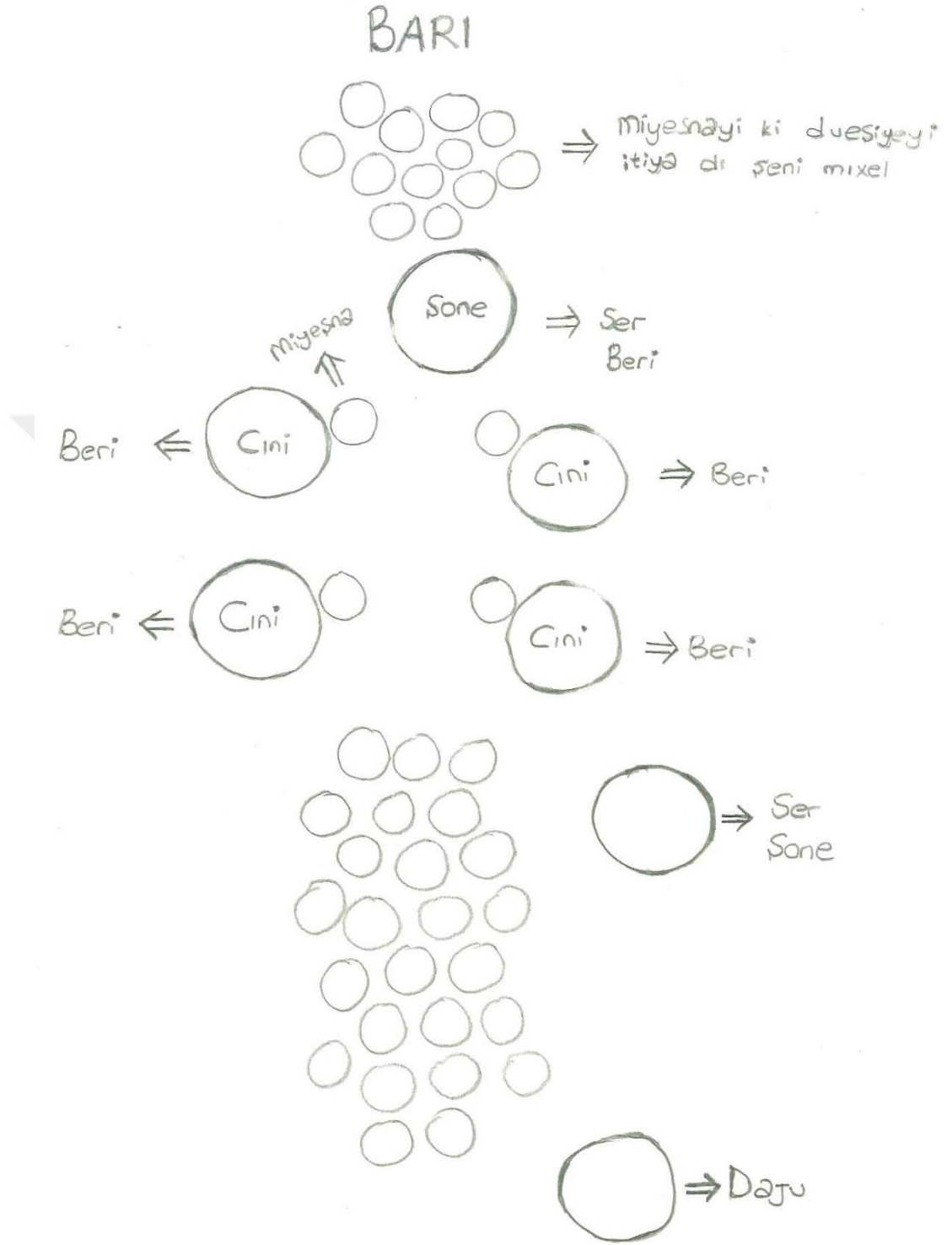
buelê pes dı zafı ra çahar keye pesê xu keni tiêmiyan. Dı cını yew kışt dı, dı teni pero bin dı verardki yew qeyde dı ronışeni u pesê xu doşeni. Miyeşneya ki semedê dotış ame, serberi pê her yew destê xu sareyê dı miyeşneyan ra tepşeno u cını miyeşna doşeni. Kam miyeşna hê kam keyeya cını şınasneni. Tayn keye zi goşanê miyeşneyan ra dax keni, tayni zi dure keni u ino qeyde miyeşneya xu şınasneni. Goşê miyeşna nani yew bır sera u pê kard tıra keni. Iney ra vaciyeno “Dure”.⁵⁸ Şonı u daju pes tenh dani u pes ani cayê barı. Merdimo ki verni dı vındeno tı ra vani “Serşonı”. Merdimo ki bınena cêr dı vındeno u pes tenh dano tı ra vani “Daju”. Cınıyi ki miyeşna doşeni tı ra vani “Berı”. Miyeşneya ki doşiyeya şına peyni dı mığel bena.

Fotograf 25: Barı ra hire fotografi. (Wareyê Qırıngueli - Diyar Tıkmi - 2017)

Fotografan dı serşonı u beri aseni. Kerraya serşonı gırd a u zafı ra cayê xu ra nêleqına. Beri qerıtımananê xu geni pıra, qolıncê xu anceni, lastıki xu yê naylon geni pıra u pesê xu doşeni. Her beri miyeşnayanê xu şınasnena. Çı wext satılê yın bı pırê şıt, şıtê xu pê mastiyer keni bidonan.

⁵⁸ Abdulkadir Özçelik. 1947, Sarcon, mezunê mektebo vêrin o, teqawıt o.

Fotograf 26: Serê kâgıt dî viraştîşê bari

Fotograf 27: Kuemê Şoni (yawır) ra yew fotograf. Wareyê Qırıngueli (2017)

Şoneyi bariyê nimroci ra pê taştare weni u yeni itiya dı kuweni, arsiyeni. Şoneyi ino qeyde wayirê xeym rehetsız nêkeni. Tiftali şoneyan zi itiya dı yê. Şoneyi kulav, mona, cuwe, zel, xêvdon u sey ini tiftali xu itiya dı roneni u wexto kî pes berd ko, tiftali xu, xu het dı beni. Kerrayi pexan u hera erziyayi pêser u serê cı zi pê texte, naylon, gewen u kınkor geriyayo. Kuemê şoni cayo ki tedı bariyê nimroci vıraziyeno nêzdiyê uca dı ya.

Fotograf 28: Parzun kerdışê şit ra yew fotograf. Wareyê Qırıngueli (2017)

Fotograf 29: Şiyayışê bariyê yeri ra yew fotograf. Wareyê Qıringueli (2017)

Bariyê yeri ware ra duri dı beno. Helak wextê bari ame ciniyi heme gureyê veradani u şini bari.

3.4. Ware dı Şuxulnayışê Teknoloji

Bı averşiyayışê teknoloji hını ware dı zi tayn çiyi biyi rehet. Miyanê inan dı çiyu vêrin xeber dayış u guretişo. Merdımı ki ware dı maneni hını xu het dı telefonê destan çarneni u eşkeni telefon biki, xeber bıdi, xeber bıgi. Verê cu semedê xeber guretiş merdımı ware ra şiyi şaristanan yan zi qezayan. Labelê inkey pê telefonê destan heme gureyê xu vineni. Koçeri semedê şarj kerdışê telefonê destanan u xeym roşn kerdış tayn aletan şuxulneni. Semedê şarj kerdışê telefonê destan cihaza ki enerjyê xu tij ra gena, ina cihaz şuxulneni. Ina cihaz serê xeym dı roneni. Cihaz tij ra enerji gena u pê USB telefonanê destan şarj kena. Sobina tayn xeyman dı zi aku esto. Koçeri pê aku hın telefonanê xu şarj keni u hın zi xeym roşn keni. Alatrıngi ki koçeri şewan dani xu desta, ini alatrıngi zi aku dı şarj beni.

Verê cu semedê roşn kerdışê xeyman fanusi bi. Qaz biyni fanusan u fanusi tafiniyeni. Labelê inkey lambayi ki estunan rê dard kerdeyi, ini lambayi xeyman dı besteyê aku yê u aku ra pê qabloyan enerji geni. Tayn lambeyi enerjyê xu aku ra tayni zi cihazi ki hê teber dı yê u enerjyê xu tij ra geni, besteyi ini cihazan ê.

Fotograf 30: Ware dı şuxulnayışê teknoloji ra hire fotografi. Wareyê Qıringueli (2017)

Fotograf 31: Ware dı şuxulnayışê teknoloji ra hirina fotografi. Wareyê Qıringueli (2017)

3.5. Şoneyi u Tiftali Şoneyan

Kulturê Zazayan dı şonı zaf muhim o. Şoni ser zaf deyırı u saniki esti. Wareyan dı şonı oniyeno pesi ra. Çerenayışê pesi, daru biyayışê miyeşneyan, qesnayışê miyeşneyan, barı seyî ini gureyan, heme çi ra şoneyi mesul i. Wareyan dı zafî ra goreyê omara miyeşneyan hire-çahar rey-rey pañç keyeyi yeni yewca u şonı tepşeni. Eke buelê miyeşnayan zaf a dı şoneyi tepşeni. Şonı nimroc u yeri pes ewno barı. Binateyê nimroc u yeri beno aliyenç. Şew pes warznenê şevin. Şoneyi semedê verg u heşî cayê buel dı kutikan zi çarneni. Inkey şonı vinayış biyo çetın. Karê şonı zaf zehmet o ino semed ra cıwani nêwazeni şoneti bıki.

Serşonı: Tırki tı ra vani “Baş çoban”. Eke yew buel dı, dı şoneyi esti yew ten beno serşonı. Buel ca dı çarneni semedê bariyê yeri şini kam ca zafî ra serşonı qerar dano inan. Serşonı sobina barı dı kerraya serberî ser dı zi ronışeno u semedê dotış sareyê miyeşneyan ra tepşeno.

Adırge: Çeqmaq. Şonı pê adırge adır tafineno.

Daju: Yew buel dı eke dı şoneyi esti daju zi serşonı ra dıma yeno. Hetê Çoligi dı tı ra vani “Dorci”.⁵⁹ Barı dı peyni dı vındeno u miyeşneyan tehn dano, ewno barı.

Hegal: Şonı hegal peşiyeno sareyê xu ra. Pê hegal çımanê xu tofık toz ra paweno.

Kılasung: Bend u poste ra vıraziyeno. Pê kılasung kerrayi erziyeni.

Kulav: Çıyo ki şonı geno pıra tı ra vani kulav. Liva ra vıraziyeno. Cayê polan kulav dı çini. Şoqeyê kulav zi esto. Kulav pê naylon geriyeno. Şonı şewan kulav dı kuweno. Coka kulav qalın o u şonı serd ra paweno. Naylon zi kulav dijn ra paweno.

Mona: Şonı werdê xu, nanê xu, şiker, çay seyî ini çıyan keno monaya xu u mona xu paşt dı çarneno. Mona hın poste ra u hın zi gırış ra vıraziyena.

Pızbend: Şonı xu het dı pızbend zi çarneno. Miyeşnayı şewan guer ra warzeni şevin u çereni. Şonı semedê peyhesyayışê warziyayışê miyeşneyan, pızbend

⁵⁹ Aygün, 2015, e.e.. r.42.

gırı dano destê xu u pero bin zi gırı dano lingê yew miyeşna. Ino qeyde eke miyeşna şew warışt şevin şonı zi warzeno. Yan zi yew verg yan zi heş gala bıko buel şonı aya beno.

Varvon: Şoneyi vareyan o.

Xêvdon: Sol keno de u pê sol kam miyeşna wazeno, rehet tepşeno.

Zel: Tayn şoni xu het dı zel çarneni u ceneni. Daranê mira, alınca, geraz ra vıraziyena. Şonı zel pê nefesê xu pıff keno u ceneno. Pes vengê zel ra hes keno u beno cir. Kam zel ceneno tı ra vani “Zelvon”.

Fotograf 32: Tıftali şoni ra yew fotograf⁶⁰

⁶⁰ Mona, pızbend u xêvdon çime: Mehmet Kaya, 1974, Depe, mezunê universite yo.

3.6. Meşk

Meşk serran ra nat wareyan dı yena şuxulnayış. Qıci wareyi seri siba zafi ra pê vengê meşk aya beni. Ware dı şito ki geriyeno u bişew ra omin beno, seri siba beno mast. Dıma cınıya keyeyi bişew ra şito ki omin kerdı bi, serê aw şıt ra qemax ari dana. Dıma meşk bena hedre. Awk u mast beno de. Cını, meşk nêzdiyê nim seat-çoras deqiqa tiêşonena u masto ki meşk dı yo, abıryeno, beno dûe u runo kelle. Inkey keyeyan dı hını herunda meşk cihazı ceıranım vecıyayı. Labelê wareyan dı heyne zi meşk yena şuxulnayış.

Meşk çahar qısım ra yena meydan;

Duarde: Duarde hire estun ra yeno meydan. Ini estuni cor ra pê bend gırı diyeyi yewbini u meşk pay dı tepşeni.

Meşk: Meşk posteyê miyeşna yan zi bız ra vıraziyena. Wurdi fekê meşk pê bend gırı diyeni u wurdi hetan ra heyne pê bend gırıdiyena kêri. Cor ra zi heyne wurdi fekê xu ra gırıdiyena duarde.

Kêri: Yew texte yo pexan o u pê bendan bestiyayo meşki. Wurdi fekanê kêri dı destık esto u kêri kuweno zereyê destık.

Destık: Her meşk dı, dı destıki esti. Bınateyê destık goreyê kêri qul beni. Kêriyo kı pê bend bestiyayo meşk, wurdi hetan ra kuweno zereyê destık. Cını destık ra tepşena u tiêşonena.

Fotograf 33: Meşk u qisîmi meşk ra tay fotografi

3.7. Ware dî Îbadet Kerdiş

Sarconici Sunni yê u mezhebê Şafii ra yê. Ware dî roc pê nimacê seri sîba destpê keno. Dîma nimacê nimroci bariyê nimroci ra dîma beno. Nimacê yeri tim u tim bariyê yeri ra ver beno u dîma beri şîni bariyê yeri. Werdê şand u nimacê şand zi eyni wext dî beno. Nimacê eyşa ra dîma şarê wareyi rakuweno. Her xeym dî Quran-i Kerim estunan dî dard kerdeyo.

Verê cu aşma ramazani dî şarê wareyi yew xeym dî ameyni yewca u nimacê teravih kerdini. Dîma Wareyê Qiringueli dî yew mescit vîraziyaye u şarê wareyi itiya dî nimacê xu keno. Rey-rey zi meymanê wareyi ina mescid dî kuweni. Camerdi wareyi zi wextanê xuyê vengani dî verê ina mescid dî kom beni u qal-qal keni.⁶¹

⁶¹ Ali Sonay, 1943, Sarcon, nêwende yo, cityer o.

Aşma Ramazani dı paşiv dı çay, mast, qemax, pendirê tulğ, nanê toq vuriyayni. Roca roşon keyeyi pêroyi patila pewtini u tewrê werdê xuyê bin pê lıngri ardeni u rey-rey teber dı u rey-rey zi zereyê xeym dı pêruyi piya werdini. Sobina Lolê zerri, sutlaç, pewtini. Semedê nımacê roşoni şiyi Guerrê Gayoni. Nımacê roşoni itiya dı kerdini. Dıma werd werdini. Dıma xeymanê yewbinan ziyaret kerdini u roşonê yewbinan bimbarek kerdini.⁶² Sultan Qıbeysi zi Wareyê Qıringueli ra nêzdi yo. Şarê wareyi re-rey ina ziyar zi ziyaret kenı.

Fotograf 34: Vıraştışê Mescidê Wareyê Qıringueli ra tay fotografi

3.8. Rıšta

Rıšta sembolê wareyan a. Nêzdiyê çoras-panças santim dergey dı ya u sey tir yew texte yo bari u derg ra vıraziyena. Sareyê rıšta dı yew aparato kı o zi texte ra vıraziyayo, maneno sung u gılorêk o, nêverdano bend rıšta ra veciyo. Cıniyi wareyan çı çax wext vineni, zafi ra rıšta rıştini.

Koçeri aşmanê Temuz-Tebax dı pêşmê miyeşneyan pê hevring qesneni. Dıma pêşm keni telisan u beni dere dı şuweni. Şutış ra dıma pêşm afineni. Dıma pêşm ari

⁶² Hüsna Polat, 1932, Sarcon, nêwende ya, teqawıt a.

dani. Roca bin pêşm bîr keni u newe ra afineni. Ino qeyde keni zuwa. Dîma pê şonver pêşm ta keni, keni pak u bîrsîm. Iney ra dîma pêşm pê rîştâ rîştîni, kerdîni gîndey u dard kerdîni. Ino qeyde pêşm biyni la. Dîma la tadayni pê kirkit tenen ra u herem viraştîni. Sobina pê ino la gebî, cacîm, pelas, cîl pîl, puç, xêvdon sey îni çîyan, çî viraştîni.⁶³

Camerdi buyî erinayni u cîniyi îni buyîyan kerdîni qazon u girneyni. Cîniyi çîyi ki herem dî viraştîni pê îni buyî reng dayni cî. Verê cu cîniyi, keynayi u veyvi yew xeym dî ameyni yewca u rîştâ rîştîni. Her şew yew keye rê rîştâ rîştîni u ewna yardım kerdîni yewbîni.⁶⁴

Fotograf 35: Fotografê rîştâ u şonveri

⁶³ Hüsna Polat, 1932, Sarcon, nêwende ya, teqawîr a.

⁶⁴ İsmail Günay, 1947, Sarcon, mezunê mektebo vêrin o, teqawîr o.

3.9. Kulturê Wareyi dı Çiyi ki Vin Biyi

Cu'ê: Cu'ê yew maddeyo ki zelqiyeno u sanayiyê kimya dı şuxuliyeno. Qıcı wareyi ware dı bînê gewenan ra cu'ê top kerdını, ardını miyanê dew dı rotını çerçiyen u vera iney tıra çî guretını.⁶⁵

Qonik: Qonik wareyan dı aşma tebaxi dı vıraziyayni. Qıcı wareyi kokê kingero şırık bırnayni u ardun eştını bînê kingero şırık. Şıtê kingero şırık rışyayni ardun ser. Zereyê dı-hiri saetan dı o şıt ameyni pêser u biyni vincelı. Ino vincelı, vincelıyo raştkin o u semedê sıhhet zaf hewl o.⁶⁶

Sabun vıraştış: Ware dı helak miyeşna merdını dımeyê ina miyeşna bırnayni u tencere dı gırnayni. Dıma welê kınkor kerdını miyanê dımeyı u pê iney sabun vıraştını. Koçeri pê ino sabun xu şuteni. Ino sabun semedê sıhhet zaf hewl bı.⁶⁷

3.10. Ware dı Faliyeti Ekonomi yê Sarconıcan

Sarconıcı ki veciyeni ware pesê xu amnanan wareyanê dewa xu dı zımıstanan zi zereyê dew dı axuran dı weye kenı. Pes amnan ware dı çerenı u zımıstan zi axuran dı yem weno. Koçeri debareya xu pê pesê xu kenı. Zafı ra miyeşna weye kenı. Labelê tay keyeyi bıız zi weye kenı. Miyeşnayı ki Sarconıcı wareyan dı weye kenı, Tırkı bı nameyê “Morkaraman u Akkaraman” zaniyeni. Inı miyeşnayı goreyê iklimê mıntıqa tercih biyi. Hesılê inı miyeşnayan zaf hewl nêyo. Inı miyeşnayı gani nêzdiyê 50 kg yeni, serr dı nêzdiyê 1-1,5 kg pêşm dani u roc dı nêzdiyê 1 kg şıt dani. Inı miyeşnayı ser dı yew rey ziyeni u nêzdiyê 10 miyeşna ra yew miyeşna ser dı, dı rey ziyena.⁶⁸ Miyeşnayı ki Sarconıcı weye kenı inı miyeşnayı bınatyê aşmanê sıbat u edari dı ziyeni. Vareyi sıfte teyna şıtê maya xu şımeni u dıma vareyi tewrê şıt hın çerenı u hın zi pê yem weye benı. Wextê veciyayışê wareyi dı vareyi zi tewrê miyeşneyan veciyeni ware. Nêzdiyê yew aşm ware dı tewrê miyeşneyan hın çerenı u hın zi şıt şımeni. Ino wext dı barı nêbeno. Dıma inı vareyi zafı ra heta peyniya hezirani roşiyeni. Inı vareyan ra kami seqet i yan zi nêweş i vareyanê binan ra abıryeni. Tay vareyi semedê serna nêroşiyeni benı miyeşna. Tayni zi vıciyeni

⁶⁵ Halil Kaya, 1962, Sarcon, wende yo, cıtyer o.

⁶⁶ Halis Çıkaray, 1949, Sarcon, mezunê mektebo vêrin o, esnaf o.

⁶⁷ Halis Çıkaray, 1949, Sarcon, mezunê mektebo vêrin o, esnaf o.

⁶⁸ Ramazan Sever, “Karlıova’da (Bingöl) Sürdürülen Yarı-Göçebelik”, *Giresun Üniversitesi Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, İlkbahar 2016, y. 8, r.82.

semedê serna beni veşt. Vareyi ki roşiyeni tay koçeri ini vareyan dani tuccaran. Tuccari bı xu yeni u vareyan beni. Tayni Depe dı roşiyeni qeseban. Tayni zi beni Entaw (Gaziantep) u Diyarbekır dı roşiyeni. Tayni zi cayı bırnayışı ki aidê dewlet ê vareyan beni ini cayan u vareyi itiya dı bırnıyeni. Koçeri tewr zaf rotışê vareyan ra pere qezenç kenı. Inkey gani yew kiloyê goştê vari bımateyê 18,5 u 22 lira dı roşiyeno. Eke vara bıbırni yew kiloyê goştê vara bımateyê 38 u 40 lira dı yeno rotış. Ini fiyati goreyê bazar kerdış bedılyeni. Tay miyeşnayı ki biyi extiyar koçeri inan zi roşeni. Bê iney koçeri verê cu pêşm roteni. Labelê inkey pêşm nêroşiyena.⁶⁹

Koçeri bê rotışê vareyan hesilê pendir ra pere qezenç kenı. Tewr zaf pendirê tulıği roşeni. Tay koçeri pendirê tulıği goreyê sipariş vırazeni. Inkey yew kiloyê pendirê tulıği bımateyê 40 u 50 lira dı roşiyeno. Vıraştışê pendirê tulıği zaf zehmet o (b.c. r. 53). Pendirê tulıği xeym dı vıraziyeno u vıraştışê pendirê tulıği dı şarê xeym pêruyi xebıtyeni. Bê pendirê tulıği koçeri pendirê şıl zi roşeni. Pendirê şıl zi goreyê sipariş vıraziyeno u lazımo teze bıvraziyo. Koçeri sobina runo kelle, dûe u qemax zi hesil kenı. Labelê inan nêroşeni u semedê xu hesil kenı.

Koçeri verê cu vareyan miyeşneyan ra abırnayni. Labelê inkey wareyi miyeşneyan ra nêabırniyeni u heta ki roşiyayı şıtê miyeşna şımeni. Ino semed ra şıtê miyeşneyan goreyê ver biyo tay u hesil pendir zi tewrê iney biyo kêm.⁷⁰

3.11. Qatıxê Wareyi

Tırkiya dı şıt ra nêzdiyê 130 çeşit pendir hesil beno. Miyanê inan dı tewr zaf pendiro sıpiyo salamura, pendiro qaşar u pendirê tulıği hesil beni. Pendiro ki hesil beno, nêzdiyê %10'ê ino pendir, pendirê tulıği yo. Goreyê iney ser dı pêser dı 70,000 ton pendirê tulıği hesil beno. Nêzdiyê 20 çeşidê pendirê tulıği esti u cayo ki hesil beno zafı ra nameyê xu zi uca ra geno. Zafı cınsê pendirê tulıği zuwa hesil beni.⁷¹

Sarconici ware dı şıtê miyeşna u bız ra zaf çi hesil kenı. Koçeri Sarconici çiyoyê ki ware dı hesil kenı, pêruyin ra vani “Qatıx”. Qatıxi ki ware dı hesil kenı Sarconici

⁶⁹ Yaşar Sertkaya, 1962, Kırvan, wende yo, cıtyer o.

⁷⁰ İsmail Günay, 1947, Sarcon, mezunê mektebo vêrin o, teqawıt o.

⁷¹ Kemal Kaan Tekinşen, Danış Akar, “Erzincan Tulum Peyniri”, *Atatürk Üniversitesi Veteriner Bilimleri Dergisi*, 2017; 12(2), Erzurum 2017, r. 219.

semedê hesıl kerdışê inan makine nêşuxulneni. Ini qatıxi pêruyi pê destan vırazeni u ini qatıxi pêruyi tabi yê.

Sarconıcı ware dı tewr zaf pendirê tulıği, pendiro şıl, runo kelle, turaq, qemax u hesıl keni. Koçeri runo kelle, mast, qemax u dûe zafı ra semedê xu hesıl keni. Labelê pendirê tulıği u pendiro şıl roşeni. Tırkiya dı zi pê averşiyayışê teknoloji u pê paşt dayışê dewlet serranê peyinan dı monga, miyeşna u bız ra hesilê kerdışê şıt zediyayo. Sarconıcı qatıxi ki hesıl keni bilhessa dormareyê Depe, Çolig u Xarpêt dı roşeni.

Yıl	İnek			Koyun			Keçi		
	Sağılan Hayvan (Baş)	Süt Üretimi (Bin Ton)	Süt Verimi (Kg/Baş/Yıl)	Sağılan Hayvan (Baş)	Süt Üretimi (Bin Ton)	Süt Verimi (Kg/Baş/Yıl)	Sağılan Hayvan (Baş)	Süt Üretim (Bin Ton)	Süt Verimi (Kg/Baş/Yıl)
2000	5.279.569	8.732	1.654	15.920.159	774	49	3.792.707	216	57
2010	4.384.130	12.418	2.847	10.583.608	816	77	2.582.539	272	106
2011	4.761.142	13.802	2.899	11.561.144	892	77	3.033.111	320	106
2012	5.431.400	15.977	2.942	13.068.428	1.007	77	3.502.272	369	105
2013	5.607.272	16.655	2.970	14.287.237	1.101	77	3.943.318	415	105
2014	5.609.240	16.998	3.030	14.524.264	1.113	77	4.400.168	463	105
2015	5.535.773	16.933	3.059	15.362.927	1.177	77	4.578.494	481	105
2016	5.431.714	16.786	3.090	15.149.414	1.160	77	4.555.105	479	105
2017	5.969.046	18.762	3.143	17.503.414	1.344	77	4.963.581	523	105
2018	6.337.907	20.036	3.161	18.819.284	1.446	77	5.327.166	561	105

Tablo 5: Goreyê serran omara dıtışê cınsê heywanan u hesilê şiti⁷²

3.11.1. Pendirê Tulığ

Wareyanê Depeyi dı Sarconıcı tewr zaf pendirê tulıği hesıl keni. Pendirê tulıği serran ra nat wareyan dı vıraziyeno. Miyanê şari dı Tırki bı nameyê “Erzincan

⁷² Dünya ve Türkiye’de Süt Sektör İstatistikleri, Ulusal Süt Konseyi 2018 Raporu.

(Şavak) Tulum Peyniri “ zaniyeno. Koçeri hın semedê zımıstan xu rê vırazeni u hın zi semedê rotış vırazeni.

Cins	Çeşit	Mıntıqayê Hesli
Salamura	Pendirê tulıği yê İzmiri	İzmir
Zuwa	Pendirê tulıği yê Afyonı	Afyon
Zuwa	Pendirê tulıği yê Akçabeleni (Çepni)	Beyşehir
Zuwa	Pendirê tulıği yê Çimi	Serik, Akseki u Manavgat
Zuwa	Pendirê tulıği yê Divleyi	(Üçharman) Divle
Zuwa	Pendirê tulıği yê Ereğli	Ereğli
Zuwa	Pendirê tulıği yê Ermeneki	Ermenek
Zuwa	Pendirê tulıği yê Erzingani (Şavak)	Erzingan, Çolig u Xarpêt
Zuwa	Pendirê tulıği yê Giresuni	Giresun
Zuwa	Pendirê tulıği yê Isparta	Isparta
Zuwa	Pendirê tulığı lorın yê Karaburuni	Karaburun
Zuwa	Pendirê Karın kaymağı	Gümüşhane u Sarıkamış
Zuwa	Pendirê tulıği yê Kayseri	Kayseri
Zuwa	Pendirê tulıği yê (küflü) Konya	Konya

Zuwa	Pendirê tulği yê (çökelekli) Ordu	Ordu
Zuwa	Pendirê tulğo lorin yê Pasinleri	Pasinler
Zuwa	Pendirê tulği yê Tokati	Vakfikebir u Sürmene

Tablo 6: Cınsê pendirê tulğ u mintıqayı hesıl kerdışê yı⁷³

Wareyan dı verê cu pendirê tulği çine bı. Teyna tomast, turaq u run kerdını izan. Pendirê tulği bacê veciya.⁷⁴ Vıraştışê pendirê tulği derg u zehmet o. Pendirê tulğ her mewsim yeno werdış. Labelê bilhessa zımıstan yeno werdış. Muşteriyi ki pendirê tulği erinayı tayni beni cemedxaneyan u zımıstan uca ra geni.

Vıraştış:

Şıt keni tencere, nêgernenı u omin keni. Nêzdiyê dı seato nim rey-rey zi bınena zaf tencere dı maneno u omin beno. Dıma pendir parzun keni u nasılmeni. Pendir yew roc parzun dı maneno. Dıma parzun ra veceni, sol keni u keni toreyan. İtiya dı hırına roc maneno u arısyeno. Dıma toreyan ra veceni u keni legenan. İtiya dı ferikneni u keni wurdı. Tayn cayan dı zi keni kurnan, çizme geni pıra, mırđiya xu ferikneni u pê lıngan caweni. Dıma heyına sol keni de. İna rey bınena sol zaf keni de. Dıma heyına keni toreyan u hırı-çahar roc pendir İtiya dı maneno. İtiya dı pendir awa xu veradano u beno zuwa. Dıma heyına toreyan ra veceni u heyına ferikneni. Hırı-çahar rey İno qeyde keni. Eke hewa germ bı bo pendir bınena erey beno zuwa. Eke hewa wenık bı bo pendir bınena lez beno. Bê sol çik nêkuweno İno pendir. Verê cu pendirê tulği kerdeni avriyenç. Avriyenç dı nasılınayni u uca ra kerdını posteyo pırçının. İnkey keni pilekan. Hela kı pendir bı hedre keni bidonan u roşeni. Pendirê tulği germ ra hes nêkeno u xerpiyeno. Coka pendirê tulği lazımo cayo serdın dı muhafaza bı bo.

⁷³ Tekinşen, Akar 2007, e.e., r.219.

⁷⁴ Abdulkadir Özçelik. 1947, Sarcon, mezunê mektebo vêrin o, teqawıt o.

Fotograf 36: Virastışê pendirê tuliği ra tay fotografi. Wareyê Qiringueli (2017)

Fotograf 37: Pılazê kerdışê pendirê tuliği ra tay fotografi

3.11.2. Turaq

Virastış:

Runo kelle u dûe pê meşk yewbini ra abıyeno. Dûe tencere dı gıriyeno. Dıma parzun keni u nasılmeni. Dıma sey pendirê tulıği verê cu kerdını avriyenç u posteyo pırçının. Turaq zi sey pendirê tulıği hırı-çahar rey nasılneyeno u dıma roşiyeno. Turaq tewr zaf pê runo kelle vuriyeno. Tedı run tayn o, coka semedê sıhhet hewl o.

Amnanan dormareyê Depeyi dı dewan ra xeyli turaq aridiyeno. Ino turaq Xarpêt dı top beno itiya dı nasılneyeno, beno zuwa u semedê werdişê zımıstan, kuweno bidonan. Tayni zi roşiyeno Edene u uca dı dekuwiyeno çıyanê ferqınan.⁷⁵

3.11.3. Mast

Vıraştiş:

Şıto ki doşıya, tencere dı gıriyeno u dıma omin beno. Mayayê mast heyna mast o. Mastro ki beno maya, hendê yew koçıka werdi geriyeno, bınê zi pê şıt beno awın u şıto ki gıriyayo beno zereyê ino şıt. Dormareyê tencere pê yew gırış geriyeno u heta serê sıba o şıt beno mast. Eke hewa zaf germ bo pê gırış gerıyayış zi lazım nêyo. Mastro ki wareyan dı vıraziyeno semedê sıhhet zaf hewl o. Mastê miyeşnayan goreyê mastê manga bınena tırş o. Wareyan dı şıt zafı ra şew ra omin beno u serê sıba beno mast.

3.11.4. Qemax (lemê serê şıt)

Vıraştiş:

Şıto ki omin bı u bı mast serê mast sey yew tabaka qemax tepşeno. Qeymaxo ki ware dı beno tabi yo u qalın o. Miyeşnayı ki ware dı çereni ino çere tabi yo. Coka qemaxê wareyi goreyê qemaxê fabrikayan hın hiyna weş o, hın tabi yo u hın zi qalın o. Koçeri qemax semedê xu vırazeni, nêroşeni.

3.11.5. Pendiro Şil

Vıraştiş:

⁷⁵ Mehmet Günay, 1977, Depe, wende yo, esnaf o.

Şıt keni tencere, nêgerneni u ona omin keni. Nêzdiyê dı seato nim rey-rey zi bınena zaf tencere dı maneno u omin beno. Dıma pendir sol keni, parzun keni u pê kard dilim keni. Dıma keni bidonan u roşeni.

3.11.6. Tomast

Vıraştiş:

Mast tewrê qemaxi parzun keni, sicê yı rında nasılzeni u beno tomast. Tomast tırşeyê xu mast ra geno u bilhessa sıpare dı tewrê çay vuriyeno. Verê cu wareyan dı zaf vıraziyayni.

3.11.7. Sic

Awkê pandir a u semedê sıhhet şımtışê sic zaf hewl a.

3.11.8. Runo Kelle

Vıraştiş:

Binê awk keni mast u wırdin keni meşk. Meşk tiêşoneni, mast u dûe abıryeno runo kı ho zereyê mast dı yo beno runo kelle. Ino run tabi yo u semedê sıhhet zaf hewl o. Tamo zaf weş dano werd. Koçeri runo kelle semedê xu vırazeni nêroşeni. Runo kelle kuweno miyanê zaf werdani zi.

3.11.9. Ternı

Vıraştiş:

Ternı amnan wareyan dı vıraziyeno u zımıstan dekuwiyeno werdani. Dûe adır sera gırneni u dıma keni parzun hesılzeni. Dıma sol keni de u keni avriyenç. Avriyenç dı diri rey heyne hesılzeni u dıma avriyenç ra veceni. Legenan dı rında alaweni u keni gulerık. Dıma erzeni tij vera. Goreyê germiya tij bınatyê hewt-des roc dı beno wışk.

Koçeri verê cu herzale gırıdayni, kınkor çınayni, eşteni herzale ser, ternı zi eşteni kınkor sera u kıştı xeym dı kerdini wışk.⁷⁶ Ternı zımıstan xılık dı pê tir

⁷⁶ Nihat Yıldız, 1979, Depe, wende yo, cıtyer o.

wılneni, keni tıra u kerdını werd. Ternı zafı ra dekuweno Lolê qatıxi, Xulerık qatıxi, Maliyez, Nano sir, Gud qatıxi. Ternı zaf tamo weş dano werdan.

3.11.10. Heriş

Vıraştış:

Wextok miyeşna yan zi bız ziya şıto vêrin keni zereyê yew qab u ino qab keni zereyê awka girnaye. O şıt beno sey yew pendiro nermık u tıra vani heriş. Tamê heriş zaf weş o. Heriş hın ona vuriyena u hın zi pê heriş zaf weş şilki pewciyena.⁷⁷

3.11.11. Dûe

Vıraştış:

Dûe yew qatıxê şımıtış o. Bınê awk keni mast u wırdin keni meşk. Meşk tiêşoneni, mast u dûe abıryeno. Dûeyo ki pê meşk vıraziyeno, tabi yo u zaf weş o. Koçeri ino dûe her wext şımeni.

Fotograf 38:Ternı, pendiro şil, qemax, mast u sic ra yew fotograf

⁷⁷ Selahattin Özdemir, 1972, Sarcon, wende yo, muhtarê Mehleya Subaşi yo.

QISIMO ÇARIN

4. FOLKLORÊ WAREYÎ

4.1. Kayi Wareyi

Wareyi qezayan ra u şarîstanan ra dur i. Şarê wareyi zi semedê keyf her wext nêşkeno şiyero îni cayan. Sobina cuya wareyi dî her roc merdım kam wext dî çî gure keno, bewli yo. Ino waziyet semedê qıcan zi ewna yo. Tewrê iney zereyê roc dî wextê veng yê qıcan zi esto. Qıci wareyi ino wextê xu yo veng dî miyanê xu dî tay kayan kay kenî. İni kayan ra tayni miyanê qıfleyan dî tayni zi miyanê dî tenan dî kay benî. Qıci pê îni kayan hın wext viyarneni u hın zi keyf kenî. Qıci pê kay kerdış hın yewbini rê yardım kerdış museni u hın zi piya benî sosyal. Ma îna xebata xu dî kayi ki wareyan dî kay benî ardi pêser.

4.1.1. Kal u Pir

Kayê Kal u Pir Gaxon (hetê Mamekiye dî vaciyeno Gaxand) ra yeno. Gaxon miyanê Zazayan dî sereyê serra newi dî dewan dî kay beno. Dewa Sarconi dî zi Gaxon miyanê dewıcan dî bimbarek biyni. Nuştox Haspi Aydın o Sarconic nuşteyê xu bı nameyê “Asmê Gaxan u Sarcon” dî Gaxon ra ewna behs keno “Serron 1970 ed qıcon hama honc Gaxon sê yo rueşon yan zi sê yo edêt kalkon piroz (bimbarek) kerdên. Yo mara bin Kal, yo bin Pir, yo bin şilagci. Ey qıç bin zi bin querci. Sarconicon zonên waxt Gaxaono. Çi şirni semêd qıcona o kal Gaxona kêrdên hedri. Yi babêk kalbi. La yin nizonên kal kam ruej, kam şondid bêr yin cenen. Rehmeti ambaz ma Abdullah koç bin kal. Yi sê yo kal xü xemilnayn. Yo çit bestên sarê u monê xura. Şalvar kêrdên pay. Yo êrdışa sıpi u derg nayn xuya. Tay zimêl nayn xuya. Yo bastun yi destib ü pir zi yı dıma şin... Ma kiyeb kiye gêrayn. Kal ma temaşa kêrdên. Hêver kal vatên Gaxanê şıma bimbarekib. U Kal pê kay (piyes) dest ci kerdên. Yari kêrdên. Qıcon pê kal u pira dem kêrdên. Wayer kiye zaf pê kay kala zaf zerweş mêndên u weyişonra teqayn. Qıcon waştên kal u pir bisasnir. La yin ru xü çoyir a nikerdên. Kay kala pê qıcon gaxanê xu waştên. Weyer kiye bastiyeq, tu,

guaz, kax, eskic, talsê u.s.i (u sê ininon) kêrdên desmalê ma. Ma şilage xü guretên u xatır waştên. Kiyeb kiye ma gêrayn u gaxonê xü dayn ari”.⁷⁸

Qıcı semedê ameyîşê serra newi miyanê xu ra yew kal yew zi pir vicineni, kincanê kal u pir geni pıra u keyeyan geyreni. Qıcı keyeyan ra bahşîş yan zi ikram wazeni. Eke esto keyeyan ra malzeme top keni u çorek vırazeni⁷⁹. Tayn cayan dı zi keyeyan ra run, ardun, şiker top keni, beni yew keye u xu rê helaw pewceni. Qıcı wareyi zi ino kay Gaxon ra gureti u ware dı kay keni. Nameyê ina kay zi Kayê Kal u Pir niyayo pa.

Kaykerdîş:

Qıcı wareyi miyanê xu ra yew kal u yew zi pir vicineni. Kal sey kal kincan geno pıra u pir zi sey yew pir kincan gena pıra. Dima kal çonqal u pir geno xu het, xeyman geyreni u kay keni. Wayirê xeym yın temaşa keno u pê keyf keno. Tayn qıcı wazeni pir biremni, dest bierzi cı. Labelê kal pê çonqal dano qıcan rê u pir paweno. Xeyman ra run, şiker u helaw ari dani. Dima yew xeym dı pewceni u weni. Ino kay wareyan dı bı serran kay bı u inkey hini miyanê qıcan dı gıran-gıran beno vin.

Fotograf 39: Hetê Mamekiye dı yew fotografê gaxon

⁷⁸ Haspi Aydın, 1958, Sarcon, cıgeyrayox u nuştux o.

⁷⁹ Faik Bulut, “Koçgiri Aşireti Sırrı Arayanlar”, *Atlas*, Ağustos 2013, Sayı 245, İstanbul 2013.

4.1.2. Lastikê Teylon

Miyanê dı qıfleyan dı kay beno. Tırki tı ra vani “Dokuztaş”. Kaykeri ino kay dı lazımo zaf lez vazdi u yardım yewbini bıki.

Kaykerdış:

Qıfleyan ra her yew ten lınga xu ya raşt erzeno ver u kam ki sıfte lıng na lınga raqibê xu sera, sıftê a grub destpê kay kena. Nêzdiyê new kerrayi pexan niyeni pêser a. Ini kerrayan ra vani “Têl”. Qıfleya kı sıfte destpê kena, ina qıfle ra her yew ten kuweni sıra u pê yew lastik wazeni kerrayan bıdı erd. Eke qıfle ra çew nêşka kerrayan bıdo erd, nob viyere na qıfleya bin. Grub ra kam kerrayan da erd wazdani u vıla beni her yew heta. Qıfleya bin zi kuwena yın dıma. Qıfleya ki kerrayi dayn erd wazeni newe ra kerrayan biyari pêser u qıfleya bin zi pê lastik erzena yın ser. Lastik gına kam rê o veşeno. Eke qıfle ra yew ten kerrayi newe ra ardi pêser eya qıfle o kay qezenç kena. Ino kay miyanê qıcan dı wextanê ma dı zi hın dewan dı u hın zi wareyan dı zaf kay beno.

Fotograf 40: Kaykerdışê lastikê teylon ra tay fotografi. Wareyê Qırıngueli (2017)

4.1.3. Delqoç

Tırki tı ra vani “Beştaş”. Qıcı wareyi xeyman dı u teber dı ino kay zaf kay keni. Tewr tayn miyanê dı tenan dı u pê panç kerrayanê gulerikan kay beno.

Kaykerdış:

Kaykero ki sifte destpê kerd, xu rê yew kerra vicineno u kerrayanê binan erzeno erd. Dima kerraya ki vicina ina kerra vır keno hewa u lazımo heta kı eya kerraya ki eşt hewa, megıno erd, erd ra yew yan zi çend kerrayan top bıko. Ino qeyde pêser dı çahar rey kay keno. Reya verin dı kerrayan tek tek top keno. Reya diyın dı kerrayan dı-dı geno. Reya hireyın dı yew sefer dı tek u sefera bin dı hiri kerrayan tek sefer dı geno. Reya çarın dı çahar kerrayan tek sefer dı geno. Reya pancın dı kerrayan vıla keno u destê xuyo cep nano erd u pê destê xu yo çep ra yew qul vırazeno. Dıma raqibê xu ra vano “xalê tu kam o”. Raqib zi miyanê çahar kerrayan ra xu rê yew kerra vicineno. Ina kerra ra veciyena “Xal”. Tewr peyni dı xal şino qulik. Eke kerraya ki erziyeya hewa gıneye erd rêz viyerenena o bin. Omar ra zi vani “Leq”.

Fotograf 41: Kaykerdışê delqoç ra dı fotografi

4.1.4. Qonzkey

Qonzkey miyanê dı qıfleyan dı kay bena. Ma samedê Qonzkey eşkeni vaci manena “Bowling”. Qonzkey serran ra nat wareyan dı kay biya u hema zi kay bena.

Kaykerdış:

Panç kerrayi gird u pexan têkıştı dı niyeni erd. Pancna kerrayi zi veri ini kerrayan dı niyeni erd. Ini kerrayan ra vaciyeno “Qonz”. Her yew merdım yew guli heqê yı esto u erzeno kerrayan. Kam merdım qonz erd qeldo zereyê o kay dı yewna heq diyeno cı. Serê her kay dı ca bedilyeno. Serê bedilyayış dı kam kı o kay guret, nişeno pero bin u mo qeyde cayê xu bedılno.

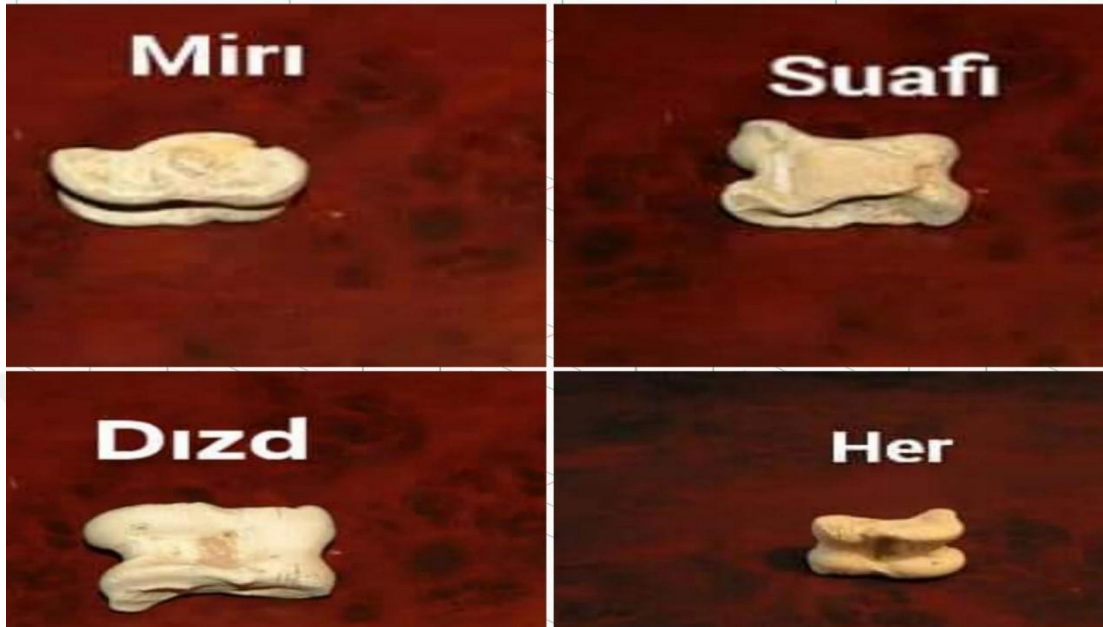

Fotograf 42: Kaykerdışê qonzkey ra tay fotografi. Wareyê Qıringueli (2017)

4.1.5. Kabkey

Yew çizgiya hera u gulerık çiz bena. Dıma bıateyê ina çizgiya gulerık dı yew çizgiya aşt çiz bena u kabeyi ina çizgiya raşt serdı roniyeni. Kaykero ki sifte destpê kerd miriyê xu geno u erzeno. Eke da yew kabe rê u o kabe çizgi ra veciya

teber hini o kabe beno y1 o kayker. Eke kayker nêşka kabe bierzo teberê çizgi rêz viyerena kaykero bin. Yewna çeşidê kabe dı miri, suafi, her u dızd esto.⁸⁰

Fotograf 43:Kabkey dı goreyê şekilan nameyê kabeyi

4.1.6. Bonkey/kuezkey

Kaykerdış:

Qıcı qıckeke bonkey kay keni. Qıcı wareyi miyanê xu dı kay keni. Sek yew keyeyê yın esto u ino keye dı cuyeni, kay keni. Pê kerrayan xu rê ban vırazeni, pê gırışan xu rê kincan vırazeni u kay keni.

Fotograf 44: Kaykerdışê bonkey ra yew fotograf. Wareyê Qırıngueli (2017)

⁸⁰ Nihat Yıldız, 1979, Depe, wende yo, cıtyer o.

4.1.7. Yelê Bırr

Yelê Bırr wareyan dı zaf kay bena. Yelê Bırr miyanê dı qıfleyan dı kay bena. Omara qıfleyan bedilyeno.

Kaykerdış:

Bınate dı yew kerra roneni. Yew qıfle dormareyê kerra dı vındena u kerra pawena. Qıfleya bin remena vıla bena nata veta. Qıfleya ki remeya vazena linga xu bıdo kerra rê. Qıfleya bin zi nêverdana u kuwena inan dıma. Qıfleya ki kerra pawena eke qıfleya bin ra destê xu da yew teni o veşeno. Qıfleya ki remeya ına qıfle ra yew ten zi eke bınateyê qıfleya bin ra yew teni u bınateyê kerra ra rema, o merdım zi veşeno. Qıfleya ki remena, ına qıfle ra yew ten eke pay na kerra, kay qezenç keni. Ino qeyde peyni de kam qıfle ra merdım mend, a qıfle kay qezenç kena.⁸¹

4.1.8. Çalkey

Çalkey yew kayê matematik o u yew kayo zaf kahan o. Verê cu miyanê qıcan dı zaf kay biyni. Tırki tı ra vani “Mangala”. Anatoli dı serran ra nat kay beno. Bê mangala tay cayan dı zi bı nameyê “Köçürme” zaniyena. Goreyê mıntıqayan nameyê yı u qeydê yı bedilyeni.

Kaykerdış:

Miyanê dı kaykeran dı kay beno. Siftê her yew kayker dı vist u çahar kerrayi yı esti. Têkışt dı erd rê şeş çali keniyeni. Kaykeri miyanê xu dı fişek erzeni u kay rê destpê keni. Her kayker teyna çali xu ra eşkeno kerra bigo. Labelê eşkeno kerra bierzo çala raqibê xu. Dına çali kaykeran esti u peyniyê kay dı kam kayker çala xu kerd pırr o qezenç keno.

⁸¹ Fuat Akdağ, 1975, Depe, mezunê lise yo, esnaf o.

Fotograf 45: Kaykerdişê çalkey ra yew fotograf

4.1.9. Papu-Sobe (Nımtkay)

Kaykerdiş:

Tırki tı ra vani “Saklanbaç”. Yew cayê sobe vıcinyeno u miyanê qıcan ra yew ebe vıciniyeno. Kam bı ebe verê cayê sobe dı çımanê xu porcıneno u heta des u panc gıran-gıran omareno. Qıci bin xu nımneni. Ebe geyreno inan. Ebe kam vına eyi ra ver vazdano u yeno sobe keno. O wext o merdım veşeno. Eke ebe ra ver eyi ki xu nımtı yın ra yew ten vazdo u sobe bıko o wext ebe newe ra beno ebe. Kay ino qeyde dewom keno.⁸²

4.1.10. Go

Kaykerdiş:

Dormareyê çahar-panç metre dı yew go yena beyan kerdış. Ina go yew çizgiya gulerık a. Zereyê ina go dı yew merdım tek ling ser kuweno merdımanê binan dıma. Destê xu na kam sera o veşeno u eke yı lingê xu rona erd ina rey o veşeno.⁸³

4.1.11. Kelkey

⁸² Sıdık Çelik, 1974, Depe, wende yo, cıtyer o.

⁸³ Sıdık Çelik, 1974, Depe, wende yo, cıtyer o.

Kaykerdiş:

Kel miyanê bırr dı velgê mayizêr dı resena u sey bilye gulerık a. Tayni gırd i, sur i u tira vani “kel”. Tayni qıckêk i, zerdi u tira vani “qonqêl”. Qıci wareyi inan daran ra top kenı u sey bilye pê kay kenı.

4.1.12. Weqa

Weqa yew kayê spor u quwet a. Yew kaya zaf kahan a. Inkey olimpiyantın dı Tırki bı nameyê “Gulle atma” yena kay kerdiş. Şarê wareyi zi wareyan dı weqa kay keno. Weqa hın miyanê dı tenan dı, hın miyanê zaf tenan dı u hın zi miyanê qıfleyan dı kay bena.

Kaykerdiş:

Weqa dı yew noqta bewli bena. Kayker yew kerra geno u vırr keno. Çıqas kayker ra ame kayker kerra erzeno dur. Miyanê kaykeran dı kam kerra eşt tewr dur o qezenç keno.

Fotograf 46: Kaykerdişê weqa ra yew fotograf. Wareyê Qırıngueli (2017)

4.1.13. Hevalkey (Eskerkey, Fırarkey)

Ino kay zi şewan wareyan dı miyanê qıcan dı bınateyê dı qıfleyan dı kay beno.

Kaykerdış:

Şew yew qıfle miyanê wareyi dı dormareyê xeyman dı peyniyê quçeyan dı kerrayan dı (sey ini cayan) xu nımenena. Ina qıfle pêruyi xu yew ca dı nımnena. Qıci wareyi coka tı ra vani hevalkey. Qıfleya bin zi geyrena yın. Kam ca dı yın di kay qezenç keni.⁸⁴

4.1.14. Nakey Çue

Nakey Çue zi wareyan dı zaf ameyni kay kerdış. Ma eşkeni vaci ino kay sey “Buz Hokeyi” kay beno. Teyna serê cemed dı ney serê erd dı kay beno. Miyanê dı qıfleyan dı yew cayo duzde dı kay biyni.

Kaykerdış:

Dı qıfleyi ra her yew qıfle sehaya xu dı yew çala xori keneno. Kay dı yew kerraya gulerık esta. Kaykeri qıfli pê çue ina kerra nata weta beni, yewbini ra remneni u wazeni ina kerraya gulerık bıki çala raqıbanê xu u omar qezenç bıki. Kam zaf omar eşt o qıfle kay qezenç kerdını.⁸⁵

4.2. Werdê Wareyi

Alaqedeyê cuyayış u werd piya esto. Cuyayışê yew qom zi kulturê werdi yew qom rê tesir kenno. Şertanê cuyayış dı bedılyayış kulturê werd zi bedılno. Faliyeti debareya xu kerdış, erd, baweri, nıfıs, tehsil, kulturê alver u sey inan çiyi pêrunan, kulturê werd rê tesir keni. Rıdê iney ra kulturê werdê yê her qom, sey cı nêyi.⁸⁶ Ino semed ra miyanê serran dı aidê koçeran u koçerey yew kulturê werd ameyo meydan.

⁸⁴ Sıddık Akdağ, 1970, Depe, mezunê mektebo vêrin o, esnaf o.

⁸⁵ Mehmet Demir Özdemir, 1981, Depe, mezunê mektebo vêrin o, şoför o.

⁸⁶ Hidayet Samuk, *Servi Bölgesi Folkloru*, Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Bingöl 2018, r. 189.

Tayn wareyi qezayan ra u şaristanan ra duri dı yê u vinayîşê heme malzeme çetin o. O semed ra werdê koçeran dı zafî ra hesilê qatix ca geno. Sey goşt, mast, runo kelle, şıt u çiyi ki şıt ra vıraziyeni. Koçeri tewr zaf werdanê xu pê ini çiyani u ardi pewceni. Ini werdi serran ra nat xeymanê Zazayan dı yeni pewtiş. Ini werdan ra tayni hin wareyan dı u hin zi dewanê Zazayan dı yeni pewtiş. Ma ina xebata xu dı werdi ki wareyan dı pewciyeni ardi pêser.

4.2.1. Sıpare

Sıpareyê koçeran dı hesilê qatixi zafî i. Koçeri sıpareyê xu zafî ra tewrê çay pê mast, qemax, pendirê tulıg, pendiro şil u tomast weni. Sıpare dı nanê toq zi kêmanêbeno. Bê inan separe dı qılç, luel u beşi zi pewciyeni. Koçeri zafî ra sıpareyê xu zaf rew weni.

Fotograf 47: Sıpareyê wareyi ra yew fotograf. Wareyê Qıringeli (2017)

4.2.2. Mastuwa

Malzemeyi:

- Dûe
- Heb wurdî (belxul) - Rız
- Runo kelle
- Hak
- Ardi

Mastuwa miyanê Zazayan dı yew werda zaf kahan a. Miyanê Zazayanê Aksarayı dı bilhessa şoni verê pes dı zaf pewceni. Inkey zi pewciyena. Teyna ware dı ney dewan dı roşonan dı zi pewciyena.

Vıraştiş:

Dûe u heb wurdı keni tencere. Hak u ardi zi keni de ki mastuwa pê meqisiyo. İnan keni tiêmiyan u girneni. Heta ki dûe yı pesa girneni. Dıma keni tepsi u runo kelle helneni. Binateyê mastuwa keni çal, runo kelli keni de u weni. Mastuwa miyanê heme Zazayan dı vıraziyena.

Fotograf 48: Yew fotografê Mastuwa

4.2.3. Lueltoq

Malzemeyi:

- Ardi
- Qormı
- Piyonz
- Pendir-kartol
- Runo kelle

Vıraştiş:

Mirê xu alaweni dıma tenık-tenık akeni. Qormı, piyonz u pendir keni de. Erzeni toq ser u pewceni. Runo kelle sawın sera u dıma weni.

Fotograf 49: Yew fotografê Lueltoqi

4.2.4. Luelê Qatixi

Malzemeyi:

- Ardi
- Heb wurdi
- Dûe (ternı)
- Sir
- Runo kelle

Vıraştış:

Ardi, sol u heb wurdi legen dı alaweni u keni silê adır sera. Dıma yew toq nani sera, termê adır keni ser u ewna pewceni. Dıma zereyê yey veceni u teberi yey maneno. Zereyê luel beno çalık. Dıma zereyê luel keni wurdi-wurdi u keni çalê luel. Dıma tewrê sir qatixê terni çalê luel ser dı çarneni dıma runo kelle keni sur u keni de. Runo kelle qjeno.

Fotograf 50: Yew fotografê Luelê Katixi

4.2.5. Non Sir

Malzemeyi:

- Ardi
- Dûe (ternı)
- Sir

Vıraştiş:

Ardi, sol u awk keni legen. Mirdiya xu mirê xu alaweni. Tek-tek gudê mir keni, dıma ını gudan xonci ser pê tir akeni u serê toq dı pewceni. Dıma serê xonçı dı lur keni u pê kard birneni. Zereyê sini dı têkişti dı roneni. Qatıxo sirin (eke ternı bı bo hina tamo weş dano cı) keni germın u sera çarneni.

4.2.6. Kufteyê Qatixi

Malzemeyi:

- Heb wurdi
- Ardi
- Sir
- Runo kelle

Vıraştiş:

Awk girneni, heb wurdi, sol keni legen u awka ki griyeya keni ser. Çend deqiqa arısyeno. Dıma cad ardi keni de u alaweni. Dıma şekıl dani cı u bınateyê yın keni qul. Awk keni tenceri, adır sera girneni u kufteyi keni de, girneni. Dıma roneni u keni wurdi. Qatıxo sirin erzeni ser dıma runo kelle helneni, keni sur u keni de.

4.2.7. Luelê Zerri

Malzemeyi:

- Ardi
- Piyonz
- Qormı
- Heb wurdi

Vıraştış:

Ardi, sol u awk keni legen alaweni. Dıma tek-tek gudanê xu serê xoñçı dı akeni. Piyonz zi run dı keni sur dıma goştê qormi keni de, bınê zi heb wurdi şelıqneni keni zereyê piyonz u qormi. Dıma run keni siniyê xu tek-tek nan keni zereyê sini u pê koçıka runê xu saweni u zerre keni de. Ino qeydı nêzdiyê des-duyes gud keni de. Dıma serê luel run keni pê karda bırneni, keni dilim. Sini nani adır sera. Toq nani ser. Terım keni toq sera u luel peşına.

Fotograf 51: Yew fotografê Luelê Zerri

4.2.8. Xulerikê Qatixi

Malzemeyi:

- Hebi wurdi
- Dûe (Ternı)
- Runo kelle
- Onıx

Vıraştış:

Hebi wurdi u sol keni legen. Awk girneni keni sera. Bıne arısyeno. Dıma bıne arduñ şoneni cı u alaweni. Tek-tek keni guliyerik u vırazeni. Dıma tencere dı awk girneni u kuftan keni de. Dıma çı çax kufteyi peşayi, qatıxê terni keni de u bımena gireno. Dıma runo kelle tawa dı helneni, onıx erzeni de u keni sera weni.

4.2.9. Qormı

Malzemeyi:

- Goşt (miyeşna, manga, bızz)
- Duexn

Vıraştış:

Goştê miyeşna, manga, bızz pêruyn ra beno. Zafi ra goştê miyeşna u manga ra vıraziyeno. Goştê xu keni wurdi, sol şoneni cı u keni tencere. Nanê adır sera. Girneni u beno teter. Dıma dımeyê heywan keni wurdi u yewna tencere dı helneni. Beno duexn. Keni miyanê goşt u peşeno. Adıro tayn dı girneni. Çı çax duexn bı ko sıpi u goşt bı sur adır sera geni. Dıma keni cinganê xu u cemıdyeno beno qormı. Qormı her wext wuriyeno. Labelê zafi ra semedê zımıstan u payiz hedre beno. Qormı kuweno her werd vera.

4.2.10. Eşkemi

Malzemeyi:

- Piyonz
- Qormı
- Nonê patle (tenik)

- Kartol

- Salçe

Vıraştış:

Mirê xu alaweni xonçı sera keni gud u zaf tenık akeni. Serê toq dı pewceni. Piyonz keni wurdi, run keni sur, dıma bıne salçe keni de. Dıma kartol keni wırdi u keni de. Piya pewceni. Qormi zi erzeni ver u awk keni de. Girneni u sol keni de. Nanê tenık keni sini u pê destan keni lete-lete. Dıma eşkeni keni sera.

Fotograf 52: Yew fotografê Eşkeneyi

4.2.11. Ruenin

Malzemeyi:

- Runo kelle

- Nonê toq

Vıraştış:

Runo kelle helneni. Dıma nonê toq ferıkneni keni miyanê runo kelle. Piya tiêdani, keni sur u weni.

4.2.12. Dat

Malzemeyi;

- Belxul
- Şıt
- Run

Vıraştış:

Dat yew werdo kahan o. Zafı ra semedê şoneyan ameyni vıraştış. Belxul u şıt piya girneni u weni.

4.2.13. Qılç

Malzemeyi:

- Mir
- Pendir-piyonz
- Runo kelle

Vıraştış:

Mirê xu alaweni. Tek-tek nanê xu akeni, goreyê waştış pendir, piyonz keni zerre. Dima nan qat keni erzeni toq ser, pewceni u beno qılç. Kam wazeno runo kelle keno sera. Hın taşt dı u hın zi sıpare dı vuriyeno.

Fotograf 53: Yew fotografê Qılçi

4.2.14. Nonê Toq

Malzemeyi:

- Ardi
- Miraz

Virastış:

Semedê nonê toq hendê dı non mir verdeni u mo mir beno tırş. Tıra vani “miraz”. Ardun u sol keni legen u mirazê xu zi keni sol vera. Pê destan alaweni u mirazê xu mırdiya xu helneni. Dıma ardun keni de u alaweni. Ardi nêzdiyê nim-yew saet arısyeni u beno miraz. Pê tir tek-tek gudan akeni erzeni toq ser u pewceni. Nonê toq eke germin bo sipare dı tewrê pendirê tulıği vuriyeno.

Fotograf 54: Pewtışê Nanê Toq ra yew fotograf. Wareyê Qıringueli (2017)

4.2.15. Beşi

Malzemeyi:

- Miraz
- Run

Virastış:

Mirê xu miraz keni. Run keni tawa, helneni u mir ra gudanê qıckekan vırazeni. Dıma keni zereyê run u pewceni. Gud miyanê run dı peşeni beni sur u beni beşi.

4.2.16. Patila/Patley

Malzemeyi:

- Mir
- Piyonz, pendir
- Qormı
- Runo kelle

Vıraştış:

Mirê xu alaweni, dıma tenık-tenık akeni. Piyonz, pendir, qormi keni de yewna gud akeni u keni sera. Dormareyê wurdı gudan rındiya xu geni. Dıma nan erzeni toq sera. Pewceni. Ino qeyde hire-çahar heban pewceni u keni seni. Dıma pê karda dilim keni. Dıma runo kelle helneni keni sera u weni.

4.2.17. Gêrmê Qatıxı

Malzemeyi:

- Dûe
- Xemti
- Pune

Vıraştış:

Qatıx, sol u xemti keni tencere u serê adır dı girneni. Viyarneni u heta k1 kewt gıra. Eke kewt gıra, bınêk zi awk keni de u girneni. Puniyê xu keni wırdı keni ver u weni.

4.2.18. Keşkaw

Malzemeyi:

- Dûe
- Xemti
- Nehey

Vıraştış:

Qatix, sol, xemti u nehey keni tencere u serê adır dı gırneni. Viyarneni gırneni u bına hest. Dıma keni serdın, pılaze keni u serê gırış dı tij vera afineni. Bena wışk u darenı wu. Zımıstanan keni germê qatıxı u şımeni.

4.2.19. Sarmeyê Pel Sualsın

Malzemeyi:

- Pel Sualsın
- Heb wurdi
- Mast
- Sir
- Runo kelle

Vıraştış:

Pel sualsın yew vaşo ki verê dereyan dı reseno. Pel sualsın top keni. Pel sualsın keni miyanê awka germin u şelıqneni. Dıma veceni. Heb wurdi u sol keni legen u awka gırnaye keni sera. Bıne arısneni u dıma ardi şonenı cı alaweni. Tek-tek pel sulasın akeni, mirê xu keni gud u keni zereyê pel sualsın u piêşeni. Tencere dı keni raşt. Nani adır sera u awka gırnaye keni ser ra, pewceni. Dıma tepsi ser dı roneni. Masto sirin keni ser ra. Dıma runo kelle helneni u ser dı çarneni. Onıx zi keni ser ra u weni.

4.2.20. Sarmeyê Tırşiki

Malzemeyi:

- Tırşık
- Heb wurdi
- Qıyme

Vıraştış:

Tırşık top keni, keni miyanê awk girneni u şelıqneni. Dıma tı ra veceni. Heb wurdı u sol keni legen u awka gırnaye keni ser ra. Bıne arısneni u dıma ardun şoneni cı alaweni. Tek-tek tırşık akeni, mirê xu keni gud dıma keni de u tırşık piêşeni.⁸⁷

4.2.21. Yelung / Tar

Malzemeyi:

- Yelung
- Turaq (goreyê waştış)

Virastış:

Yelung ko dı çineni. Geni şuweni, keni wurdı u tencere dı pewceni. Dıma gud-gud parızneni, keni zuwa. Run tawa dı helneni. Dıma tewrê yelung u sol keni sur. Kam wazeno veng weno, kam zi wazeno turaq keni de u weni.

4.2.22. Sung

Malzemeyi:

- Sung
- Belxul (goreyê waştış)

Virastış:

Kıncor beno wışk u serna verê kokê kıncor dı wısar sung veciyeno. Sung keni wurdı tencere dı pewceni. Run u sol keni de keni sur u weni. Sung bê mey beno belxul vera zi. Tamê sung sey tamê goşt o u semedê sıhhet zaf hewl o.

⁸⁷ Nurettin Çıkaray, 1939, Sarcon, wende yo, teqawıt o.

Fotograf 55: Pewtişê sung ra dı fotografi

4.2.23. Şılki

Malzemeyi:

- Şıt
- Miro awın
- Şıker
- Aqıt, Goz (goreyê waştış)

Şılki yew werda zaf kahan a. Wextê Osmaniyan dı miyanê Zazayanê Sêwregi dı ameyni pewtiş. Tırki bı nameyê “Şıllık Tatlısı” zaniyena. Inkey zi şarıstananê pılan dı loqenteyan dı hema zi pewciyena. Miyanê Zazayan dı zaf namdar a u heme wext yena pewtiş. Bilhessa roşonan dı zaf pewciyena.

Vıraştış:

Şıt keni legen. Sol, hak u ardun keni de. Rında tiêdani. Toq nani adır sera. Toq run keni u pê patika miro awın geni u keni toq sera. Mir ca dı vıla beno u pê tira awkın serê toq dı vıla keni u keni hera. Eke yew per peşa dima pero bin pewceni u keni siniyê xu. Ino qeyde nêzdiyê des nanê şılki erzeni pêser. Sini dı pê kardi birneni. Pê şıker u awk şerbet vırazeni. Şerbet keni ser ra. Tan cayan dı runo kelle, aqıt u goz zi keni ser ra. Şılki hın şîtê tern ra u hın zi şıto bin ra vıraziyena.

Fotograf 56: Yew fotografê Şilki

4.2.24. Helaw

Malzemeyi:

- Ardun
- Şiker
- Run
- Goz (goreyê waştış)

Vıraştış:

Sıftê awk keni germın, şiker keni de u helneni. Ina awk arısneni. Dıma run keni tawa u helneni. Ardun keni de u mırdiya xu keni sur. Dıma şerbet keni miyanê helaw u tiêdani. Goz zi beni de. Helaw zaf lez pewciyena u ıno semed ra wareyan dı zaf tercih bena.

4.2.25. Sutlaç

Malzemeyi:

- Rız
- Şıt
- Şiker

Virâştış:

Sıfte awk girneni. Rız şuweni keni miyanê awka girnaye u girneni. Dıma şıt keni de. Şıt çı çax kewt gıra, şıker keni de u mırđiya xu girneni. Şıt çı çax gıl da piya beni hest. Dıma keni wıskırayan u serwis keni. Sutlaç bilhessa roşonan dı zaf pewciyena.

4.3. Kinci Wareyi

Kınc pıra guretişê yew qom goreyê kultur, coğrafya, baweri, faliyeti ekonomi bedilyeno. Ware dı roci germ, şewi zi wenık i. Sobina ware dı toz, tofık zaf a. Şarê wareyi zi goreyê inan kınanê xu geni pıra. Verê cu imkânê tayn bi. Koçeri verê cu wareyan dı lıva u pêşm ra pê rıştı bend virâştini u ini bend ra xu rê kınan virâştini.

4.3.1. Kinci Camerdan

Ware dı camerdi verê cu zafı ra şalvar guretini pıra. Inkey şapiki keten zi geni pıra. Inkey işlıg, yeleg u ceket geni pıra. Camerdi verê cu lastiki siya guretini pıra. Inkey zafı ra mekab geni pıra. Extiyari wareyi kıla u sarıx dani xu sare ya. Verê cu herunda qayış şılamund piêştini maneyê xu ya. Sobina extiyari semedê maneyê xu germ tepıştış u sılê xu vin kerdış mund piêşeni maneyê xu ya. Verê cu camerdi kinci sıpi guetini pera u tıra vateni “Qedık”. Pêşm u lıva rıştini u xu rê şalvar, ceketan u işlıg virâştini. Ini terziyan dı dayni virâştış. Ini kinci Depe, Pali dı derziyayni.⁸⁸

4.3.2. Kinci Cınıyan

Cını wareyi zafı ra fıstan geni pıra. Fıstan herayi u rehet i. Coka ware dı yeni tercih kerdış. Sobina çit, lacık anceni sareyê xu ya. Cınıyi extiyar tewrê fıstan çiti sıpi anceni sareyê xu ya. Fıstano ki cınıyi extiyari guretini pıra tı ra vateni “Paç”. Verni u peyniyê paç bı bi kıştı paç akerde bi. Wexto kı cını şiyi beri, qerıtıman keni pay. Kuelçax keni xu dest. Onluk nani xu vera. Sobina wextê pes dotış dı pêşmal nani xu vera. Cınıyi verê cu yewbini ra rengıniyê çit u şal dayni sareyê xu ra. Cını verê cu şehri sur u temzi gırı dayni sareyê xu ya. Şehra pil şarıstanê Suriye, Halep ra ameyni. Tırkiya dı çine bi. Temzi zi goreyê şehır bına tenık bi. Ini zi Diyarbekir u Rıha ra

⁸⁸ Hasan Çıkaray, 1930, Sarcon, nêwende yo. teqawıt o.

ardeni.⁸⁹ Cını sobina ware dı lastıki naylon geni pıra. Ini lastıki hın şenık i u hın zi ware dı toz, tofık zaf a. Soli bıni ware dı nêbeni. Verê cu zi çermeyê her ra soli vıraziyayni. Tı ra vateni “Çarığ”. Verê cu koçeri ini çarığan guretini pıra. Kenayi ezeb zi verê cu ware dı vıll dayni sareyê xu ya. Kenayi bıski xu vıraştını u vıll eşteni bıskan ser. Bıski xu vin kerdını.

4.3.3. Kinci Şoneyan

Şoneyi ware dı oniyeni pes ra. Şone zi şalvar yan zi şapiki rehetan tercih kenı. Kulavê şone zi tum u tum ho paştê şone dı yo. Sobina şoneyi semede toz u tofık ra pawıtışê riyê xu u çımanê xu dolbend dani sareyê xuya. Tay cayan dı zi pê egal dolbend piêşeni. Lınganê xu ya zi mekab geni pıra. Mekab hın zaf mehkem a hın zi lıngan nermık tepşena.

Fotograf 57: Yew fotografê çit (temzi)⁹⁰

⁸⁹ İsmail Günay, 1947, Sarcon, mezunê mektebo vêrin o, teqawıt o.

⁹⁰ Çıme: Mehmet Kaya, 1974, Depe, mezunê universite yo.

Fotograf 58: Yew fotografê cınıya koçer. Wareyê Qerederi (1990?)

Cınıya koçer serê minder dı ronışta. Pê ay dı cıla pil erziyeya lındon ser. Sobina cacım u estuna xeym zi asena.

Fotograf 59: Kinci camerdan ra dı fotografi. Wareyê Qıringueli (2017)

Camerdi kıla dani sareyê xu ya. Sobina ışığı, yeleg u şalvar geni pıra.

Fotograf 60: Yew fotografê kılai camerdan.

Camerdi ware dı inan dani sareyê xu ya. Extiyari zafı ra sarıq dane sareyê xu ya.

Camerdi bını kıla dani sareyê xu ya.

Fotograf 61: Dı fotografi kinci ciniyan. Wareyê Qiringueli (2017)

Cıniya verin ha barı pawena. Çit, qerıtıman u kuelçaxi xu gureti pıra. Cıniya dıyın şalvar, ışlıg u kuelçaxi gureti pıra. Wurdi ciniyi zi sareyê xu pıšto u lastiki naylon gureti pıra.

Fotograf 62: Lastiki naylon ra tay fotografi

Ware dı mi lastiki naylon yeni pıra guretış. Ini lastiki hın şenık i hın toz tofik dı yeni pıra guretış, hın zi rehet şuweyeni u goreyê solanê binan ercani.

4.4. Cuyayışê Wareyi u Wareyi Sarconi Ser Çend Deyiri u Şiiri

Însan bî serrano dejanê xu, heskerdışê xu, vir ardışê xu, şayiya xu pê deyiran u şiiiran ewno zon. Yew deyir dî yan zi şiiir dî merdım eşkeno derheqê dejê eya qom, cofrayayê eya mıntıqa, hadiseyi eya mıntıqa ra çi bımuso. Ma ina xebata xu dî Cuyayışê wareyi u Wareyi Sarconi ser çend deyiri u şiiri ardi pêser.

4.4.1. Deyiri

4.4.1.1. Zerrê Mı Berd

Sey mirçikê Hesareka

Sey zeracê Gırd Beleka

Bi lew suriyo xezaleka

Zerrê mı berd zerrê mı

Kiwon aşma yow şewiya

Sey pesküwiêy sêr Qibêsiya

Çimon mı vera vın biya

Zerrê mı berd zerrê mı

Heş vıllıkê heş deriya

Baqlê zımon gıl bariya

Kiwon okê vêr vaşiya

Zerrê mı berd zerrê mı

Bûlbûl guemêy muradona

Sey ribeysê ni kaşona

Okê ni bır dılawona

Zerrê mı berd zerrê mı

Kuez vıllıkê ni şit suna

Nergiz dûeşê pısarona

Sey hewê sibêy buy dona

Zerrê mî berd zerrê mî

Kiwon vorê vor deriya

Rindê wexiy gûewderiya

Belê sarêy mî sêwiya

Zerrê mî berd zerrê mî⁹¹

4.4.1.2. Nînkê Nînne Kaşon a

Nînkê nînne kaşon a, puş pilaxê vaşon a

Awa Qiringuel awa hesta, keynon sero go besta

Zereyê mi,

Îna keynek rê esta

Keynê Elî Guşar a

Kênaya şarê cuer a

Hero mixtaro bî teber

Her ma şeno sûlî ser

Pay koyên sîlê ga ra

Bileyê kerg Alley ra⁹²

4.4.1.3. Hor Nar Hoy Nar Narîne

Hoy nar hoy nar narîne hoy narîne hoy narîno kê

Hoy nar hoy nar hoy rarê berxikê, toy ber kulê toy ber dilê mi

Vor varina hecondo, narîne hoy narîne hoy narîno kê

⁹¹ Vate: Hüseyin Çelik (Gawon Welati), 1948, Erbil, şairsinas o. Müzik: Ramazan Kaya (Rezan Rezdar), 1962, Sarcon, deyirvatox o.

⁹² Vate: Anonim Mıntıqa: Depe, Dewa Sarconi Çime: Nihat Akdağ, 1982, Depe, mezunê mektebo vêrin o, cıtyer o.

Vor varina hecondo, berxikê toy berkulê toy ber dilê mi

Kênê rind hey Sarcondo, narînê hoy narînê hoy narîno kê

Kênê rind hey Sarcondo, berxikê toy berkulê toy ber dilê mi

Poru şîya mon ermondo, narînê hoy narînê hoy narîno kê

Porû şîya mon ermondo, berxikê toy berkulê toy ber dilê mi

Xuêrt rind hey mon Sarcondo, narînê hoy narînê hoy narîno kê

Xuêrt rind hey mon Sarcondo, berxikê toy berkulê toy ber dilê mi

Potû şîya mon çimondo, narînê hoy narînê hoy narîno kê

Porû şîya mon çimondo, berxikê toy ber kulê toy ber dilê mi

Hoy nar hoy nar hoy narê, narînê hoy narînê hoy narîno kê

Hoy nar hoy nar hoy narê, berxikê toy ber kulê toy ber dilê mi⁹³

4.4.1.4. Zırac

Ez merena dayê zıraciri

Ez heliyena bayko delaliri

Hêwai çim tu siey, gilê tu sûri

Qêder Humay bîbo ez tu beri

Qêder Humay cuarin bîbo, ez tu beri

⁹³ Vate: Anonim. Mıntıqa: Depe, Dewa Sarconi. Çime: Ali Demirel (Macir Ciron), 1971, Sarcon, şairşinas o.

Daykê daye zırac weki
Bayko bayo delal yena delalê weki
Hêwax qaqıbnına ni Hesareki
Daykê halin xwi vırazen pê puş pıaxi
Ax bayko bayo qaqıbêni ni Gırd Beleki

Daykê dayê ware Heyder bêrz warono
Bayko bayo warê Heyder bêrz warono
Hêwax verboci şarık o şivano
Humay qebul bıq murade gıl surono

Daykê dayê zırac nıka cerdo yena
Bayko bayo mion dewonra xwir pers kena
Heğai kıyeb kıye iğır pers kena
Daykê yena vêr bêr baykê mıd vındena
Delal zerê tu mıd esta, ez tu gena⁹⁴

4.4.1.5. Meberm Daye

Ser Sarcono xêm u xeri ya
Yew rueca payiz şewa tari ya
Ser Sarcono xêm u xeri ya
Ser derê Xelif qeri weri ya
Mon Guaziyeronıd gazi naliya
Ser derê Xelif qeri weri ya

⁹⁴ Vate: Anonim. Mıntıqa: Depe, Dewa Sarconi. Çıme: Humanê Ciyan, *Serrnome Sarcon 2007*, Müzik: Anonim.

Bejnê Mehmud bejna bari ya
Meberm daye hesron war meko
Meber waye xu çalon meko
Ma dawê Mehmud xu vira meko⁹⁵

4.4.2. Şiiri

4.4.2.1. Ez Welata

I

Ez Kûey colîgîd yow tija newîy a
Ez kûey şerefdînid yow wârîy a
Ez Cîmon munzurud awka sıpiy a
Ez geylîyon xêronid cêym peri ya
Ez ko sıpid wora newiy a
Golânid, peskûvî vêyr kerîy a

Ez welata

Wîsaronid kûez vîllîkey meydonek a

Zergûneyî bîn worey hesarek a

Xijon qîbeysîd yow ğezalek a

Kefon yîd vîllîk a mûbarek a

Ez welata

II

Ez duâ dest tekneyî yow pîya

Ez zerr vêşayî bîkes yow wêya

⁹⁵ Hüseyin Çelik, 1987, Depe, mezunê mektebo vêrin o, cîtyer o. Ina deyir Hüseyin Çelik ra goştari biya u nusiyeya.

Ez ömûryıg xerîbeyd şu, yow bıray a
Ez dûşey kolıd hesır cimón yow mây a
Ez welata
Ez duzdey merga ceqerıd
Şêynayı yı warıy a
Ez weng yow keynaya dowıcid
Weng o zelal a,dêyrey Aziz bıray a

Ez welata

III

Ez dâr Gırdpîllıd vıllık a
Ez Kêfonyıd bûy êlbık a
Xêydey dero xêrîd ,âwkey bın gûazer a
Derey şeynonıd gıjık derg yow waler a
Ez mêwlıd Ahmedi xasîy a
Ez kıtab Muhammed Alî xunîy a
Ez tûrbey Ahmedi xaney a
Ez dı rıkat nımaj dâr qıbêysıy a
Ez wûlata

IV

Wısar vıllıkêy wom o surguler a
Ez mon bırid yow qûercer a
Pâyız gûlgûşar, omnon sayer a
Ez îney bın valer a
Ez awkey cır sayer a
Ez welata

Ez kero pılıd hâlin hehecık a
Zîyarey dîkonıd bûy dem kûey o albık a
Ez bın worbelekönıd kûezvılık a
Ez bın şılıyêy pâyızıd hêşvılık a
V.

Ez Caley carcîmiyd viley onıx a
Warey qırın gûelıd meymon dest yow tasey qatıĝ a

Ez welata

Ez ĝezıkıd hêymın serşıt a

Ez îney yodod pelşıktıy yow mîlcık a

Ez munzurud âwka, sêy şıt sıpiy a

Ez welat ser, şoq tîja newîy a

Ez cêym murad a, ceym dıcleıy e, cem periy a...

Ez hesreta

Ez xerîba

Ez bıkesa

Ez welata...⁹⁶

4.4.2.2. Hasret Türküsü

Ben hasretim, ben özlemim,

Ben gurbetim, ben vatanım.

Baharın, Meydonek'te açan kardelen,

Hesarek'te, kar altında taze bir çimenim.

⁹⁶ Yusuf Sarı, 1981, Depe, malım u şairşinas o. Şiira ki neşir nêbiya.

Bingöl dağlarında doyumsuz bir gündeğümü,
Ve kızıl ufuklarında, açan ateşten bir gülüm.

Sarıcan dağlarının doruklarına yaslanan yayla,
Kuytularında seken kınalı bir kekliğim.

Gurbet elde geçen bir ömür,
Garip bir mezarlıkta bir babanın gözyaşıyım.

Kurucanın zirvesine, taze yağın bir kar,
Elleri gurbet ile mühürlü, bir genç kızın hasretiyim.

Kıbeys Tepesi'nde, mis kokan taze bir çiçek,
Ve doruklarında bir mübarek türbeyim

Çır Sayer gözelerinde, akan buz gibi bir su,
Sarıcan dağlarına yağmur getiren bulutum.

Golan'ın vahşi kayalıklarında seken,
Ve ürkek ürkek nehre inen bir ceylanım.

Nasırlı elleri göğre uzanan bir annenin duası,
Yükreleri yakan bir gurbet türküsüyüm.

Merga çeçerin çimenlerinde, coşkulu bir yayla şenliği,

Bir köylü kızının sesinde yanık nağmeyim.

Canını elma için suya veren, bir çocuğun mazisi,
Sarıcan deresinde bahar coşkusuyla köpüren bir suyum.

Xelef tepesinde yüreğinde hasret taşıyan turna,
Gün batımı kızılığında, özlemleri eriten bir çayım.

Ben, derin vadilerde umutlar besleyip akan,
Murat'ım, Munzur'um, Peri'yim...
Tüm mazlum yüreklere dokunan seher yeliyim.⁹⁷

4.4.2.3. Sarıcan

Kuyu yeşil söğüt ağaçlarıyla,
Yaslanır dağın yalnızlığına Sarıcan,
Akşamları bozkırlı yamaçlarında,
Kırlangıçlar, güvercinler konar,
Gecenin derin hüznünü taşırlar,
Bir sevgili için dağlanan yüreğime...

Geceleri serin dağ meltemleri eser,
Sarıcan'ın yalçın dağlarından,
Yankılanır keskin kayalıklardan,
Yorgun akan derelerden,
Kuruyan kengerlerle dans eder rüzgâr,

⁹⁷ Yusuf Sarı, 1981, Depe, malım u şairşinas o. Şiira ki neşir nêbiya.

Sarıcan'ın engin kırlarında...

Güneş yorgun yorgun batarken,
Yanık bir kaval sesi yankılanır,
Sarıcan yaylasından semaya doğru,
Titretir bir genç kızın aşk dolu yüreğini...

Bir çocuğun göz bebeklerini,
Bir annenin alev almış yüreğini...

Sonra hazan rüzgârları kaplar ortalığı,
Kekliklerin sesi yankılanır,
Kınalı taşlarla kaplı yamaçlarda,
Sarıcan kınalı taşlarla kaplı coğrafya,
Unutma! Derin bir mazinin kökleri var koynunda...⁹⁸

4.4.2.4. Tiji Hesarek

Tîjî Hesarek zêrêy tarî zılmâtıd
Vîgînâ bînâ zelâl
Şok xu dona pêl pızbélıkono mîlcıkonır...
Téyro vîllık ko yon
Pey tiji hesereka cimon xu kêyn â

Gırd pîl pâştey xu don hesarek
Sîney yıra vîgen înéy mergêy gırd belék

⁹⁸ Yusuf Sarı, 1981, Depe, malım u şairşinas o. Şiira ki neşir nêbiya.

Sey şıt mêyonma pâko zélalo
Awkéy cîmon câléy hesarek

Qibeysira von câw mûbârék
Wûsar hér céyî ben worbelek
Xîjonyîd hâw pır vîlîko âlbık
Hewây dâr yî zâf wênık

Xêlefira aşm vîgena bına bêrz
Şok yêy vêr ,pês qéymî vîgen şên cêw bêrz
Qılêy adır gêwêyn,hêt âzmîna bınâ berz
Wêng zellêy şonîy, zêr vêşnînâ bına bê berz⁹⁹

4.4.2.5. Helag

Helag tîjîg şîn abon
Aşm o âstirey vîgêyn
Şonon adır kêrdêyn wû
Çey ko ya wêş, ser gîrêyn

Dâronra şonon zel cenêyn
Pesso vâreş xû cırneyn
Bêyrî dıcem şîn barı
Dâr adıra şıt gırneyn...

Tij sêy yow têmsîye adır
Ko yon cowlîgıd bına berz

⁹⁹ Yusuf Sarı, 1981, Depe, malım u şairşinas o. Şiira ki neşir nêbiya.

Şoq xû dona
Mîlçıka pel şıktır
Qıcon bîkesonır
Mâyâ zerr veşêyır...¹⁰⁰

4.4.2.6. Sarcon o

Ma şén waron Sarcon o
Awké kwéyon serdino
Zırac erd mad qaıbnéno
Vılık cay ma zaf rındo
Ax dérd küllé Sarcon o.
Xörto kéyné kwén tedésto
Don pırı govend besténo
Kwén piyı şéni ziyarono
Seméd mirad zerono
Ma çabır ma hesrét Sarcon o
Şoné kwéyona adır kén wıyo
Pes çırnén heton sérsıbayo
Yew çi beno peuru bén yew wo
Qey sarcona sarconıc gon dono
Seméd heskerdé dowé Sarcon o...¹⁰¹

4.4.2.7. Kueçbera

Kueçbera tım tım welat ra dûr'a
Kowta heway rısq dünya dıma

¹⁰⁰ Yusuf Sarı, 1981, Depe, malım u şairşınas o. Şiira ki neşir nêbiya.

¹⁰¹ Mehmet Kaya, 1974, Depe, mezunê universite yo. Şiira ki neşir nêbiya.

Zerr mı wena, la dest bestiya
Hown şowona, kuwêyona gêyrena
Ez yow qiriya, bêgaziya

Ruec newiya, bêri kena
Biskê yow kêyneka, vêng yow zel'a
Buêy 'elbika, sung sêr gingıla
Ez yow şuepê welat maya
Gılı gaziya, bêgaziya

Zown ma nexşin, ez pa benda
Sê yow gulê gaz kerriya
Desmalê xuwertona, ser guvendiya
Welat şırın, ser lalig biya
Ez vêng yow zowna, bêgaziya¹⁰²

¹⁰² Mehmet Kaya, 1974, Depe, mezunê universite yo. Şiira ki neşir nêbiya.

4.4.2.8. Sarcon Ti Dowê Maya

Sarcon ti dowê maya

Milet way o biraya

Zimiston hawa ben serd

Mendika vor varaya

Şiya Baxim Xiraba

Şonon pes berd mexelda

Bêrî cêm şond honîk yên

Veng berzra venda ma da

Mergê şênon Qiringûel

Kîyê şî merga çeçer

Pes o varê xu qesnay

Pêşmê xu eş heway ver

Qendilon o Birekon

Qeflê Xuerton şin kuelion

Şima zoni çehend weşi

Ay Masê derê şênon

Kura seyîn hesarek

Qêbêsî caw binbarek

Her şo honuk hon mido

Inê Xatun gird belek¹⁰³

4.4.2.8. Eya Caografia(Coğrafya) ye Ma

Çı rınd asen bın puey Hz.Êli

Şonê hêy inê Xatun'id pes xo don barı.

Xal o Nac ma pes dueşên, piya bî bêri

Cem sıbay pê qurra tuc'id.

Cem şond bın gird pilid.

Mendık o ziyare dik'on tiyeverra oniyen.

Şıtıyela bars gena, egmin/hemin dona ma.

Caw Bimbarek Qıbesi, ha ma verda.

Çey kweyon o êlbık qeşş qeşşa.

Onıx ser kweyon çêy sên ma vira.

Ax şonowo, kedkar şonowo,

Şo o rüec geyrên diyar êy kwêyono

Yo pêrr tı'd gıngıla yo pêrr tıd gewêno

Ağa'y tı aşm'id yo rey, tı şawên do.

Tı ferq nıken wısar,annon,payız o zımıstano

Keku ha wonına zımê Hesarek'a

Gırdpil ha wı, dest şonen mara,

Qontır warê'd çı awka zelala.

Merga çeçêr biya xâli,se cuaver niya,

¹⁰³ Ramazan Kaya (Rezan Rezdar), 1962, Sarcon, deyirvatox o. Şiira ki neşir nêbiya.

Ma bın meğel'onıd tēyn qonik nēy a.

Bın mergê şeynon'ıd,mergê şeyhina,

Warê çeyon o xırab'a, werrê awçax ma şın uca

Qeyabaşıya cuarin bın yēyd ciyerina.

Çı Siemz o Querç weş, hê Qurra sıyina.

Momıx delalig hēy mon bırr ma de.

Xwuert o keynê piya, ma ucara quelê arde.

Ver baxımı dı zi bi cuaver xēm ma,

Her deqqê'd viyertên yobıyo maqına,

Ma dest kerdên berz,ma vatên ina ma gına,

Şın o amēy'n Kalık o Pi ma.

Waxt awı waxt nu, ma zi zon Bıra

Werrê ma awı waxt, eya coğrafya.

Şar ma piyaser'ıb,kêmmıb ğeribê.

Nıka biya veng ço nimend dewê mad.

Qızılarne'd mērg ma serasêri

Çem/Derê şeynonıd mason tepış berz ser adırı.

Say o mîre çîtık zafınra namdari.

Qerro zirtına incira kewnari.

Ma xwert koten rıyar, şın diyar derindara.

Nomê(mektub) nuşten tekıptek heskerdon ma ri.

Dewa kohonıd bin tım bueston ma,
Dereguaziyeronra Şına awkê dewê ma
Merga derg, yey zi toyn awk nıda ın gonma.
Xesrug,Guemêl o Warê Ağey
Ğerib nî,yı zi Sarconic ma ye.

Deşta heraya deştê dewê ma
Ğelê o filhon ma piyer hêy Kepur'a
Mızgefte Sarcon yo da zaf gırda.
Dew niya la Sarcon, yo Şaredariya.
Serdın bı zi se yo pi, vısnê yey besa.
Ma rı se May, Pi,Way o Bıra ya.
Holiyag Sarcon wargehê ma ya.
Kalik Sar ra heton êr, ma ri menda¹⁰⁴.

4.4.2.9. Ez Sarcona

Ez sarcona çıley çım xüertona
Mı komra heskerd bi ez tıra vona
Vıley mergon, guley ser kuyona
Ez ğerib niya nas şıma piyeruna
Dest xü biden mı ez dewe feqırone

Xü vira mek bomlerze dewa Kohon
Xwü viramek derê guaziyeron
Qey merd, kom kışt, hıma ço pê nızon

¹⁰⁴ Murat Sarı, 1981, Depe, mezunê mektebo vêrin o. Şiira ki neşir nêbiya.

Ez sarcona çiley çım xüertona
Mı komra heskerd bi ez tûra vona
Hesarek, Qurcı, Gırd PİL, Meydonek o çımon
Warê qırınguel, mergey şeynon o ware çeyon
Bınated mend piyered baraçon o kiyon
Dewıc mı yobin ra hesken, sey way o bırayon
Nezoney ca werdeya piyeru pê zoniş

Ez sarcona çiley çım piyeruna
Yo duest mı rişer aswaltıb, yız mı caverda
Şıma ceymına nişebır, ez biya şıma çına
Ez ğerib niya, dewe şıma piyeruna.¹⁰⁵

4.4.2.10. Zelê Mi

Veng zelê mina vêşayi û heskerdî
Cêm sêr sibay Hesarek ra ben berz
Kuena zerrê waştî sîyêş
Êşq mira zerrê waştî mi ken leti

Kavalım (Türkçe çeviri)

Bir acı yanık kavalımın sesidir
Sabahları Hesarek dağını aşırır
Girer kıldan örülmüş çadıra
Deler sevdamdan gönlünü yârimin.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Murat Sarı, 1981, Depe, mezunê mektebo vêrin o. Şiira ki neşir nêbiya.

¹⁰⁶ Haspi Aydın, 1958, Sarcon, cıgeyrayox u nuşttox o.

VATEYO PEYİN

Her qom pê cuyayışê xu, erdê xu, baweriya xu, kulturê xu u faliyeti ekonomiyê xu qomanê binan ra abiryeno. Kulturê qoman zi goreyê cuyayış, baweri, coğrafya, zon u faliyeti ekonomi miyanê serranê dergan dı yeno meydan. Şarê qom alaqederê ini faliyetan heme çi kalıkanê xu ra vineno, goreyê şertanê dunya, xu ra zi çi keno de, ca-ca bedılreno, kultur ino qeyde miyanê serranê dergan dı kalıkan ra viyeren qıcan u ona dewom keno.

Ma Zazayanê dormareyê Depeyi dı kulturê wareyi: Mıntıqaya Sarconi ser yew xebata akademik vıraşt. Derheqê xısusê cigeyrayışê ma dı çimeyi nuşti çin i. Ino semed ra malumati ki ma ari dayi ma zafı ra tewrê koçeran qısey kerdı u gureti. Xebata ma u folklorê Zazayan yewbini ra zaf alaqedar i. Tay çiyi ki ma tezê xu dı nuşti tayni hını nêmendı u tayni zi hê beni vin. Coka ma tezê xu dı kam ca dı inan ra behs kerd ma fotografi alaqederi inan zi tezê xu dı ca dayi cı. Bê iney maqaleyi u tezi ki koçeri u heywandari ser nusiyayi, ma oniyayi inan ra zi. Neticeyê cigeyrayışê ma dı ma resayi ini malumatan:

Koçeri Sarconici biyo epey wexto veciyayi wareyan u hema zi veciyeni wareyan. Neticeyê iney miyanê koçeranê Sarconican dı yew kulturê wareyi ameyo meydan. Goreyê tespıt kerdışê ma koçeri Sarconici bınateyê Mıntıqaya Anatoliya Rocveteyi u Mıntıqaya Rocvetiya Verroci dı yew cayo hera dı hın zımıstan u hın zi amnan veciyayi wareyan. Koçeri Sarconican ra tayni amnanan veciyayi wareyanê dewanê xu u hema zi veciyeni. Goreyê tespıt kerdışê ma ini wareyi şeş hebi. Ini wareyi; Wareyê Çeyoni, Wareyê Qayabaşıya Cêrin, Wareyê Qayabaşıya Corin, Wareyê Mergê Şeynoni, Wareyê Qırıngueli u Wareyê Merga Çıqeri yo. Ini wareyan ra wareyo tewr kahan Wareyê Mergê Şeynoni yo. Inkey wareyê tewr gırd Wareyê Qırıngueli yo. Wextê ma dı zi koçeri tewr zaf şını Wareyê Qırıngueli. Wareyê Çeyoni, Wareyê Qayabaşıya Cêrin, Wareyê Qayabaşıya Corin zi tay serran veng maneni tay serran zi koçeri şını ini wareyan. Labelê ini wareyan ra dı hebi inkey biyi veng. Ini wareyi; Wareyê Mergê Şeynoni, Wareyê Merga Çıqeri. Wareyê Mergê Şeynoni dı hema riyeça xeyman u kerrayi xeyman esti. Labelê Wareyê Merga Çıqeri serran ra nat veng o. Ini wareyan dı tewr zaf bınateyê serranê 1990-2000 dı xeymi

estî bi. Ini serran dî wareyo tewr gird Wareyê Qıringueli dî nêzdiyê 28-30 hebi xeymi estî bi. Inkey her ser nêzdiyê 7-8 keyeyi şini Wareyê Qıringueli.

Sobina koçeri Sarconican ra tayn keyeyi zi hın zımıstan u hın zi amnanan veciyayni wareyan. Ini keyeyi bıateyê serranê 1972 u 1989 dî zımıstanan Diyarbekir u Rıha dî şî wareyan (bn. Tablo 3 r.13-14). Bıateyê serranê 1961 u 1994 dî zi amnanan Çolig, Mamekiye u Erzingan dî şiyi wareyan. (bn. Tablo 3 r.13-14) Ini koçeri ini cayan dî kira dayni u wareyan dî mendini. Ini keyeyi amnanê serra 1994 ra pê teyna şî wareyanê Sarconi.

Koçeri Sarconici dewa kahan yê Sarconi sını awan biya veciyeni wareyan u heywandari keni. Derheqê tarixê dew dî yew malumato qeti u nuşti çin o. Goreyê extiyaranê dew Sarconici biyo 400 serri veciyeni wareyan. Tayn nameyê ki nayê erdê xuya, ini nameyan ra tayni Farski ra yeni u goreyê ma ini cayı zaf kahan i u verê cu tay medeniyetan rê wayirê kerdi. Goreyê extiyaranê dew ini cayan dî Farsi u Armeni cuyayi. Labelê derheqê iney dî ma nêresayi yew malumato nuşti.

Ware dî weye kerdışê pesi goreyê dew dî axur dî weye kerdışê heywano pil zaf çetin o u karê yı zi goreyê heywano pil tayn o. Ware dî pes tım u tım baxım wazeno. Zımıstan zi axuran dî baxım wazeno. Ino semed ra hın keyeyi u hın zi cıwani keyeyan nêwazeni bıveciyi ware. Veciyayışê wareyi biyo kê. Omara miyeşna-bızz herg şino beno kê. Omara heywano pil zi herg şino, zediyeno (bn. Tablo 4 r.18). Keyeyi ki ware ca verdayi hını zafi ra dewa xu dî axur dani vıraştış u tedî heywano pil weye keni.

Cuya ware dî cini, camerd u qıcı miyanê xu dî gureyê keyeyi bar kerdi u ini gureyi lazımo her roc bı bi. Goreyê şertanê dunya cuya wareyi zaf zehmet u çetin o. Ino semed ra bilhessa qıcı koçeran hını nêwazeni bıveciyi ware u koçeri bıki. Herunda ware yew gureyê daimi wazeni. Ino semed ra barkerdışê şarıstananê pilan u şiyayışê teberê welat zediyayo.

Kenayi ezebi nêwazeni xorti ki koçeri keni tewrê yın bızewıcı. Sebebê nêwaştışi dî çetin bıyayışê cuya wareyi, yew cuyayışo rehet waştış u wendış verni dî yeni.

Goreyê veri wendış u universite qezenç kerdış biyo rehet. Cıwani ki universite qezenç kerdi hini nêwazeni koçerey bıki. Yew meslega daimi u yew gureyo daimi wazeni. Ino semed ra koçerey veradani.

Qatıxi ki koçeri ware dı hesıl keni semedê sıhhetê insan zaf hewl i u tabi yê. Vıraştışê inan zaf zehmet o u tamê ini qatıxan zaf weş o. Pendirê tulıǵo ki koçeri Sarconici hesıl keni piyasa dı bı nameyê “Erzincan Şavak Tulumu” zaniyeno. Labelê koçeri sini pendirê tulıǵi veciyayo ino pendir hesıl keni. Ma hesıl kerdışê ini qatıxan anti u yew bı yew nuşti.

Ware dı baro tewr giran ho cınıyan ser dı yo. Cını ware dı serê siba rew ra warzeni u heta şand nêvındenı, xebityeni. Bilhesse hesılê qatıxi dı cını yew cayo zaf muhim tepşeni.

Qıcı wareyi pêroyi amnan ware dı maneni. Ino semed ra ware dı zaf kayan kay keni. Ini kayan ra tayni kalıkanê yın ra mendi. Alaqederi tay kayan u heywandari piya esta. Ma ini kayan anti u kaykerdışê yın nuşti.

Koçeri biyo epey wexto veciyeni wareyan. Neticeyê mey dı yew kulturê werd ameyo meydan. Koçeri werdi ki pewceni, zafi ra çiyi ki hesıl keni ini çıyan ra vırazeni. Ino semed ra werdanê koçeran dı runo kelle, mast, dûe, goşt, pendir yew cayo muhim tepşeno. Koçeri goreyê Şertanê wareyi werdi xu pewceni u ini werdi zaf quwet dani merdım. Ma ini werdan yew bı yew nuşti u qeyd kerdi.

Koçeri ware dı tay çıyan zi semedê hedreyê zımıstani hesıl keni. Qormi, ternı, pendirê tulıǵi, runo kelle inan ra yê. Koçeri inan ra teyna pendirê tulıǵi u pendiro şil roşeni ê binan semedê xu vırazeni.

Koçeri verê cu pêşm u liva zi rotını. Labelê ini inkey pere nêkeni. Ina pêşm vıraştışê warxanan, balışneyan, minderan u sey ini çıyan zaf çıyan dı yena şuxulnayış. Verê cu wareyan dı cını zaf rıştı rıştını u bend hesıl kerdını. Ino bend ra gebe, xali, pelas, herem, cacım, gale, puç, xêvdon sey ini çıyan çi vıraştını. Ini çıyan zafi ra semedê keyeyê xu vıraştını.

Koçeri goreyê şartanê wareyi u kar-gureyê wareyi kincan geni pıra. Ini kincan ra tayni zi miyanê bı serrayan dı zereyê kulturê ware dı cayê xu gureti. Ma ini kincan

ra behs kerdi. Cını, camerd kam kinci geni pıra ma nuşti. Sobina cuyayışê wareyi u wareyi Sarconi ser ma çend deyiri u şiiri ardi pêser.

Goreyê cigeyrayişê ma Sarconici ki koçerey keni;

- Debaraya xu pê pes (miyeşna-bız) keni.
- Semedê adır tafınayış darıstani ki nêzdi yi uca ra koliyan ari dani.
- Xeyman u çadıran dı maneni, coka vıraşteyi beton (ban) cayanê yın dı çin i.
- Cayê kam xeym aidê kam keyeyo verê cu ra bewli yo.
- Her ser cayê xeyman u çadıranê xu newe ra vırazeni. Zerre u teberê xeymanê xu newe ra vırazeni.
- Her wext nêşkeni şiyeri qeza yan zi şarıstan. Coka ciyi weri xu, zerezewatê xu zaf geni u tewrê xu beni ware.
- Peyniya aşma gulani yan zi serê hezirani veciyeni ware heta nimeyê aşma tişrên vêrini ware dı maneni.
- Tıftali giran tewrê xu nêani.
- Çiyi ki hesıl keni (Pendir, run, qemax, mast, turaq, şıt) pêruyi tabi yê. Tewr zaf semedê rotış pendirê tulği u pendiro şil hesıl keni.
- Wextê ware dı mendış goreyê waziyetê hewa bedilyeno.
- Hire yan zi çahar keyeyi pesê xu keni tiêmiyan u goreyê pileye buel dı yan zi yew şoni tepşeni. Zafi ra dı şoneyi tepşeni.
- Verê her xeym yan zi çadır dı semedê heywananê seqetan yan zi vareyan yew kıla esta.
- Wısar roc dı, dı rey pes doşeni, nêzdiyê payiz çere beno tay coka roc dı yew rey pes doşeni.
- Koçeri aşma temuzi dı pêşmê pesi qesnani.
- Cayê bariyê nimroci bewliyo, bariyê yeri her roc bedilyeno.
- Keyeyi ki veciyeni ware piya qısey keni, piya veciyeni ware u piya ware ra yeni war.
- Koçeri tewr zaf rotışê vareyan ra pere qezenç keni.

MESELEYİ KOÇERAN U TAWSİYEYİ

Koçeri Saronıcı miyanê toz, tofık dı bınê tija germin dı teknoloji ra dur, zereyê zehmet dı semedê dabareya xu kerdış veciyeni wareyan u peyniyê wısar ra heta sereyê payız ware dı maneni. Ini wareyi Sarconi serran ra nat şarê Sarconi weye keni. Koçeri ki itiya dı cuyeni hin semedê xu u hin zi semedê şarê dormareyê Depeyi qatıxi tabi hesıl keni. Ino semed ra ini wareyi hin semedê şarê Sarconi u hin zi semedê şarê dormareyê Depeyi zaf muhim i. Labelê ware dı tay meseleyi koçeran esti. Ini meseleyi ware dı cuyayış bınena keni çetin.

Meseleyi:

- Semedê wareyi Sarconi meseleya vêrin şiyayış u ameyış o. Koçeri tewr zaf resayış ra gerre keni. Rayiro kı Sarconi ra şino ini wareyan nimeyê ino rayir (heta Baxım) rayirê verin yê Xarpêt – Çolig o. Ino rayir serra 1951-52 dı vıraziyayo. Ino rayir zaf biyo kahan u ca-ca ser şiyoye, xerpiyayo. Ino rayir hetan wareyi Wareyê Çeyoni, Wareyê Qayabaşıya Cêrin u Wareyê Qayabaşıya Corin şino. Lazımo ino rayir newe tamir bı bo u asfalt bı bo. Rayiro bin Baxım dı ino rayir ra destê raşt ser abıryeno, nêzdiyê new kilometre şino. Ino rayir ser dı wareyi Wareyê Mergê Şeynoni, Wareyê Qıringueli u Wareyê Merga Çıqeri esti. Ino rayir goreyê rayiro bin xeyli xırab o. Ino rayir herin o, teng o, tedı zaf viraji esti u zaf cayê ino rayir kerro-quç o. Bê iney ino rayir zımıstan riyê vor ra her ser xerıbyeno. Coka zaf cayê ino rayir her ser newe ra vıraziyeno, ino rayir semedê şoforan u koçeran taluke arz keno. Lazımo ino rayir zereyê yew pılan dı newe ra vıraziyo u asfalt bı bo. Vıraştışê ino asfalt semedê koçeran zaf muhim o.
- Koçeri pesê xu teyna ware dı weye nêkeni. Zımıstanan zi dewa xu dı axuran dı weye keni. Labelê fiyatê sımır, co, kuspe u daru her ser zediyeno. Ino zi maliyetê weye kerdışê heywanan zedneno. Koçeri sareyê miyeşna-bızz dewlet ra pere geni. Labelê maliyetê yın zaf o. Zediyayışê ini teşvikan u semedê yem zi teşvik wazeni.
- Koçeri qatıxi ki ware dı hesıl keni semedê rotışê inan zi tengasi anceni. Semedê pazar kerdış belediye u dewlet ra yardım wazeni.

Tawsiyeyi:

- Lazımo meseleya şiyayış u ameyış hal bı ba. Rayiri ki şini wareyan, gereka newe ra biyeri vıraştış u asfalt bı bi.
- Koçerey vera talukeyê vin biyayış dı menda. Lazımo keyeyi ki veciyeni wareyan teyna semedê miyeşneyan-bızz ney semedê sımer, co, kuspe u daru zi dewlet ra teşwik bigi.
- Koçeri ware dı zaf çi hesıl keni. Semedê mudafa kerdışê heqê xu, vatışê meseleyanê xu, semedê rotışê qatıxi, marqa biyayış u pazar kerdışê inan lazımo koçeri miyanê xu dı yew kooperatif bıroni. Semedê ino kooperatif Belediyeya Sarconi eşkena koçeran rê rayberi bıka. Pê ronayışê ino kooperatif pendirê tulıği yê wareyanê Sarconi zi sey Pendirê Şavaki eşkeno bı bo yew marqa. Pê kooperatif him koçeri qezenç keni u him zi semedê rotışê qatıxanê xu tengey nêanceni.
- Pê organizeya “Sarican Kültür ve Dayanışma Derneği” çend rey bı nameyê “Şênahiyê Warê Sarcon” festiwal vıraziya. Ino festiwal dı Sarconici ware dı amey pêser. Him miyanê xu dı tay hemberi (yarışma) vıraşti u him zi qıci yini ki cuya wareyi ra dur mendı, cuya wareyi nêzdi ra di. Labelê ino festiwal her ser dewom nêkerd. Semedê cuya wareyi xu vira nêkerdış, qıcanê xu rê kulturê wareyi şınasdayış, lazımo ino festiwal her serr bı bo. Sobina pê ino festiwal yewiyey u piyayeyi Sarconican zediyena. Semedê vıraştışê ino festiwal dernege u Belediyeya Sarconi eşkeni piya bıxebıtiyi.

ÇIMEYİ

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi [ADNKS], Nüfus Ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü[NVİ], Karakoçan İlçe Nüfus Müdürlüğü 2019.

ALANOĞLU, Murat, “Zazalar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA.)*, EK 2, İstanbul 2016.

Arşiwê Qaymaqomtiya Depeyi

ASLANOĞULLARI, Mehmet, *Lerch'in Zazaki Derlemelerinin Çevrimyazımı Ve Türlerine Göre Sözcüklerin Tahlihi*, Bingöl Üniversitesi, Yaşayan Diller Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bingöl 2014.

AYGÜN, Muhsin, *Bingöl Yöresinde Kullanılan Zazaca Hayvancılık Kavramları*, Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bingöl 2015.

BAYSAL, Adnan, “Doğu Anadolu Arkeolojisinde Göçebelik Ve Yaylacılık Kültürü (M.Ö. II. Bin): Veriler Işığında Yeni Düşünceler”, Uludağ Üniversitesi, *Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 2013, Sayı: 23, 2012/2, r.258.

BOR, Ahmet, *Karakoçan İlçesi'nin Coğrafi Etüdü*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ 2008.

BULUT, Faik, “Koçgiri Aşireti Sırrı Arayanlar”, *Atlas*, Ağustos 2013, Sayı 245, İstanbul 2013.

DEMİR, Abdullah, “XIX. Yüzyılda Zazaların Nüfusu Ve Demografik Yapısı”, *II. Uluslararası Zaza Tarihi Ve Kültürü Sempozyumu* (Edt. Murat Varol) (4-6 Mayıs 2012), , Bingöl Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012.

Dünya ve Türkiye’de Süt Sektör İstatistikleri, Ulusal Süt Konseyi 2018 Raporu.

Elaziz Vilayeti Karakoçan Kazası Merkezine ve Aşağılaşan Nahiyesine Bağlanacak Köyler Hakkında Kararname, *T.C Resmi Gazete*, 3589, 26 Nisan 1937.

KAYA, Mehmet, (Aşmê Heziron 2014), “Şari Zazon Ser Yow Demi Kueçeri”, *Qezeteyê Wengê Welatê Zazayan*.

KURIJ, Seyîdxan, *Metnî Verên yê Kirdkî Xabatê Kurdolojî yê Peter Lerchî*, Lîs Yay., Diyarbakır 2017.

LERCH, Peter, *Forschungen über die Kurden und die Iranischen Nordchaldaer*, (Trans. Seyîdxan Kurij) I, Rusya Bilimler Akademisi, St Petersburg 1857.

SAMUK, Hidayet, *Servi Bölgesi Folkloru*, Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Bingöl 2018.

Sernome Sarcon 2007

SEVER, Ramazan, “Karlıova’da (Bingöl) Sürdürülen Yarı-Göçebelik”, *Giresun Üniversitesi Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, İlkbahar 2016, y. 8, r.82.

SOMUNCU, Mehmet, *Aladağlar Yaylacılık ve Dağ Göçebeliği Konusunda Bir Araştırma*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara 2005.

TEKİNŞEN Kemal Kaan, AKAR Danış, “Erzincan Tulum Peyniri”, *Atatürk Üniversitesi Veteriner Bilimleri Dergisi*, 2017; 12(2), Erzurum 2017, r. 219.

TOLUN – DENKER, Bedriye, *Yerleşme Coğrafyası – Kır Yerleşmeleri*, İstanbul Üniversitesi Yayınları 2275, İstanbul, 1977.

TUNÇDİLEK, Necdet, *Türkiye İskân Coğrafyası: Kır İskânı (Köy-Altı İskân Şekilleri)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1967.

TURKVET, Hayvan Kayıt sistemi, Sıbat 2019

YETİM, Necdet, *Beritan Aşireti'nin Konar-Göçer Yaylacılık Faaliyetleri*, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa 2016.

YÜKSEL Alaaddin, BAYDAŞ Abdulvahap, KURTARAN, Ali Rıza, “Bingöl Yöresinde Yaşayan Zazalarda Yaylacılık Geleneği”, II. Uluslararası Zaza Tarihi Ve Kültürü Sempozyumu (Edt. Murat Varol) (4-6 Mayıs 2012), Bingöl Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012.

Şexsi

Abdulkadir Özçelik, 1947, Sarcon, mezunê mektebo vêrin o, teqawıt o. Sarcon dı cuyeno.

Abdulkadir Sarı, 1947, Sarcon, awuqat o. İstanbul dı cuyeno.

Ali Demirel (Macir Ciron), 1971, Sarcon, şairşinas o. Antalya dı cuyeno.

Ali Sonay, 1943, Sarcon, nêwende yo, cıtyer o. Sarcon dı cuyeno.

Bedri Akdağ, 1934, Sarcon, wende yo, teqawıt o. Sarcon dı cuyeno.

Faruk Akdağ, 1954, Sarcon, mezunê mektebi binate yo, teqawıt o. Sarcon dı cuyeno.

Fikret Aydın, 1948, Depe, wende yo, teqawıt o. Sarcon dı cuyeno.

Fuat Akdağ, 1975, Depe, mezunê lise yo, esnaf o. Depe dı cuyeno.

Halil Kaya, 1962, Sarcon, wende yo, cıtyer o. Sarcon dı cuyeno.

Halis Çıkaray, 1949, Sarcon, mezunê mektebo verin o, esnaf o. Sarcon dı cuyeno.

Hamzi Polat, 1944, Sarcon, mezunê mektebo vêrin o, teqawıt o. Sarcon dı cuyeno.

Hasan Çıkaray, 1930, Sarcon, nêwende yo. teqawıt o. Sarcon dı cuyeno.

Haspi Aydın, 1958, Sarcon, cıgeyrayox u nuştox o. Almaya dı cuyeno.

Hüseyin Çelik (Gawon Welati), 1948, Erbil, şairsınas o. Edene dı cuyeno.

Hüseyin Çelik, 1987, Depe, mezunê mektebo vêrin o, cıtyer o. Sarcon dı cuyeno.

Hüsna Polat, 1932, Sarcon, nêwende ya, teqawıt a. Sarcon dı cuyena.

İbrahim Özdemir, 1950, Sarcon, wende bı, cıtyer bı. 28'ê Temmuz 2018 dı şı rehmet.

İsmail Günay, 1947, Sarcon, mezunê mektebo vêrin o, teqawıt o. İstanbul dı cuyeno.

Mehmet Demir Özdemir, 1981, Depe, mezunê mektebo vêrin o, şoför o. Depe dı cuyeno.

Mehmet Kaya, 1974, Depe, mezunê universite yo. Sarcon dı cuyeno.

Mehmet Zeki Akdağ, 1950, Sarcon, mezunê mektebo vêrin o, teqawıt o. Sarcon dı cuyeno.

Memet Akdağ, 1964, Sarcon, mezunê mektebo vêrin o, esnaf o. Sarcon dı cuyeno.

Murat Sarı, 1981, Depe, mezunê mektebo vêrin o. Almanya dı cuyeno.

Nihat Akdağ, 1982, Depe, mezunê mektebo vêrin o, cıtyer o. Sarcon dı cuyeno.

Nihat Yıldız, 1979, Depe, wende yo, cıtyer o. Depe dı cuyeno.

Nurettin Çıkaray, 1939, Sarcon, wende yo, teqawıt o. Sarcon dı cuyeno.

Ramazan Kaya (Rezan Rezdar), 1962, Sarcon, deyirvatox o. Almanya dı cuyeno.

Rosan Hayig, 1964, Çêrmug, cıgeyrayox u nuştox o. Almanya dı cuyeno.

Selahattin Özdemir, 1972, Sarcon, wende yo, muhtarê Mehleya Subaşi yo. Sarcon dı cuyeno.

Sıddık Akdağ, 1970, Depe, mezunê mektebo vêrin o, esnaf o. Almanya dı cuyeno.

Sıdk Çelik, 1974, Depe, wende yo, cıtyer o. Sarcon dı cuyeno.

Sultan Alagöz, 1980, Sarcon, mezunê lise yo, esnaf o. Hollanda dı cuyeno.

Yaşar Sertkaya, 1962, Kırvan, wende yo, cıtyer o, Depe dı cuyeno.

Yusuf Sarı, 1981, Depe, malım u şairşınas o. Çolig dı cuyeno.

CAYİ Kİ TEZ DI VİYERENİ, TIRKİ NAMEYÊ İNAN

Azarpêrt: Bingöl'ün Adaklı ilçesi.

Beldeya Sarconi: Karakoçan ilçesine bağlı Sarıcan Beldesi.

Çêrmug: Diyarbakır'ın Çermik ilçesi.

Dara Hêni: Bingöl'ün Genç ilçesi.

Depe: Elazığ'a bağlı Karakoçan ilçesinin halk dilindeki adı.

Diyarbekir: Diyarbakır ili.

Edene: Adana ili.

Entaw: Gaziantep ili.

Ergeni: Diyarbakır'ın Ergani ilçesi.

Erzirom: Erzurum ili.

Gêgi: Bingöl'ün Kiğı ilçesi.

Ğuleman: Elazığ'ın Alacakaya ilçesi.

Hemzelyan: Karakoçan ilçesine bağlı Hamzalı köyü.

Himan: Karakoçan ilçesine bağlı Çavuşyolu köyü.

Kırvan: Kovancılar ilçesine bağlı Gülçatı köyü.

Kızılpar: Karakoçan ilçesine bağlı Kızılıpınar köyü.

Mamekiye: Tunceli ili.

Mazgêrd: Tunceli'nin Mazgirt ilçesi.

Miyaran: Elazığ'ın Arıcak ilçesi.

Qason: Bingöl'ün Genç İlçesine bağlı Günköndü Köyü.

Qıslê: Tunceli'nin Nazımiye ilçesi.

Qowançiyân: Elazığ'ın Kovancılar ilçesi.

Qumik: Karakoçan ilçesine bağlı Yenikaya köyü.

Rıha: Şanlıurfa ili.

Sêwreg: Şanlıurfa'nın Siverek ilçesi.

Siwon: Bingöl'ün Genç ilçesine bağlı Sivan Beldesi.

Wêranşar: Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesi.

Xarpêt: Elazığ ili.

Xorxol: Bingöl'ün Yayladere ilçesi.

TERMİNOLOJİYÊ WAREYÎ

Adırge: Çeqmaq. Şonı pê adırge adır tafineno.

Alatring: Lambaya destan a u wareyan dı şew yena şuxulnayış.

Aliyenç: Pes o ki nimroc ra pê heta bariyê yeri çereno, ini ra vaciyeno.

Avriyenç: Posteyê miyeşna u bız ra viraziyeno. Turaq u luer keni de u tedı nasılzeni.

Barı: Wextê dıtışê pesi ra vaciyeno.

Beri: Cıniyi ki pes doşeni yın ra vaciyeno.

Bındari: Keynayi wareyi zi semedê arsiyayış u qal-qal kerdış serê ini dı yeni yewca u mey ra vaciyeno.

Bırrık: Yew aleta ki pê dar sey ini çiyi çı bıryeni.

Cacım: Pêşm ra viraziyeno. Buyı beno u erziyeno lindon ser.

Cılê her: Pılası kahanan ra viraziyeno u erziyeno her ser.

Cu'ê: Cu'ê yew maddeyo ki zelqiyeno u sanaiyê kimya dı şuxuliyeno. Qıcı wareyi ware dı binê gewenan ra cu'ê top kerdini, ardini miyanê dew dı rotini çerçiyen u vera mey tira çı guretini.

Çadır: Giriş ra viraziyena u yew estuna yay esta. Tırki bı nameyê “Konik çadır” zaniyena.

Çarığ: Verê cu çermeyê her ra soli viraziyayni tı ra vateni.

Daju: Wextê bari dı merdımı ki binena cêr dı vındeno u pes tenh dano yı ra vani.

Dare: Asın ra viraziyena u pê koliyan tı ra keni.

Dax: Şekıl dani asın u asın veşneni keni sur. Dıma pê ini asın goşê miyeşna veşneni.

Destık: Her meşk dı, dı destiki esti. Binateyê destık goreyê kêri qul beni. Kêriyo kı pê bend bestiyayo meşk, wurdı hetan ra kuweno zereyê destık. Cını destık ra tepşena u tiêşonena.

Dolbend: Şoneyi semede toz u tofik ra pawıtışê riyê xu dani çımanê xu ya. Yew çit a.

Duarde: Duarde hire estun ra yeno meydan. Ini estuni cor ra pê bend gırı diyeyi yewbini u meşk pay dı tepşeni.

Dulav: Semedê aw dayîşê heywanan vıraziyeni. Pê dıma vıraziyeni u sey golanê qıckêk i. Tayni pê çimento u tayni zi pê erd kendîş vıraziyeni.

Dure: Goşê miyeşna nani yew bır sera u pê kard tıra keni iney ra vaciyeno.

Estun: Diregi ki xeym pay dı tepşeni u dar ra vıraziyeni.

Fanus: Semedê roşn kerdîşê xeyman dard bena estuna xeym u pê qaz xeym kena roşn.

Fıraç: Çiyi ki koçeri tedı werd vıraziyeni u werd weni pêruyi inan ra vaciyeno.

Gale: Pê herem yan zi pê telisan vıraziyeno u erziyeno astor yan zi her ser tıftal beno de.

Gestar: Dar ra vıraziyeno fekê cı sey çatal o u semedê pit kerdîşê barê heywan yeno şuxulnayîş.

Guer: Cayo ki pes şew tedı kuweno tı ra vaciyeno.

Hegal: Şonı hegal peşiyeno sareyê xu ra. Pê hegal çımanê xu tofik toz ra paweno.

Heqbi: Pêşm ra pê herem vıraziyeno erziyeno astor ser u tıftal keni de.

Herem: Pê pêşm vıraziyena. Tenen ra pê pelas, cacım sey ini çıyan çi vıraziyeni.

Herzale: Koli geni kuweni erd, çaran erzeni ser dıma kınkor erzeni ser u ternı serê cı dı rafineni.

Hevrınk: Yew aleto ki pê pêşmê miyeşna qesniyeno.

Îzan: Poste ra vıraziyeno u verê cu tomast, turaq u run helneni u kerdını de.

Kelçin: Kulengê dar ra vıraziyena. Runo kelle kuweno de u runo kelle nêxerpiyeno.

Kêri: Yew texte yo pexan o u pê bendan bestiyayo meşki. Wurdi fekanê kêri dı destik esto u kêri kuweno zereyê destik.

Kıla: Verê xeyman dı vıraziyena. Zafi ra pê çaran yan zi kerrayan vıraziyena. Vareyi u miyeşnayı seqeti tedı maneni.

Kılasung: Bend u poste ra vıraziyeno. Pê kılasung kerrayı erziyeni.

Kındır: Yew cinsê resene yo.

Kirkıt: Pê herem, pelas. cacım vıraziyeni. Asın ra vıraziyeno.

Koçer: Eyi ki semedê heywananê xu weye kerdış bar keni u veciyeni wareyan yın ra vaciyeno.

Koçerey (Koçberey): merdım yan zi qom ki semedê heywananê xu weye kerdış bar keni u veciyeni wareyan ino gure ra vaciyeno.

Kuem (Holg): Pê kerrayan vıraziyeno u koçeri verê cu wareyan dı tedı mendini.

Kueni: Dar ra vıraziyeno u sareyê cı bine her u gülerek o. Pê kinc şuweni.

Kulav: Çıyo ki şonı geno pıra tı ra vani kulav. Liva ra vıraziyeno. Cayê polan kulav dı çini. Şoqeyê kulav zi esto. Kulav pê naylon geriyeno.

Kulin: Çala ki mıtboxê xeym dı semedê pendir u zerzewat pawıtış vıraziyena ey ra vaciyena.

Kundiez: Texte ra vıraziyeno u goreyê koçık fekê cı binena hera u gırd o. Pê werd tiêşoneni.

Kurn: Pê texte yan zi asın vıraziyeni. Pes tedı simer weno u aw şımeno.

Lındon: Cılı ki zereyê xeym dı erziyeni pêser iney ra vaciyeno.

Lıngri: Sini ya werd kerdını de.

Liva: Pêşmê vareyan ra vaciyena.

Mastiyer: Pê mastiyer şıt beno bidonan.

Mesin: Şarê wareyi pê mesin şı teber, desmaj geno. Mesin asın yan zi naylon ra vıraziyena.

Meşk: Meşk posteyê miyeşna yan zi bız ra vıraziyena. Wurdi fekê meşk pê bend gırı diyeni u wurdi hetan ra heyne pê bend gırdiyena kêri. Cor ra zi heyne wurdi fekê xu ra gırdiyena duarde. Masto ki meşk dı yo, abıryeno, beno dûe u runo kelle.

Mığel: Pes o ki barı ra pê şıno arısyeno u kuweno yewbinana (kewt gırı) iney ra vaciyeno.

Minder: Şarê wareyi serê cı do ronışeno. Zereyê cı dı pêşm esta.

Mona: Şonı werdê xu, nanê xu, şıker, çay sey ini çıyan keno monaya xu u mona xu paşt dı çarneno. Hın poste ra u hın zi gırış ra vıraziyena.

Paç: Fıstano ki cınıyi extiyari guretini pıra tı ra vateni.

Parzun: Gırış ra vıraziyeno. Pendir keni de u nasılneni.

Pelas: Pê pêşm vıraziyeno. Xeyman dı rafineni.

Pes: Buelê miyeşnayan ra vaciyeno.

Pêşm: Mûyi miyeşnayan ra vaciyeno.

Pızbend: Şonı xu het dı pızbend çarneno. Miyeşnayı şewan guer ra warzeni şevin u çereni. Şonı semedê peyhesyayışê warziyayışê miyeşneyan, pızbend gırı dano destê xu u pero bin zi gırı dano lingê yew miyeşna. Ino qeyde eke miyeşna şew warışt şevin şonı zi warzeno.

Qatix: Ware dı çiyoy ki pê şıt hesıl beno pêruyını inan ra vaciyeno.

Qedik: Kinci sıpiyi ki verê cu camerdi guretini pıra tı ra vaciyeni.

Qeretıman: Cınıyi semedê bari geni pıra.

Qolınç: Cınıyi semedê bari anceni polanê xu ya u polanê xu pak tepşeni.

Qonik: Qonik wareyan dı aşma tebaxi dı vıraziyayni. Qıcı wareyi kokê kingero şırık bırnayni u ardun eştini binê kingero şırık. Şıtê kingero şırık rışyayni ardun ser. Zereyê dı-hırı saetan dı o şıt ameyni pêser u biyni vinceli.

Qonzik: Yew cınsê tencere yo u beri pê qonzık şıt doşeni. Goreyê satıl qıc o.

Rıšta: Nêzdiyê çoras-panças santim dergey dı ya u sey tir yew texte yo bari u derg ra vıraziyena. Sareyê rıšta dı yew aparato kı o zi texte ra vıraziyayo, maneno sung u gilorêk o, nêverdano bend rıšta ra veciyo.

Satıl: Yew cınsê tencere yo u beri pê qonzık şıt doşeni. Goreyê qonzık gırd o.

Serberi: Wextê beri dı yew kerraya gırd ser dı ronışeno u sareyê miyeşneyan ra tepşeno u ino qeyde miyeşnayı rehet yeni dıtış.

Serşonı: Wextê bari dı merdımı ki verni dı vındeno yı ra vani.

Sıpiyê belek (cıla pil): Gırış ra vıraziyena. Xeyman dı erziyena lındon ser.

Şehra Pil: Yewbini ra rengıniyêr çit u şalan ra vaciyeno.

Şevin: Şew semedê çerenayış warıştışê pesi ra vaciyeno.

Şilav: Şilav yew cayê miyeşna yo u pê pendir omin beno.

Şonı: Wareyan dı merdımı ki oniyeno pesi ra yın ra vaciyeno. Çerenayışê pesi, daru biyayışê miyeşneyan, qesnayışê miyeşneyan, bari seyi ini gureyan, heme çi ra şoneyi mesul i.

Şonver: Pê şonver pêşm ta keni u keni pak u bîrsım. Şonver asın yan zi texte ra zi vıraziyena.

Tıftal: Çiyi ki koçeri tewrê xu beni ware, pêruyi inan ra vaciyeno.

Tir: Dar ra vıraziyena u zaf bari ya. Pê nano tenık sey ini çıyan çı vıraziyeni.

Toq: Wareyan dı serê cı dı nan pewceni u sobina tay werdi zi pewciyeni.

Varvon: Şoneyi vareyan o.

Ware: Cayi berzi u koyi ki zimıstanan riyê serdiney ra veng maneni, amnanan zi semedê hewayo pak u honıkey pes tedı beno weye.

Xêvdon: Sol keno de u pê sol kam miyeşna wazeno, rehet tepşeno

Xeym: Mûyanê bız ra vıraziyena u koçeri wareyan dı tedı maneni.

Xonçe: Wareyan dı serê cı werd wuriyena. Texte ra vıraziyeno.

Yawır: Cayê arsiyayışê şoneyan o. Kerrayi erziyeni pêser u serê cı zi pê texte, naylon, gewen u kinkor geriyeno.

Zel: Daranê mira, alınca, geraz ra vıraziyena. Şonı zel pê nefesê xu pıff keno u ceneno.

Zelvon: Kam zel ceneno tı ra vaciyeno.

İLAWEYİ

İlawe 1: Tay aleti ki ware dı şuxulyeni fotografi inan (1)

İlawe 2: Tay aleti ki ware dı şuxulyeni fotografi inan (2)

Îlawe 3: Tay tıftali ki ware dı şuxulyeni fotografi inan

Îlawe 4: Malzemeyi ki ware dı yeni şuxulnayış inan ra tayni

Îlawe 5: Dulavê awk. Peso kî semedê barî yeno Wareyê Qırıngueli inî dulavan ra awk şımeno (2017)

Îlawe 6: Miyeşnayı dulavan ra awk şımeni. Wareyê Qırıngueli (2017)

Îlawe 7: Kileyê vareyan. Vareyi ki nêruşiyayi u miyeşnayi ki seqeti ini kileyan dî weye beni. Verê her xeym dî ini kileyan ra esta. Wareyê Qıringueli (2017)

Îlawe 8: Yew fotografê cayê bari. Wareyê Qıringueli (2017)

Îlawe 9: Zereyê xeym dî cayê xu şutîşî ra yew fotograf. Wareyê Qırînguelî (2017)

Îlawe 10: Tay koçerî miyanê ware dî bostan zî romenî u ehtiyacıya xu ona vinenî. Wareyê Qırînguelî (2017)

Îlawe 11: Beriyi hê bariyê nimroci paweni. Wareyê Qirîngueli (2017)

Îlawe 12: Bariyê nimroci ra yew fotograf. Wareyê Qirîngueli (2017)

Îlawe 13: Bari ra dı fotografi (2019)

Îlawe 14: Ware dı aşma Tebox dı pes qesniyeno. Qesnayışê pesi ra yew fotograf (2019)

Îlawe 15: Ciniyi ware dî heme gure kenî

Îlawe 16: Wareyê Qayabaşiya Cêrin (2013)

Îlawe 17: Pes ho yeno bariyê nimroci. Wareyê Qiringueli (2017)

Îlawe 18: Bariyê nimroci. Wareyê Qiringueli (2017)

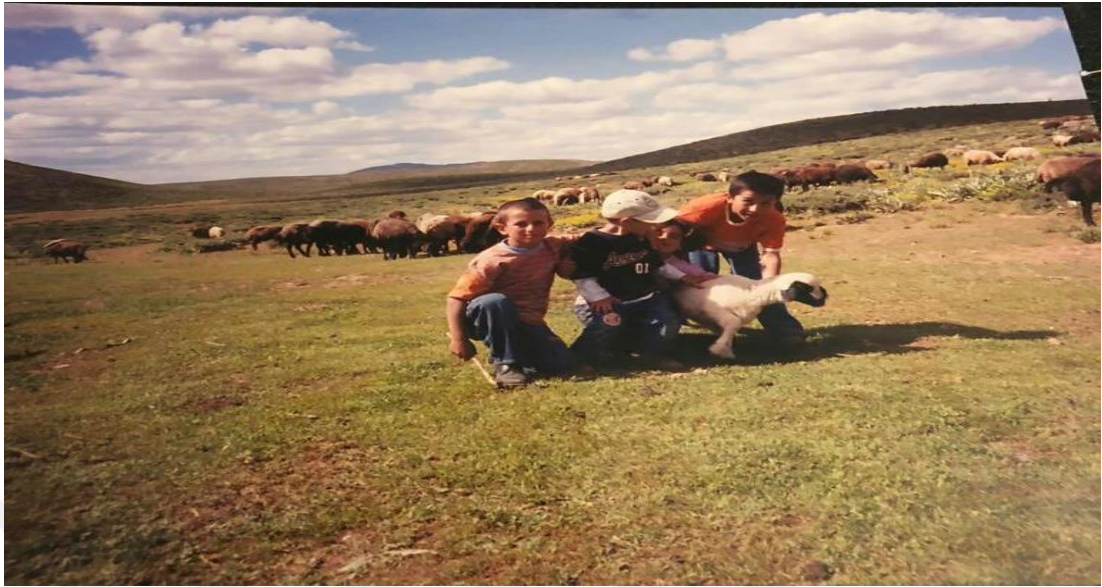

Îlawe 19: Bariyê nimroci. Şit ho veng beno bidonan. Wareyê Qıringueli (2017)

Îlawe 20: Wareyê Qayabaşıya Cêrin ra yew fotografo kahan. Fotograf dı qıci wareyi aseni. (1990)¹⁰⁷

¹⁰⁷ Çıme: Mehmet Kaya, 1974, Depe, Mezunê Universite yo.

Îlawe 21: Qıci wareyi. Wareyê Qıringueli ra yew fotografo kahan

Îlawe 22: Wareyê Qıringueli ra yew xeym u wayirê xeym (1998)

Îlawe 23: Wareyê Qiringueli ra yew fotograf (1998)

Îlawe 24: Zereyê xeym ra ciniyi wareyi. Pêruyi laciki sıpi u fistani dergi gureti pıra. Wareyê Qiringueli (1998)

Îlawe 25: Wareyê Qiringueli dî wîsar. Aşma Gulani 2014

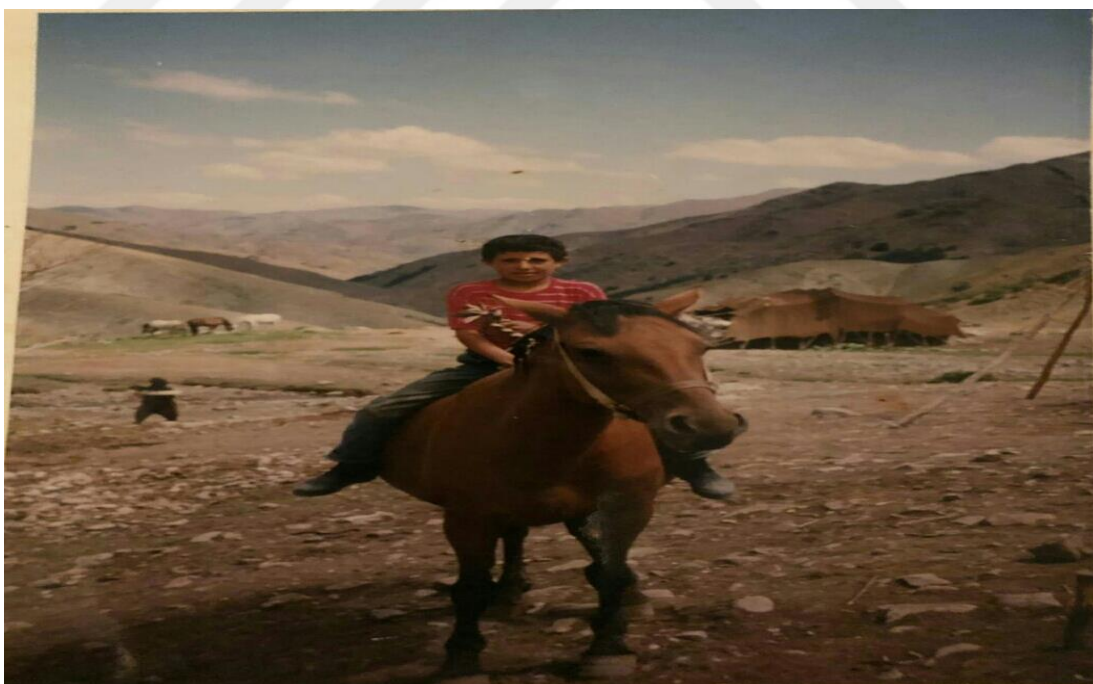

Îlawe 26: Şênahiyê Warê Sarcon ra yew fotograf. Wareyê Merga Çıqeri (2010)

Îlawe 27: Têrcan - Dewa Pardiye (Yaylîm Köyü) - Wareyê Qerederi ra yew fotografo kahan. (1984?)

Fotograf dî koçeri Sarcomici aseni.

Îlawe 28: Têrcan - Dewa Pardiye (Yaylîm Köyü) - Wareyê Qerederi ra yew fotografo kahan (1988?)

Fotograf dî serê astor dî yew qîc u peyniya yî dî yew xeym asena.

Îlawe 29: Têrcan - Dewa Pardiye (Yaylım Köyü) - Wareyê Qerederi ra bariyê nimroci ra yew fotograf. (1990)

Îlawe 30: Çolig - Kanireş - Koyi Şerevdini - Wareyê Kelli ra yew fotograf (2009)

